

**Poliisien tekemät rikokset
– normien valvojat normien rikkojina**

Tero Toivonen

Pro Gradu-tutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiologian ja Sosiaalipsykologian laitos
Sosiologia/Kriminologia
Toukokuu 2006

TAMPEREEN YLIOPISTO
Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos

TOIVONEN, TERO: Poliisien tekemät rikokset – normien valvojat normien rikkojina
Pro Gradu-tutkielma, 96 s., 5 liites.
Sosiologia/Kriminologia
Toukokuu 2006

Tämän tutkimuksen aihe ovat poliisien tekemät rikokset. Poliisit ovat osa yhteiskunnan valvontakoneistoa, jonka tehtävä on rikosten selvittäminen ja yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen. Poliisilta odotetaan suurta lainkuuliaisuutta. Lait ovat yhteiskunnan säättämiä käyttäytymissääntöjä, eli normeja. Poliisit ovat näiden normien valvojia. Tutkimuksessa kysytään millaisia rikoksia poliisit tekevät? Ovatko poliisit lainkuulaisempia kuin muut?

Tutkimus on tehty sekä akateemiseksi opinnäytteeksi että poliisihallinnon käyttöön.

Tutkimusaineistona käytetään Sisäasiainministeriön luvalla Poliisiasiain tietojärjestelmää (PATJA), johon kirjataan kaikki poliisille ilmoitetut rikokset. Poliisien tekemiä rikoksia verrataan palomiesten tekemiin rikoksiin. Palomiehet ovat relevantti vertailuryhmä, sillä kyseessä on toinen keskiasteen koulutusta edellyttävä julkisella sektorilla toimiva kansalaisten turvallisuutta ylläpitävä ammattiryhmä. Palomiesten ammattikunta on poliisien tavoin myös hyvin miesvaltainen ja palomiesten määrä tiedetään tarkasti.

Tutkimuksessa vertaillaan poliisien ja palomiesten eroja yleisimpien rikosnimikkeiden osalta. Teoreettisena viitekehystenä ovat kriminologiset ja sosiologiset rikollisuutta selittävät teoriat, sekä tutkimukset poliisien ammattikulttuurista. Aineistosta saatavia tuloksia verrataan poliisikulttuurin eri piirteisiin.

Poliisikulttuurista ja poliisien rikollisuuskäsityksistä tehtyjen tutkimusten mukaan poliisit ovat lainkuuliaisia, ryhmäsolidaarisia ja käytännönläheisiä. Poliisit korostavat rakenteellisten syiden sijaan yksilön vastuuta rikoksiin. Poliisin ammatti on käsityöläisammatti, jota ei opita teoriakirjoja lukemalla, vaan käytännön tilanteiden kautta. Poliisien ammattikunnassa vallitsee voimakas kollegiaalisuus.

Tutkimuksen mukaan poliisit tekevät erittäin vähän rikoksia. Suuri osa rikoksista liittyy työhön. Tyypillisin rikos on liikenteen vaarantaminen, joka tapahtuu kun hälytysajossa oleva poliisiauto joutuu osalliseksi liikennevahinkoon. Toinen tyypillinen rikos on pahoinpitely, josta syntyy epäily kun poliisi joutuu käyttämään voimakeinoja ottaessaan rikollisen kiinni. Suomessa on noin 7700 poliisimiestä, jotka suorittavat vuosittain satojatuhansia hälytystehtäviä. Langettavan tuomion tuomioistuimessa saaneita poliisirikostapauksia on kuitenkin vain joitakin kymmeniä. Poliisit ovat lainkuulaisempia kuin palomiehet. Palomiehet syyllistyvät etenkin liikenne rikoksiin useammin kuin poliisit.

Tutkimuksessa kysytään myös suojelevatko poliisit toisiaan rikossyytteiltä. Tulosten perusteella tämä ei vaikuta todennäköiseltä. Ehkäisevänä tekijänä tällaiselle vääränlaiselle ryhmäkollegiaalisuudelle on poliisien korkea ammattietiikka. Toinen syy on se, että poliisin tekemä rikos ylittää usein uutiskynnyksen. Asioita ei kannata salata, sillä ne tulevat todennäköisesti kuitenkin julki ja tuottavat salaajalleen hankaluuksia.

III

Poliisien lainkuuliaisuusaste ja ammattietiikka on korkea. Kuitenkin kun peilaa aineistoa poliisikulttuurista tehtyihin tutkimuksiin, huomaa että riskitekijöitäkin on olemassa. Poliisiorganisaation kannattaa pysyä valppaana myös organisaation sisältä tulevaa uhkaa kohtaan. Uhkana on pienten resurssien ja lainsäädännön kasvavien vaatimusten ristiriita. Riskin paikka on myös järjestäytyneen rikollisuuden parissa toimivilla poliiseilla, joiden arkinen kosketuspinta rikollismaailmaan saattaa altistaa heidät ammattietiikan unohtumiseen.

Ratkaisuna riskien hallintaan on hyvän esimiestyön ja tarkan valvonnan yhdistäminen. Kun työntekijät voivat hyvin, syntyy lieveilmiöitä vähemmän, ja organisaatio voi keskittyä varsinaiseen tehtäväänsä, yhteiskuntarauhan ylläpitämiseen. Siinä Suomen poliisi onnistuu tämänkin tutkimuksen valossa hyvin. Suomen poliisi on lakia noudattava ja arvostettava organisaatio.

Kiitokset

Tämän tutkimuksen tekeminen ei olisi ollut mahdollista ilman useiden tahojen myötävaikutusta. Vantaan Kihlakunnan poliisilaitoksen henkilökunnalle, erityisesti rikosylikomisario Timo Nyysöselle ja poliisipäällikkö Yrjö Laihiole kiitos myönteisestä suhtautumisesta tutkimukseen.

Työn alkuvaiheessa sain neuvoja Sisäasiainministeriöstä ylikomisario Arto Hankilanojalta. Häntä on paljolti kiittäminen siitä, että työ lähti oikeaan suuntaan. Kiitos myös Sisäasiainministeriön poliisiosastolle tutkimusluvan saamisesta.

Tutkimuksen aikana sain aina tarvitsemiä tietoja Pelastusopiston, Poliisiammattikorkeakoulun kirjaston ja Poliisikoulun kirjaston henkilökuntien avustuksella. Työn loppuvaiheessa sain apua Valtakunnansyyttäjänvirastosta Marja Sevónilta. Ylikonstaapeli Lasse Pösöltä sain tärkeitä neuvoja aineiston keräämisen suhteen. Neuvoja sain myöskin Vantaan kihlakunnan syyttäjänvirastosta poliisirikossyyttäjä Jukka Haavistolta ja poliisirikossyyttäjä Sari Aholta.

Koko tutkimuksen ajan on hyviä neuvoja antanut professori Matti Alestalo Tampereen yliopistosta.

Kaikille yllämainituille tahoille haluan lausua kiitokseni. He eivät ole vastuussa tämän tutkimuksen tekstistä ja siinä olevista mahdollisista virheistä, vaan vastuu on yksin minun.

Erityiskiitoksen jatkuvasta kannustuksesta haluan lausua ystävälleni Heidi Salinille.

Vantaalla toukokuussa 2006

Tero Toivonen

1. POLIISIEN RIKOKSET TUTKIMUSKOHTENA	1
2. KRIMINOLOGIAN TEORiat JA RIKOKSEN KÄSITE.....	3
2.1. KRIMINOLOGIAN KLASsisET TEORiat.....	3
2.2. SOSIOLOGiset TEORiat.....	4
2.3. MITÄ RIKOKSELLA TARKOITETAAN.....	10
Kriminologisten teorioiden yhteenveto.....	13
3. POLIISIN TEHTÄVÄT	14
3.1. NORMITEOREETTINEN LÄHTÖKOHTA.....	14
3.2. POLIISIN AMMATTIORIENTAATIO.....	16
3.3. POLIISIN TEKEMÄ RIKOS.....	20
3.4. POLIISIRIKOKSEN TUTKINTAJÄRJESTELYT.....	22
Yhteenveto: poliisi yhteiskunnassa.....	26
4. TUTKIMUSAINeISTO JA -MENETELMÄT.....	27
4.1. PATJA-TIETOKANTA TUTKIMUSAINeISTONA.....	27
4.2. PATJA-JÄRJESTELMÄN ERITYISPIIRTEITÄ.....	30
4.3. AINEISTOHAUN KOHDISTAMINEN POLIISIRIKOKSIIN.....	32
Yhteenveto tutkimusaineistosta.....	34
5. POLIISIRIKOKSET.....	36
5.1. RIKOLLISUUDEN TAsO.....	36
Poliisirikokset Valtakunnansyyttäjänviraston mukaan.....	37
5.2. POLIISIRIKOKSET PATJA-JÄRJESTELMÄSSÄ.....	40
Poliisien rikokset rikosnimikkeittäin.....	42
Poliisien liikenne rikokset.....	46
Poliisien tekemät pahoinpitelyrikokset.....	47
Yksittäisiä rikosnimikkeitä.....	50
5.3. POLIISIEN TEKEMÄT RIKOKSET VERRATTUNA PALOMIESTEN TEKEMIIN RIKOKSIIN.....	51
Liikenneturvallisuuden vaarantaminen.....	54
Pahoinpitelyrikokset.....	55
Törkeä rattijuopumus.....	56
5.4. IÄN VAIKUTUS RIKOKSIIN.....	57
Kahden ikäryhmän tarkastelua.....	59
Törkeät rikosnimikkeet.....	63
5.5. POLIISIEN TEKEMIEN RIKOSTEN KOKONAISKUVA.....	63
6. NÄKÖKULMIA POLIISIEN TEKEMIIN RIKOKSIIN.....	66
6.1. TAHALLISUUS.....	66
6.2. POLIISIEN TEKEMIEN RIKOSTEN SYYT JA PIILORIKOLLISUUS.....	72
6.3. RIKOKSEN SUBJEKTIIViset SELITYSMALLIT.....	74
6.4. POLIISIRIKOSSYYTTÄJÄIEN NÄKÖKULMIA POLIISIRIKOKSIIN.....	76
6.5. SUOMALAISEN POLIISIN REHELLISYYS.....	79
6.6. POLIISIKULTTUURISSA OLEVAT RISKITEKIJÄT.....	81
7. YHTEENVETO.....	88
KIRJALLISUUS.....	91
LIITTEET.....	1

1. Poliisien rikokset tutkimuskohteena

Tämän tutkimuksen aiheena ovat poliisien tekemät rikokset. Poliisit ovat Suomessa lainvalvojia. Kansainvälisissä vertailuissa suomalaiset poliisit ovat kuin lainkuuliaisuuden mallioppilaita. Korruptio on Suomessa lähes olematonta, ja kansalaisten luottamus poliisiin on suurta (Transparency International 2006). Poliisit ovat lainkuuliaisessa maineessa, mutta silti vuosittain poliiseja epäillään rikoksista. Lait ovat yhteiskunnan säätämiä virallisia normeja, joiden valvojaksi poliisiorganisaatio on alun perin perustettu. Normien valvojien syyllistyessä normien rikkomiseen syntyy mielenkiintoinen jännite yhteiskunnallisen tehtävän ja olemassa olevan todellisuuden välille.

Tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään millaisiin rikoksiin poliisit syyllistyvät. Ovatko poliisit lainkuuliaisempia kuin muut? Käytännössä vastaus on itsestään selvä. Suomessa tapahtuu monia sellaisia rikoksia, joihin poliisit vain hyvin harvoin syyllistyvät. Tällaisia ovat useimmat vakavat rikokset, kuten murhat ja huumausainerikokset. Tältä näkökulmalta katsoen poliisit ovat lainkuuliaisempia kuin muut. Yritän kuitenkin tarkentaa näkökulmaa vertaamalla poliiseja yhteen samantapaiseen ammattikuntaan: palomiehiin. Käytän palomiehiä vertailuaineistona siksi, että kyse on toisesta julkisella sektorilla toimivasta miesvaltaisesta ammatista, jossa vaatimuksena on keskiasteinen koulutus, ja ammatilla on kansalaisten turvallisuuteen keskittyvä julkisen sektorin tehtävä. Palomiesten määrä tiedetään tarkasti eivätkä palomiehen ammattinimikettä yleensä käytä muut kuin palomiehet. On monia ammattinimikkeitä, joita käytetään väljemmin kuin palomiesten tai poliisien nimikkeitä. Esimerkiksi kirvesmieheksi saattaa itseään kutsua myös kouluttamaton rakennustyöntekijä. Asentajaksi voi itsensä määrittellä sellainen henkilö, joka työskentelee asentajana, vaikkei olisikaan saanut tarvittavaa koulutusta. Ammattikunnat ovat näin ollen suhteellisen hyvin vertailtavia. Aineistona käytän Poliisiasiain tietojärjestelmästä (PATJA) löytyviä tietoja tapahtuneista rikoksista. Kyseiseen järjestelmään kirjataan kaikki poliisille ilmoitetut rikokset.

Lähden työssäni liikkeelle tarkastelemalla kriminologian klassisia teorioita. Kriminologia on oppi rikoksesta. Kriminologit ovat vuosisatojen ajan tutkineet mistä rikollisuus johtuu. Tämän jälkeen määrittelen rikoksen käsitteenä sekä legaalisesti että sosiologisesti. Kolmannessa luvussa

käsittelen poliisin tehtäviä yhteiskunnassa ja poliisirikosten tutkintajärjestelyjä. Luon katsauksen myös poliisikulttuurista tehtyihin tutkimuksiin. Poliisien ammattikunta on tutkimuksissa havaittu maanläheiseksi ja rehelliseksi joukoksi ihmisiä, jolla on voimakas yhteenkuuluvaisuuden tunne. Neljäs luku käsittelee tutkimusaineiston erityispiirteitä. PATJA-järjestelmää ei ole tarkoitettu rikollisuuden tutkimiseen, joten sen erityisluonne täytyy ottaa huomioon. Pyrin eliminoimaan aineistoon tulevia vinoutumia käymällä aineiston tarkasti läpi. Viides luku käsittelee itse asiaa: millaisista rikoksista poliiseja epäillään ja kuinka usein? Vertaan poliisien rikoksia palomiesten tekemiin rikoksiin. Tarkastelen myös kahta ikäryhmää erikseen. Kuudes luku on tutkimustulosten tarkempaa pohdintaa. Käsittelem poliisirikoksia suhteessa tahallisuuden ja sallitun riskinoton teemaan. Käsittelem poliisikulttuurissa olevia riskitekijöitä sekä lainkuuliaisuutta puoltavia suomalaisten poliisien ominaisuuksia. Lopuksi hahmottelen sitä, kuinka poliisien rikollisuutta voitaisiin tarkemmin tutkia ja miten poliisin ammattikunnan lainkuuliaisuutta voidaan entisestään parantaa.

2. Kriminologian teorit ja rikoksen käsite

Teoreettisena taustana tälle tutkimukselle ovat kriminologian teorit. Rikosta ja rikollisuutta on selitetty jo vuosisatojen ajan monella tavalla. Käyn tässä luvussa läpi tunnetuimpia kriminologisia teorioita.

2.1. Kriminologian klassiset teorit

Kriminologia on oppi rikoksesta yhteiskunnallisena ilmiönä (*crimen* (lat.) = rikos, *logos* (kreik.) = tieto). Ensimmäisiä nykyaikaisessa merkityksessä teoreettisia ajattelutapoja kriminologiassa olivat klassinen ja uusklassinen koulukunta. Klassinen koulukunta kehittyi 1700-luvun jälkipuoliskolla. Sen lähtökohtana voidaan nähdä keskiajan julmien rangaistuskäytäntöjen ja kidutuksen kritiikki, sekä oikeudenkäynneissä esiintynyt puolueellisuus ja tuomioistuinlaitosten mielivalta. Keskeisin klassisen koulukunnan filosofi on Cesare Beccaria, joka vuonna 1764 julkaisi kirjoituksen *Dei Delitti e Delle Pene*. Sen keskeisin ajatus oli, että rangaistuksen tulee vastata rikosta (Cullen & Agnew 2003, 20-22). Vakavammasta rikoksesta tuli seurata suurempi rangaistus kuin vähemmän vakavasta.

Klassisen koulukunnan filosofit ajattelivat ihmisen olevan vapaa toimija, joka on oman etunsa tavoittelija ja siksi taipuvainen tekemään rikoksia. Ihminen on tämän näkemyksen mukaan hedonistinen olento, joka tavoittelee mielihyvää ja välttää mielihäpä (Kiehelä 1997, 96). Yhteiskunnassa täytyy kuitenkin suojella henkilökohtaista turvallisuutta ja yksityisomaisuutta. Yhteiskuntarauhan säilyttämiseksi kansalaiset luopuvat osasta vapauttaan ja luovuttavat määräämisvaltaa valtiolle. Se säättää ja ylläpitää lakeja. Näiden lakien on oltava selkeitä, jotta ihmiset tietävät millainen rangaistus mistäkin rikoksesta seuraa. Rangaistusten tulee olla suhteessa loukattuun oikeushyvään. Rangaistuksia ei saa käyttää hoitotarkoituksessa. Tällöin rikotaan ihmisten oikeuksia ja myös yhteiskuntasopimusta siinä mielessä, ettei samasta rikoksesta tule kaikille samaa rangaistusta. Toimiessaan yhteiskunnassa yksilöt ovat tasa-arvoisia lain edessä sosiaalisesta asemastaan riippumatta. Näin lieventäviä asianhaaroja ei voida hyväksyä.

Rangaistusten selkeydellä pyrittiin yleisestävyyteen, eli rikosten pelotevaikutukseen. Rangaistusten selkeydellä haluttiin saada ihmiset pidättäytymään rikoksista, koska lieventäviä asianhaaroja ei otettaisi huomioon tuomiota julistaessa (Laitinen & Aromaa 2005, 36-37).

Uusklassinen koulukunta kehittyi 1800-luvulla klassisen koulukunnan kritiikistä. Uusklassisen koulukunnan mukaan ihmisen historia tulee ottaa huomioon rangaistuksia määrättäessä. Rikos- ja sairasrekisterillä tulisi olla merkitystä rangaistusta mitattaessa. Klassinen koulukunta otti huomioon rangaistusta määrättäessä vain nykyhetken, eli sen mitä nyt oli tapahtunut. Uusklassinen koulukunta loi rikosentekijälle sekä historian että tulevaisuuden. Henkilökohtaiset ominaisuudet ja olosuhteet tuli ottaa huomioon rangaistusta määrättäessä. Klassisen kriminologian mukaan yksilön motiiveja ei tule ottaa huomioon, vaan rangaistus on määrättävä ainoastaan teon perusteella. Uusklassinen koulukunta muutti rangaistusperusteen sellaiseksi, että se on tarkoituksenmukaisessa suhteessa yksilön parantamiseen ja yhteiskuntaan sopeutumiseen. Näin tulevaa rikollista käyttäytymistä pyrittiin ehkäisemään. Syntyi erityisestävyyden periaate (Laitinen & Aromaa 2005, 38).

1870-luvulla vaikutti myös yksi kriminologian perustajiksi luettava tutkija, italialainen Cesare Lombroso. Hän selitti rikollisuuden johtuvan rikollisten synnynnäisistä luonteenpiirteistä. Ne olivat nähtävissä rikollisten poikkeavasta ulkonäöstä. Tällaisia tunnusmerkkejä olivat esimerkiksi nenän muoto tai ryhti. Vaikka Lombrosen teorit rikollisen ulkonäön suhteen on jo moneen kertaan kumottu, hänellä ole merkittävä vaikutus siihen, miten kriminologiset teorit ovat tarkastelleet rikoksen syitä suhteessa rikollisuuden periytyvyyteen (Sulkunen 2003, 178).

2.2. Sosiologiset teorit

Klassisen ja uusklassisen teorian haastajaksi tulivat myöhemmin positivistisesti suuntautuneet kriminologian teorit. Positivistinen koulukunta katsoi, että rikollisuuteen vaikuttavat monet sellaiset tekijät, joita ei voi johtaa yksilön toiminnasta. Positivismiin kuuluu myös deterministinen ajatus siitä, ettei ihminen ole täysin vapaa ja rationaalinen olento, vaan häntä ohjaavat sosiaaliset prosessit, joihin hänellä ei ole vaikutusta. Positivistinen koulukunta siirsi tarkastelun rikoksen ja rangaistuksen välisestä suhteesta rikoksen taustalla oleviin syihin

(Kiehelä 1997, 101). Rikollisuuden taustalla nähtiin olevan yksilön persoonaan vaikuttavia perinnöllisiä syitä tai sosiaalisista olosuhteista nousevia syitä. Rikollisuus voidaan tämän näkemyksen mukaan nähdä sairautena, tai poikkeavuutena, johon yhteiskunta voi kohdistaa hoitotoimenpiteitä. Rikollisuus liitetään yhteisön laajempiin rakenteellisiin ongelmiin. Niihin pyritään vaikuttamaan sosiaalisin keinoin. Klassisen kriminologisen ajattelun ”vapaan tahdon”-käsitteen korvaa luonnontieteellinen kausaalijattelu. Teorian perusteeksi tulee empiirinen havainnointi klassisen koulukunnan filosofista teoretisointia vastaan (Kiehelä 1997, 102).

Gabriel Tarde (1843-1905) esitti ensimmäisenä teorian rikollisuudesta opittuna käyttäytymisenä. Tarden mukaan rikollisuus on ammatti, joka opitaan jäljittelemällä vanhempia rikoksentekijöitä. Rikollisen ammatin oppiminen on pitkä prosessi, jonka kuluessa opitaan sekä teknisiä taitoja että yhteinen kieli ja käyttäytymiskoodi (Laitinen & Aromaa 2005, 55-88).

Eräs tunnetuimmista rikollisuuden oppimisteorioista on Edwin Sutherlandin *differentiaalisen assosiaation* teoria. Sutherland hylkäsi näkemyksen, jonka mukaan rikollisuus perustuu rikollisen ominaisuuksiin ja perimään. Hän väitti, että kyse on pelkästään opitusta asiasta. Teorian mukaan ihmiset muodostavat sosiaalisia organisaatioita, joilla on omat tarkoitusperänsä ja rakenteensa. Differentiaalisen assosiaation avulla näiden eriytyneiden organisaatioiden kautta. Yksinkertaisesti sanottuna se tarkoittaa sitä, että seura tekee kaltaisekseen. Ympäristössä, jossa rikollisuus on osa normaalia toimintaa, yhteisön jäsenet oppivat rikolliseksi vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Rikollisuus ei ole sen kummempi asia kuin mikään muukaan opittu asia (Sutherland & Cressey 1978, 80-82).

Rikollisuutta on selitetty myös *anomiateorioilla*. Anomia on Émile Durkheimin käyttöön ottama käsite, jolla hän kuvasi sellaisia itsemurhia, joiden suorittamiseen johtaa normien noudattamisen kannalta heikko ja normiton eli anominen tila (Durkheim 1985, 311). Durkheim katsoo, ettei yksilön tarpeille ole periaatteessa rajaa. Yhteisö luo kuitenkin normijärjestelmän, joka säätelee hyväksyttäviä tavoitteita, ja hyväksyttäviä tapoja niiden saavuttamiseen. Joskus yhteiskunta muuttuu niin nopeasti, ettei yksilön tavoitteita voida tyydyttää normijärjestelmän mukaisin

keinoin. Tällöin normien merkitys yksilölle vähenee, ja syntyy anominen tila. Esimerkkinä voi käyttää esimerkiksi amerikkalaista ihannetta vauraudesta ja menestyksestä. Köyhimmille väestönsille vaurauden tavoittelu laillisin keinoin on mahdotonta, jolloin käyttöön otetaan laittomia keinoja. Yhdysvaltain suurkaupunkien ghetoissa eläviä, leveää elämää ihannoivia huumerikollisia, voidaan kuvata juuri tällaisen ajattelun kautta. Hyväksyttävään päämäärään pyritään ei-hyväksytyin keinoin.

Robert Mertonin mukaan monet omaksuvat kulttuurin arvot, mutta sosiaalinen rakenne estää heitä saavuttamasta kulttuurin päämääriä. Niinpä rikollisuuden päämäärä voi olla kulttuurin mukainen, mutta keinot kulttuurin vastaisia. Anomian tilaa voidaan jäljittää suhtautumisesta yhteiskuntaan. Ihminen voi Mertonin mukaan suhtautua yhteiskuntaan viidellä eri tavalla. Hän voi ensinnäkin mukautua, eli hyväksyä yhteiskunnan päämäärät ja niiden saavuttamiseksi hyväksytyt keinot (*conformity*). Muut neljä suhtautumistapaa ovat todisteita anomian eri muodoista. Toinen Mertonin kuvaama suhtautumistapa yhteiskuntaan on sen päämäärien hyväksyminen mutta päämäärän saavuttamiseksi hyväksytyjen keinojen hylkääminen. Tällöin Merton puhuu ”innovaattorista”, eli uudistajasta (*innovation*). Rikastumista, ja sen mukana tulevaa sosiaalista nousua rikoksia tekemällä tavoitteleva henkilö onkin Mertonin mukaan uudistaja (Kivisto 1998, 107). Kolmanneksi ihminen voi hylätä yhteiskunnan päämäärät mutta hyväksyä keinot. Tällaista henkilöä Merton kutsuu ritualistiksi (*ritualism*). Neljäs vaihtoehto on hylätä sekä keinot että päämäärät ja vetäytyä yhteiskunnasta (*retreatism*). Viides mahdollisuus on kapinoida (*rebellion*). Tällöin yhteiskunnan päämäärät ja keinot korvataan omilla päämäärillä ja keinoilla. Silti voidaan pysyä yhteiskunnan aktiivisena jäsenenä (Eamonn & al. 2004, 57).

Rikollisuutta on selitetty myös *kontrolliteorioiden* avulla. Niiden mukaan kaikki ihmiset ovat taipuvaisia tekemään rikoksia. Kontrolliteorian yksi tunnetuimmista nimistä Travis Hirschi sanookin, että on mielekkäämpää kysyä sitä mikseivät kaikki tee rikoksia. Jo valtiotieteen klassikko Thomas Hobbes sanoi 1600-luvulla, että ihmiset ovat luonteeltaan antisosiaalisia ja siten potentiaalisia rikollisia. Rikoksia voidaan ehkäistä kontrollia lisäämällä. Esimerkiksi puhelinkioski, joka sijaitsee näkyvällä paikalla, ei joudu ilkeiden kohteeksi yhtä todennäköisesti kuin kioski, jonne ei esimerkiksi lähellä olevista kerrostaloista näe. Tilaisuus rikkoa jotain jäämättä kiinni edesauttaa rikoksen tapahtumista (Sulkunen 2003, 180). Hirschin mukaan

rikoksia estävät kontrollin lisäksi myös sosiaaliset siteet, esimerkiksi lainkuuliaisten henkilöiden ihannointi ja laillisiin tavoitteisiin kiinnittyminen (Laitinen & Aromaa 2005, 65).

Rikollisuutta on selitetty myös *leimautumisella*. Tämän teorian mukaan ihminen, joka leimautuu rikolliseksi, alkaa käyttäytyä rikollisesti. Kontrollin ylläpitäjä määrittelee jonkin toiminnan rikolliseksi. Riippuen siitä, kuinka selkeästi rikokseen syyllistynyt leimataan tai leimautuu, voidaan ennustaa hänen tulevaa rikollista käyttäytymistään. Leimautumisteorian on katsottu selittävän etenkin uusintarikollisuutta (Laitinen & Aromaa 2005, 66. Myös Cullen & Agnew 2003, 295-301).

Konfliktiteorioiden mukaan rikollisen käyttäytymisen syytä pitää etsiä yhteiskunnan valtasuhteista. Mitä suurempi konflikti eri valtar ryhmien välillä vallitsee, sitä todennäköisemmin vahvat ryhmät määrittelevät heikompien ryhmien käytöksen laittomaksi. Kriminologiset konfliktiteoriat ovat lähellä luokkateorioita. Yhteiskunnallisten ryhmien konflikteihin liittyy rikollisuutta. Joidenkin konfliktiteorioiden mukaan järjestelmä lähinnä ylläpitää rikollisuutta, eikä poista sitä. Jokin käyttäytyminen on vähemmän todennäköisesti rangaistavaa, jos sitä harjoittaa keski- tai yläluokka. Järjestelmä on valikoiva peili, joka heijastaa köyhien tekemät nakkivarkaudet, mutta jättää yläluokan tekemät suuremmat rikokset heijastamatta (Reiman 2001, 4).

Rikollisuutta on selitetty myös ympäristötekijöillä. Tämän suuntauksen tärkein edustaja on ns. *Chicagon koulukunta*, jonka johtavia hahmoja olivat Henry McKay ja Clifford Shaw. Heidän kehittämänsä rikollisuuden vyöhyketeoria (zonal theory of crime) lähti liikkeelle siitä huomiosta, että jokaisessa kaupungissa on kaupunginosia, joita ihmiset välttelivät niissä olevan korkean rikollisuuden vuoksi. McKay ja Shaw epäilivät, ettei tämä rikollisuuden maantieteellinen keskittyminen tiettyihin kaupunginosiin ollut sattumanvaraista. Sen taustalla oli sosiaalisia syitä, jotka olivat selvitettävissä. Tutkijat huomasivat, että tietyissä Chicagon kaupunginosissa rikollisuuden taso pysyi tasaisen korkeana huolimatta siitä, että asukkaiden etnisessä jakaumassa tapahtui muutoksia. Siksi he päättelivät, että alueessa itsessään on jotain sellaista, joka vaikuttaa rikollisuuden tasoon riippumatta siitä, keitä siellä asuu. Vyöhyketeorian mukaan jokaisen kaupungin keskusta, sen keskeisyyden vuoksi, omistetaan kaupalliselle toiminnalle. Sen

ulkopuolelle syntyy asuinalueita, jotka osin limittyvät pienteollisuusyritysten ja varastojen kanssa. Kun ihmiset vaurastuvat, he muuttavat kauemmaksi kauniimpiin ja parempiin kaupunginosiin. Jokainen kaupunginosa saa aikojen kuluessa maineen, jonka ihmiset huomaamattaan opettavat lapsilleen. Kaupungin ydinkeskustan ja parempien kaupunginosien väliin jää huonomman elintason alue, johon muuttaa huonommin menestyviä uusia tulokkaita. Alueen maine huononee, mikä entisestään vähentää alueen viihtyvyyttä. Tällä alueella rikollisuus lisääntyy. Kun McKay ja Shaw piirsivät rikollisuusmääriä kuvaavat luvut Chicagon karttaan, he huomasivat, että rikollisuus vähenee tasaisesti vyöhykkeittäin siirryttäessä kaupungin keskustasta ulospäin. Vaikka vyöhyketeoria on myöhemmin saanut osakseen voimakastakin kritiikkiä, se on silti merkittävä rikollisuuden syitä selittävä teoria (Wilson & Herrnstein 1998, 289-291).

Rikollisuutta on tarkasteltu myös näkökulmasta, joka korostaa sen yhteiskunnallisia tehtäviä, rikollisuuden *funktionaalisuutta*. Funktionalistisessa kriminologiassa on kolme pääväittämää: rikollisuus on välttämätöntä, hyödyllistä ja optimaalista (Laitinen & Aromaa 2005, 73). Välttämättömyys tarkoittaa sitä, että jokainen yhteiskunnallinen ilmiö on välttämätön järjestelmän säilymisen kannalta. Normien olemassaolo edellyttää niiden jonkin asteista rikkomista. Normien tehtävä on osoittaa oikean ja väärän raja, ja normien rikkominen ja rikkomisesta seuraava sanktio vahvistaa itse normeja.

Rikollisuuden hyödyllisyyttä perustellaan samantyyppisillä argumenteilla. Rikollisuus uusintaa ja haastaa voimassaolevaa lainsäädäntöä ja normistoa. Rikollinen toiminta koettelee yhteiskunnan rajoja. Siten se on uudistusten lähde. Monet ennen kriminalisoidut asiat ovat muuttuneet laillisiksi sen vuoksi, että kansalaiset ovat alkaneet vähät välittää niiden kriminalisoinnista. Esimerkkinä voidaan mainita homoseksuaalisuus, joka on 1950-luvulta lähtien muuttunut asteittain hyväksyttäväksi. Homoseksuaalisuus oli vuoteen 1971 asti rikollista, sitten se käsitettiin sairaudeksi (vuoteen 1981 asti). Nykyään media suorastaan mässäilee homoseksuaalisuudella. Esimerkiksi tv-sarjassa *Sillä silmällä* homomiehistä annetaan hyvin pukeutuvien ja itsestään huoltopitävien henkilöiden mielikuva.

Rikoksen optimaalisuudella tarkoitetaan sitä, että jokainen yhteiskunta määrittelee rikolliseksi toiminnaksi juuri itselleen sopivan määrän asioita ja valvoo normien noudattamista juuri

sopivalla tasolla. Rikollisuus voitaisiin kyllä poistaa lähes kokonaan, jos valvontaa kiristettäisiin äärimmilleen. Tähän ei useimmissa yhteiskunnissa kuitenkaan haluta mennä, sillä valvonnan haitat (kansalaisvapauksien kaventuminen, korkeat verot) ohittaisivat rikollisuuden haitat (Laitinen & Aromaa 2005, 74).

Rikoksia voidaan tarkastella myös *normaalina* ilmiönä. Voidaan kysyä onko ketään, joka noudattaa lakia pilkulleen? (Eamonn & al. 2004, 138). Rikoksen normaaliusnäkemysten mukaan kulttuuriin kuuluu valintoja oikean ja väärän välillä. Joitakin arvoja pidetään oikeina ja joitakin väärinä. Oikeaa ei voi määritellä ilman väärää. Normien rikkomisella on normeja ylläpitävä funktio. Poikkeavuus on erottamaton osa moraalisuuden ylläpitoa. Poikkeavuus selkeyttää moraalisia rajoja. Huomion kiinnittäminen rikkomuksiin korostaa oikean valinnan kunniaa. Poikkeavuuteen reagoiminen lisää sosiaalista yhdenmukaisuutta ja yhteyttä. Durkheimin mukaan moraalisteet vahvistuvat kun ihmiset kokoontuvat esimerkiksi katsomaan julkista teloitusta. Poikkeavuus ja poikkeavat yksilöt myös rohkaisevat muuttamaan yhteiskuntaa. Eilispäivän poikkeavuus voi olla tämän päivän normi. Norminrikkajat työntävät normirajoja eteenpäin. Esimerkiksi rock-musiikki on 1950-luvulta lähtien tullut kapinallisesta yhteiskunnan marginaaliasemasta kulttuurin valtavirtaan. Rock-muusikkojen hyväksyminen osaksi valtakulttuuria näkyy esimerkiksi maailmanlaajuisina hyväntekeväisyyskonsertteina, joita konservatiivisimmatkaan valtionpäämiehet eivät uskalla tai halua moittia (Eamonn & al. 2004, 46-47).

Rikosta selittävänä tekijänä voi olla myös *rationaalinen valinta*. Tämän käsityksen mukaan ihminen on hyötyjä ja haittoja laskelmoiva olento, joka tavoittelee mielihyvää. Ensimmäisenä laskelmoivan ihmisen ajatusta kriminologiaan systemaattisesti sovelsi Jeremy Bentham. Ajatus laskelmoivasta ihmisestä on alunperin Thomas Hobbesin vuonna 1651 julkaistussa *Leviathanissa*. Hobbesin mukaan ihminen ei ole sinänsä hyvä eikä paha, vaan mielihyvään pyrkivä olento, jolla on taipumus riidellä niiden kanssa, joiden pyrkimykset ovat hänen mielihyvän tavoittelunsa esteenä. Vuonna 1789 julkaistussa kirjassaan *Introduction to the Principles of Morals and Legislation* Jeremy Bentham jatkaa Hobbesin ideaa. Hän sanoo, että ihminen on luonnostaan kahden periaatteen hallinnassa: nautinnon ja tuskan. Yhteiskunnan tehtävä on lisätä mahdollisuuksia onneen mahdollistamalla nautintoja ja estämällä tuskaa. Koska rikokset tuottavat tuskaa uhreille, on lain oltava sellainen, että rikoksesta saatava nautinto on

pienempi kuin rangaistuksen tuottama tuska. Näin rationaalinen ihminen päätyy etsimään nautintoa muualta kuin rikoksesta (Wilson & Herrnstein 1998, 515).

Samankaltainen käsite on Daniel Bellin käyttämä *homo economicus*-tyyppinen ihminen, jonka toiminnan perusteena on toiminnan taloudellisuus. Tällainen ihminen punnitsee toimintansa hyödyt ja haitat, eikä rikollisuus ole sen kummempi ilmiö kuin vaikkapa pyykinpesu. *Homo economicus* miettii, kannattaako hänen pestä itse pyykkinsä vai viedä pyykit pesulaan. Itse pyykit pesemällä säästyisi rahaa, mutta kuluisi aikaa. Jos vapaa-aika on vähissä, mutta rahaa on runsaasti, saattaa *homo economicus* viedä pyykit pesulaan. Kyse on vain toiminnan plussista ja miinuksista (Bell 1973, 474-475). Rikollisuuteen sovellettuna voisi ajatella talousrikollista, joka hyväksyy sen, että rikoksesta tuleva rangaistus on kohtuullinen kustannus suhteessa rikoksesta tulevaan hyötyyn. Näin voi kuvitella esimerkiksi *homo economicuksen* ajattelevan tilanteessa, jossa hän saa rikoksella hyötyä kymmeniä miljoonia euroja ja saa rikoksesta kolmen vuoden ehdottoman vankeustuomion. Tuntipalkka on silti kohtuullinen.

2.3. Mitä rikoksella tarkoitetaan

Rikoksen legaalinen määritelmä tarkoittaa lakiin perustuvaa määritelmää. Rikos on lainvastainen teko (Laitinen & Aromaa 2005, 12). Suppeampi rikoksen legaalinen määritelmä voisi olla esimerkiksi se, että rikos on nimenomaisesti rikoslaisissa rangaistavaksi säädetty teko. On paljon lainvastaisia tekoja, mutta ne eivät ole rikoslain alaisia. Tuoreimpia esimerkkejä tästä erottelusta löytyy vuoden 2005-2006 vaihteessa uusitusta Tekijänoikeuslaista (Tekijänoikeuslaki 8.7.1961/404). Musiikin imuroiminen internetistä omaan käyttöön on uuden Tekijänoikeuslain vastainen, ja saattaa tuottaa lain rikkojalle korvausvastuun. Se ei kuitenkaan ole rikos, eli siitä ei voi seurata rikosoikeudellista rangaistusta korvausvastuun lisäksi.

Oikeustieteellisesti ajateltuna rikos on rangaistava ihmisteko. Eläimen tekemä teko ei siis voi olla rikos. Eläintä voidaan tietenkin käyttää rikoksen välineenä esimerkiksi niin, että opetetaan koira hyökkäämään jonkun ihmisen kimppuun ja näin aiheutetaan uhrille vammoja. Rikosoikeudelliseen rikoksen käsitteeseen kuuluu, että teko tunnusmerkistön mukainen, oikeudenvastainen ja teon tekijä todetaan tekoon syylliseksi. Rikoksen ensimmäinen ehto on, että

joku henkilö syyllistyy tekoon, joka täyttää jonkin rikoslaissa olevan rikoksen tunnusmerkistön. Tämä ei vielä riitä rikosoikeudellisen rikoskäsitteen täyttymiseen. Teon täytyy olla myös oikeudenvastainen. Esimerkiksi jotkin asianomistajarikokset täyttyvät vasta kun asianomistaja kokee rikoksen tapahtuneen (kunnianloukkaus, vahingonteko), vaikka teko sinänsä täyttäisikin rikoslaissa olevan tunnusmerkistön. Kolmas edellytys on, että tunnusmerkistön mukaisen teon tekijä on syyllinen. Syyllisyyden poissulkevia peruste on esimerkiksi puuttuva vastuuikä, eli rikosentekijä on alle 15-vuotias. Muita esimerkkejä syyllisyyden poislukevista asioista ovat syyntakeettomuus, hätävarjelu ja pakkotila. Kun kaikki edellytykset ovat käsillä, tekijä on asetettava tietystä teosta rikosoikeudelliseen vastuuseen (Frände 2005, 8-10)

Rikoksen legaalinen määritelmä vaihtelee yhteiskunnasta ja ajankohdasta toiseen. Esimerkiksi vielä vuoteen 1987 asti oli rikos olla ns. *irtolainen*, ilman pysyvää asuntoa tai työpaikkaa. Vuonna 1936 säädetyn Irtolaislain kumosi vuonna 1987 voimaan astunut Päihdehuoltolaki (Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41). Poliisi pystyi ennen lain kumoamista tekemään kotietsinnän mihin tahansa asuntoon voimassa olleen Irtolaislain (17.1.1936/57) varjolla, kunhan vain muisti ilmoittaa sisään mennessään etsivänsä asunnosta potentiaalisia irtolaisia (Nordman & Nykänen 1990). Lain muuttuessa muuttuu rikoksen legaalinen määritelmä. Lait ovat sinänsä suhteellisen pysyviä ja virallisia yhteiskunnan normeja. Ne voivat kuitenkin muuttua, kuten muutkin normit.

Yhteiskunnassa on myös paljon sellaista toimintaa, jota pidetään yleisessä kansalaismielipiteessä tuomittavana, mutta jota ei ole kriminalisoitu (Laitinen & Aromaa 2005, 14). Esimerkkinä Laitinen ja Aromaa käyttävät korruptiota ja yhteiskunnallisen aseman väärinkäyttöä. Näissä tapauksissa laki ja yleinen moraalit eivät täysin kohtaa, sillä kaikkia korruption muotoja ei ole kriminalisoitu. Viime aikoina moraalisesti tuomittaviksi on kuitenkin tehty esimerkiksi lääkäreiden lääkeyhtiöiltä saamat kestitykset (esim. Ylioppilaslehti 17/98).

Inkeri Anttila ja Patrik Törnudd kuvaavat rikoskäsitteen muodostumista Raffaele Garofalon jo 1500-luvulla käyttämän *luonnollisen rikoksen* käsitteellä. Garofalo määritteli luonnollisen rikoksen teoksi, joka ilmentää myötätuntoisuuden ja rehellisyyden puutetta (Anttila & Törnudd 1983, 16-18). Luonnollisiksi rikoksiksi kuvatut teot eivät ole sidoksissa yhteiskuntaan tai lakiin, vaan niitä pidetään useimmissa kulttuureissa kiellettyinä riippumatta lainsäädännöstä. Wilson ja

Herrnstein käyttävät samantyyppisestä ilmiöstä ilmaisua *universal crime*, universaali rikos. Tällaisia tekoja ovat esimerkiksi murha, varkaus, ryöstö ja inesti. Ne ovat kiellettyjä tekoja useimmissa yhteiskunnissa (Wilson & Herrnstein 1998, 22).

Anglosaksisessa oikeuskirjallisuudessa puolestaan on erotettu käsitteet *mala in se* ja *mala prohibita*. Kiehelä määrittelee edellä mainitut käsitteet seuraavasti: *mala in se* on aito rikos, *mala prohibita* on normirikos. Aidot rikokset, kuten toisen harkittu tappaminen ja ryöstö ovat rikoksia siksi, että ne loukkaavat ihmisen universaalia moraalitajuntaa. Normirikokset sen sijaan ovat kiellettyjä tekoja siksi, että ne on sanktioitu laissa. Nämä teot eivät edellytä edes sitä, että rikoksentekijä olisi tiennyt rikkoneensa lakia (Kiehelä 1997, 88).

Edellä mainittu homoseksuaalisuus oli monen mielestä paha sinällään vielä 1960-luvulla ja siksi myös lain kieltämä. Se tietenkin voi vieläkin jonkun mielestä olla *mala in se*, vaikka lainsäädäntö ei sitä enää kriminalisoikaan. Jotkin asiat ovat taas kiellettyjä vain koska laki kieltää ne. Voitaisiin ajatella, että esimerkiksi monet Tieliikennelain rikoksiksi määrittelemät asiat ovat tällaisia. Monet vastustavat turvavyön käyttöpakkoa autoissa. He vetoavat siihen, että se on jokaisen oma asia. Varsinkin uuden Tieliikennelain voimaantultua 1981 oli vastustus voimakasta. Laki ei ollut saanut yleistä hyväksyntää (Tieliikennelaki 3.4.1981/267). Monen mielestä turvavyön käyttämättä jättäminen oli siis vain lain kriminalisoima, ei siis sinänsä paha teko. Kulttuurissa on myös joitakin käytänteitä, jotka ovat laittomia, mutta useinkaan niihin ei puututa. Näpistys on rikos, mutta jos työntekijä vie työpaikalta kotiin kopiopapereita tai hotellin asiakas vie pyyhkeen, on se kuin luontaisetu tai matkamuisto. (Eamonn & al. 2004, 131).

Jotain tekoa voidaan puheessa myös kuvata ”rikolliseksi”, vaikkei teko sinänsä olisi rikos. Rikolliseksi voisi joku kutsua jotain mielestään moraalisesti paheksuttavaa toimintaa, esimerkiksi prostituutiota. Se on Suomessa kuitenkin laillista, vaikka sinänsä osittain lainsäädännön ulkopuolella tapahtuvaa toimintaa. Prostituoitu voi ottaa maksun seksistä, mutta ei kuitenkaan kuulu verolainsäädännön piiriin, koska Suomessa ei virallisesti tunnusteta prostituoidun ammattia tai toimialaa. Rikoksen sosiologinen määritelmä on hieman laajempi kuin legaalinen, koska se ottaa huomioon myös epävirallisten normien kieltämiä tekoja. Lain tasolla määrätään usein vain sellaisista asioista, joista vallitsee voimakas yksimielisyys. Jotkin

asiat voivat olla epävirallisten normien kieltämiä, mutta silti juridisesti laillisia. (Laitinen & Aromaa 2005, 16-17).

Kriminologisten teorioiden yhteenveto

Niin kauan kun on ollut lakeja, on ollut myös rikollisuutta. Rikollisuus on suppealta määritelmältään lakien rikkomista. Kriminologit ja filosofit ovat vuosisatojen ajan yrittäneet ymmärtää mistä rikollisuudessa on kysymys. Ketkä tekevät rikoksia, ja miksi? Miten niihin pitäisi suhtautua? Selityksiä rikollisuuteen on haettu ihmisen itsekkästä luonteesta, ympäristötekijöistä ja yhteiskunnan rakenteista. On myös kriittisesti ajateltu, että rikollisuutta on olemassa vain koska on lakeja, joita vallanpitäjät ovat säätäneet omien etujensa turvaamiseksi. Selitystä rikollisuuteen on haettu myös rikollisuuden hyödyllisistä vaikutuksista. Rikoksilla on nähty olevan yhteiskunnan rajoja määrittelevä funktio. Lakien rikkojat ovat tavallaan niiden vahvistajia ja toisaalta haastajia. Lait saattavat vanhentua ja menettää merkityksensä ihmisten mielissä. Yhteiskunnalliset uudistukset alkavat joskus lain rikkomisesta.

3. Poliisin tehtävät

Mikä on poliisin tehtävä yhteiskunnassa? Lähden liikkeelle normiteoriasta, jonka mukaan yhteiskunnassa vallitsee käyttäytymissääntöjä. Lait ovat ylimpiä käyttäytymissääntöjä, ja poliisin tehtävä on valvoa niitä. Tähän tehtävään suhteutuu myös se millaisena ilmiönä poliisirikollisuutta on tarkasteltava – normien rikkomisena. Tarkastelen myös poliisin ammattiorientaatiota ja suhtautumista lakiin. Luvun lopuksi käsittelem poliisin tekemän rikoksen tutkintaa ja poliisirikosten eri tyyppisiä.

Sana poliisi voidaan käsittää koskeväksi joko yksittäistä henkilöä tai koko organisaatiota. Sekaannuksen välttämiseksi käytän tarvittaessa yksittäisestä poliisihenkilöstä sanaa *poliisimies*. Termi ei viittaa sukupuoleen, vaan on Poliisilain (7.4.1995/493) mukainen termi poliisihenkilöstä. *Poliisimiehiä* ovat Poliisiasetuksessa (8.9.1995/1112) mainitut päällystön, alipäällystön ja miehistön kuuluvat virkamiehet.

3.1. Normiteoreettinen lähtökohta

Jokaisessa yhteisössä vallitsee sille tyypilliset sosiaaliset normit. Sosiologiassa normit on usein jaettu virallisiin ja epävirallisiin normeihin. Virallisia normeja ilmaisee usein lainsäädäntö. Epäviralliset normit elävät sopimuksina ja tapoina ilman lain antamaa muodollista statusta. Sosiologisessa mielessä normit ovat käskyjä, kieltoja, lupia ja kelpuutuksia, joita tuetaan pakottein tai pakotteiden uhalla (Kyntäjä 2004, 267). Max Weberin mukaan virallisten normien tärkein tunnusmerkki on se, että niiden noudattamista valvoo tehtävään nimenomaisesti valikoitunut ihmisryhmä tai koneisto, eli poliisi ja oikeuslaitos. Tällä koneistolla on yleisesti hyväksytty ja legitiimi oikeus käyttää tarvittaessa pakkoa ja voimakeinoja norminrikkooja vastaan (Weber 1960, 310-316).

Kaikki ihmiset eivät kuitenkaan noudata säädettyjä virallisia normeja. Itse asiassa normit ovat Anthony Giddensin (1984, 111-116) mukaan jatkuvan kiistelyn ja uudelleenmäärittelyn kohteena. On tärkeää huomata, että virallisten normien rinnalla on olemassa myös kilpailevia normeja ja normistoja, jotka ovat epävirallisia. Näitä ovat esimerkiksi monet perinteisiin ja paikallisiin kulttuureihin liittyvät tavat ja tottumukset. Max Weberin mukaan usein tällaiset

epäviralliset normit saattavat olla etenkin ristiriitatilanteissa voimakkaampia kuin viralliset normit (Weber 1960, 311-316). Kyntäjän mukaan (2004, 276) viralliset normit heijastavat usein nimenomaan vahvojen ryhmien tai vallanpitäjien käsitystä asioista. Siksi ne saattavat poiketa voimakkaastikin muiden ryhmien tai alakulttuurien epävirallisista normeista.

Toinen virallisten normien piirre on se, että ne sisältävät usein lukuisia historiallisia kerrostumia. Ne saattavat kertoa menneiden aikojen moraalikäsitteistä. Esimerkiksi Suomen voimassa oleva Rikoslaki on säädetty vuonna 1889. Sen alkusanat kuuluvat:

”Me Aleksander Kolmas, Jumalan Armosta, koko Venäjänmaan Keisari ja Itsevaltias, Puolanmaan Zsaari, Suomen Suuriruhtinas, y.m., y.m., y.m. Teemme tiettäväksi: Suomenmaan Valtiosäätyjen alamaisesta esityksestä tahdomme Me täten armosta vahvistaa seuraavan rikoslain Suomen Suuriruhtinaanmaalle, jonka voimaanpanemisesta, niin kuin myöskin rangaistusten täytäntöönpanosta erityinen asetus annetaan...” (Rikoslaki 19.12.1889/39).

Jos lait sisältävät paljon historiallisia moraalikerrostumia, joita ei ole päivitetty yhteiskunnassa vallitsevien moraalikäsitteiden mukaiseksi, voidaan puhua lainsäädännön vanhentuneisuudesta. Voimassa olevat lait eivät enää heijasta yhteisön yleistä oikeustajua. Suomen Rikoslakia on toki sen ensimmäisen version jälkeen uudistettu useaan otteeseen. Silti sen alkusanat ovat edelleen muistuttamassa meitä siitä normikerrostumasta, joka vuonna 1889 virallistettiin.

Weberin ajatusta seuraten voidaan myös olettaa, että poliisitkin saattavat joissain tilanteissa noudattaa mieluummin epävirallista normia kuin lakia – eli toimia lainvastaisesti. Poliisit voivat tietenkin muiden kansalaisten tapaan rikkoa lakia muutenkin, ilman minkään epävirallisen normin antamaa tukea.

Suomen poliisia pidetään rehellisenä ja kansalaisten hyvinvointia ajattelevana. Poliisi ei ole joutunut asettumaan voimakkaissa yhteiskunnallisissa murroksissa tai kansalaisryhmien välisissä ristiriidoissa sellaisiin kontrollitehtäviin, joissa sen yhteiskunnallinen legitimitetti olisi vaarantunut. Vakaisissa yhteiskunnallisissa oloissa kansalaisten suuri enemmistö ei miellä poliisia

niinkään osaksi valtiovallan valvontakoneistoa, vaan pikemminkin palvelevaksi ja suojelevaksi viranomaiseksi, joka turvaa kansalaisyhteiskunnan toimintaa (Kiehelä 1997, 10).

Poliisiin kohdistetaan odotus lainkuuliaisuudesta. Sosiaalinen rooli on niiden odotusten ja normien kokonaisuus, joita henkilöön kohdistetaan siksi, että hän on jonkin erityisen sosiaalisen aseman haltija (Eskola 1975, 74). Historiallisesti on katsottu poliisilla olevan seuraavat tehtävät: rikosten ehkäisy, rikollisten kiinnisaaminen, järjestyksen ylläpito (Eamonn & al. 2004, 275). Suomen poliisin tehtävä on määritelty Poliisilaissa seuraavasti:

Poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen (Poliisilaki 7.4.1995/493, 1.luku).

Poliisin tehtävä on siis muun muassa rikosten ennalta estäminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Näin ollen ei poliisin tekemää rikosta voi tarkastella pelkästään yksilön toimintana, vaan myös valtion edustajan toimintana. Kun valtion rikoksia estämään asettama henkilö syyllistyy rikokseen, on kyseessä potentiaalisesti yleistä lainkuuliaisuutta horjuttava teko. Elleivät lainvalvojat itse noudata lakia, ei lain noudattamisen velvoitetta voi täysin vedenpitävästi selittää kansalaisillekaan. Poliisit saavatkin usein rikokseen syyllistyessään rangaistuksen myös virkavelvollisuuden rikkomisesta (Rikoslaki 40:9§). Virkavelvollisuuden rikkominen on rikos, joka ilmentää tahallista säännöksiin ja lakien rikkomista. Näin poliisin tekemää rikosta käsitellään laissa ankarammin kuin samaan tekoon syyllistyneen kansalaisen rikosta. Poliisin tekemä rikos on julkisen vallan edustajan tekemä rikos, ei pelkästään yksityishenkilön tekemä rikos.

3.2. Poliisin ammattiorientaatio

Kirjassaan *Rikollisuuskäsitykset ja ammattiorientaatio* Hannu Kiehelä (1997) kuvaa poliisien ammattiorientaatiota. Poliisiorganisaation kulttuurin keskiössä on inhimillinen toiminta ja ajattelu. Näitä säätelevät periaatteet siirtyvät sosiaalistumisprosessissa yhteisön vanhoilta jäseniltä uusille. Kanssakäymisen välttämättömyys pakottaa sosiaaliset järjestelmät toimimaan

jaettuihin arvoihin ja uskomuksiin nojautuen. Yksilön ja organisaation välistä vuorovaikutusta voidaan tarkastella samalla tavoin kuin antropologiassa tarkastellaan yksilön ja hänen koko elämänpiirinsä vuorovaikutusta. Organisaatiokulttuurin käsite viittaa organisaation jäsenten yhteisesti jakamaan uskomusjärjestelmään, jonka sisältämiin ideoihin, merkityksiin ja arvoihin organisaation jäsenet ovat sitoutuneet. Organisaatiokulttuurin uskomus- ja orientaatiomallit vaikuttavat tavallisesti tiedostamattomasti organisaation jäsenten toimintaan ja päätöksentekoon. Organisaatiokulttuuri siirtyy uusiin jäseniin sosiaalistumisprosessin kautta. Uusien jäsenten on omaksuttava ainakin tietynasteisesti sen keskeiset ajattelu- ja toimintamallit. Niiden perusta voi ulottua kauas organisaation historiassa (Kiehelä 1997, 14).

Esimerkkinä poliisien organisaatiokulttuurin sisällöstä on poliisien käsitys rikollisuudesta. Poliisien mielestä rikos jäsentyy yksilöiden välille. Rikoksella on aina tekijä, ja usein myös uhri. Kun esimerkiksi sosiaaliviranomaiset näkevät rikoksen enemmän yhteisöllisenä ongelmana, on rikos poliisien organisaatiokulttuurissa yksilöiden välinen ongelma (Kiehelä 1997, 181). Tämän voi hyvin ymmärtää kun muistaa, että poliisien tehtävänä on rikosten tutkinta ja syyteharkintaan saattaminen. Suomessa rikokseen voi pääsääntöisesti syyllistyä vain yksilö, ei esimerkiksi oikeushenkilö. Vaikka joissakin rikoksissa on mahdollista, että oikeus tuomitsee rangaistukseksi yhteisöskan (esimerkiksi teollisuusyritys tuomitaan ympäristön turmelemisesta), keskittyy rikostutkinta useimmiten yksilöiden välille. Mikään yritys ei voi olla rikoksesta epäiltynä, vain henkilö voi.

Yksilöillä on rikostutkinnassa asema joko *rikoksesta epäiltynä, asianomistajana* tai *todistajana*. Näitä asemia seuraavat tietyt oikeudet. Rikoksen tekijältä etsitään usein motiivia rikokseen, ja uhrin kärsimä vahinko tulee myös kartoittaa tarkasti. Poliisin tehtävä esitutkinnassa ei ole ottaa kantaa rikoksen vakavuuteen. Tuomitseminen jätetään oikeuslaitokselle. Poliisi joutuu tietenkin esitutkinnan aikana miettimään, mistä rikoksesta mahdollisesti on kyse. Näin otetaan jonkunlainen kanta rikoksen vakavuuteen. Esitutkinnan tarkoituksena on lain mukaan selvittää *rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, ketkä ovat asianosaisia ja muut syytteestä päättämistä varten tarvittavat seikat* (Esitutkintalaki 1:5§). Rikokseen johtaneet lieventävät asianhaarat jäävät kuitenkin oikeuslaitoksen harkittavaksi. Näin poliisi keskittyy esitutkinnassaan faktoihin ja toimijuuksiin. Kiehelän mukaan poliisien suhtautumisessa rikoksiin näkyy oman vastuun korostaminen (1997, 123). Poliisit kannattavatkin rikoksista usein

ehdottomia vankeusrangaistuksia (Kiehelä 1997, 171). Kiehelä viittaa Jane ja Nigel Fieldingin tutkimukseen poliisien asenteista rikoksia ja rangaistuksia kohtaan (Fielding & Fielding 1991). Omassa tutkimuksessaan poliisien rikollisuuskäsityksistä oli Kiehelällä tutkimuksen kohderyhmänä sekä kokeneita että uransa alkuvaiheessa olevia poliiseja. Kumpiakin oli noin 50 henkilön kohderyhmät. Lisäksi vertailuryhminä oli noin 40 vanginvartijaa ja 40 sosiaalityöntekijää. Poliisille näyttäisi olevan tyypillistä rangaistusorientaatio ja rikosten selittäminen yksilön moraalisisella poikkeavuudella tai puutteellisella kasvatuksella (Kiehelä 1997, 19). Tätä taustaa vasten poliisien suhtautumista rikoksiin voisi kuvata klassisen kriminologian kaltaiseksi. Klassisen kriminologian mukaan rikosta tarkastellessa ei oteta huomioon lieventäviä asianhaaroja, kuten esimerkiksi sairaushistoriaa.

Poliisien mielestä rikollisuuden ehkäisyssä tärkeää on perheen ja muun lähipiirin vaikutus. Lähikontrollin katsotaan vaikuttavan yksilön rikoskäyttäytymiseen enemmän kuin yhteiskunnan rakenteiden. Vähemmän koulutusta saaneet poliisit korostavat yksilöön kohdistuvia rikollisuuden syitä. Enemmän koulutusta saaneet poliisit tuovat esille myös rikollisuuden rakenteellisia syitä. Se on luonnollista, koska koulutus lisää näkökulmia yhteiskuntaan ja näin rakenteelliset syyt tunnustetaan helpommin (Kiehelä 1997, 152-154).

Organisaatiot ovat merkitysjärjestelmiä. Useissa organisaatioissa on kuitenkin erilaisia alakulttuureja. Esimerkiksi rikospoliisi voi olla oma alakulttuurinsa samoin kuin järjestyspoliisi. Ammattikulttuuri on yksi organisaatiokulttuurin alakulttuurimuodoista. Andrew Goldsmith on tutkinut poliisin ammattikulttuuriin liittyvien arvojen, asenteiden ja toimintatapojen muodostumista. Hänen mukaansa poliisin arvomaailman keskeisin tehtävä on luoda ryhmäsolidaarisuutta vihamielistä ympäristöä vastaan (Goldsmith 1990, 91-114). Simon Holdawayn (1983) tekemä tutkimus Britannian poliisista tuo esille poliisiorganisaatiossa olevan *me-he-ajattelun*, jonka mukaan poliisi on vastakkaisessa suhteessa joihinkin kansalaisryhmiin. Prostituoitujen, juopot ja jotkin etniset ryhmät nähdään vastapuolella oleviksi. Vaikka tavalliset ”kunnan kansalaiset” nähdäänkin myötämielisesti, ovat he silti potentiaalisesti vastapuolella. Poliisin maineen on säilyttävä tahrattomana myös heidän silmissään. Niinpä poliisin esimiehet suojelevat organisaation mainetta kaikkien ulkopuolisten silmissä (Holdaway 1983, 26-27).

Kentällä toimiva poliisimies mieltääkin olevansa ensisijaisesti ammattikunnan jäsen, ei valtion byrokraatti (Das 1993, 214). Poliisiorganisaation epäviralliset toimintamallit saattavat olla tärkeämpiä kuin ministeriön viralliset ohjeet. Poliisin työ on suhteellinen itsenäistä ja siihen sisältyy monia yhteiskunnallisia käytännön velvoitteita. Poliisikulttuurin kaikkialla läsnä olevana ja läpitunkevana sisäisenä sääntönä (*internal rules*) on hylätä käytännön toiminnalle vieraat ulkoiset hallinnon ja tutkimuksen antamat toimintasuositukset. Poliisikulttuurille näyttää olevan tyypillistä muodollisen koulutuksen merkityksen vähättely ja työkokemuksen korostaminen (Kiehelä 1997, 17-26). Poliisi on eräässä mielessä käsityöläisammatti. Sitä ei opita eikä ohjata teorioilla tai käytännöstä erillään olevilla määräyksillä.

Rikollisuuskäsityksistä tehdyt tutkimukset ovat luoneet kuvan poliisista konservatiivisena organisaationa, jonka jäsenten maailmankuvaa leimaa käytännönläheisyys ja kovuus. Poliisikulttuurista on tutkimuksissa eroteltu seuraavia piirteitä:

1. Tehtäväorientoituneisuus
2. Toimintaorientoituneisuus
3. Kyynisyys
4. Epäily
5. Eristyneisyys ja solidaarisuus
6. Konservatiivisuus
7. Rodulliset ennakkoluulot
8. Machismi
9. Käytännöllisyys

(Reiner 2000, 89-101 ja Kiehelä 1997, 18)

Tehtävä- ja toimintaorientoituneisuus selittyvät poliisin yhteiskunnallisella tehtävällä. Poliisin tehtävä on yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen. Työssään poliisi kohtaa usein yhteiskunnan sääntöjä rikkovia kansalaisia. Poliisimies ei voi tehdä kattavia päätelmiä ihmisten rikollisuustaipumuksista työtehtävissään tapaamien ihmisten perusteella, koska ”otos” on painottunut rikoksiin syyllistyvien kansalaisten suuntaan. Tämän väärän ”otoksen” perusteella tehdyt päätelmät ihmisten rehellisyydestä saattavatkin johtaa kyynisyyteen. Kyynisyys ja

kansalaisten epäileminen rikoksista saattaa johtaa siihen, että kansalaiset nähdään konfrontationäkökulmasta. Tämä voi tuottaa ammattikunnan sisäistä solidaarisuutta ja yhteenkuuluvuutta. Yhteinen vihollinen tiivistää omia rivejä. Samalla se kuitenkin saattaa eristää poliiseja kansalaisista.

Poliisin tulee tehtävänantonsa mukaisesti yrittää säilyttää yhteiskuntajärjestystä, eli poliisitoimintaa leimaa konservatiivisuus. Rodullisten ennakkoluulojen riski on etenkin yhteiskunnissa, joissa esimerkiksi siirtolaisväestön sijoittumisessa yhteiskuntaan on vaikeuksia (esim. Holdaway 1983, 66-67). Myös lähipoliisien (*community policing*) on havaittu mahdollisuuksien niin salliessa valitsevan kohdealueikseen mieluummin valkoihoisten asuinalueita kuin muiden etnisten ryhmien kaupunginosia (Brodeur 1998, 90). Poliisikulttuurissa oleva käytännöllisyys liittyy tehtäväorientoituneisuuteen. Tehtäviä ei saada suoritettua teoretisoimalla asioita. Toiminta ohjautuu konkreettisuuden, käytännönläheisyyden ja epäteoreettisuuden kautta (Reiner 1992, 128). Machismi viittaa poliisikulttuurissa aina läsnä olevaan voimankäytön mahdollisuuteen ja velvollisuuteen. Rikollisten kiinniottolanteet vaativat miehisiä otteita ja pelotonta suhtautumista asioihin. Suomessa poliisi suhtautuu kuitenkin voimankäyttöön tarkasti. Liian kovia otteita ei hyväksytä poliisimiesten keskuudessa. Voiman kontrolloiminen on poliiseille kunnia-asia. Voimankäytön ylilyöntejä ilmenee äärimmäisen harvoin, ja periaatteena on enemmänkin voiman näyttäminen kuin sen käyttäminen (Saari 2001, 44). Suomalaisista poliiseista tehdyt tutkimukset tuovat esille korkean ammattietiikan ja tasapuolisuuden kansalaisia kohtaan (Das 1993, 213-218 ja Korander 2004).

3.3. Poliisin tekemä rikos

Käytän tässä tutkimuksessa poliisin tekemästä rikoksesta käsitettä *poliisirikos*. Se viittaa nimenomaan juridiseen rikoskäsitteeseen, eli lain rikkomiseen. Koska poliisit ovat julkisia toimijoita, heidän tekemiään rikoksia on tarkasteltava ainakin kahdelta näkökannalta. Ensinnäkin, poliisin tekemä rikos on valtiovallan turvallisuuskoneiston jäsenen tekemä rikos. Mikäli rikos tapahtuu täysin irrallaan työtehtävistä, esimerkiksi vapaa-ajalla harrastustoiminnassa, voidaan rikos mieltää enemmän yksilöllisen toiminnan tulokseksi kuin työtehtävissä tapahtunut rikos. Toiseksi, poliisi joutuu työssään toistuvasti käyttämään

pakkokeinoja, esimerkiksi kotietsintää ja henkilön käsirautoihin laittamista. Näille pakkokeinoille löytyy lailliset perusteet Pakkokeinolaista. Joissain tilanteissa on kuitenkin tulkinnanvaraista se, onko pakkokeinon käyttö täysin lain mukaista vai ylittääkö poliisi tilanteessa harkintavaltansa. Kyse on usein hyvin tulkinnanvaraisista asioista. Esimerkiksi Rikoslain mukaan lievä pahoinpitely täyttyy rikoksena, kun henkilö tuottaa toiselle kipua (RL 21:5§). Poliisin ottaessa kiinni esimerkiksi autovarasta, saattaa kiinniottotilanne tuottaa autovarkaalle kipua, varsinkin jos hän yrittää välttää kiinnijäämistä. Poliisilla on oikeus käyttää virkatehtävien suorittamiseksi puolustettavia voimakeinoja. On lähinnä näkökulmakysymys onko kiinniottotilanteessa tuotettu kipu lievää pahoinpitelyä vai virkatehtävien suorittamiseksi käytetyn voiman sivutuote. Poliisin työtehtävät saattavat siis altistaa poliisin rikosepäilyille. Vapaa-ajalla tapahtuneet rikokset sen sijaan indikoivat hieman selkeämmin poliisimiehen omaa oikeustajua.

Marko Viitanen jakaa poliisirikokset neljään eri tyyppiin (Viitanen 2000, 34). Poliisirikos on suhteellisen vakiintunut termi kuvaamaan poliisin tekemää rikosta. Seuraavassa Viitanen jaottelu yksinkertaistettuna:

1. Yksityiselämässä tapahtuneet teot tai laiminlyönnit vailla minkäänlaista yhteyttä työtehtäviin tai toimivallan käyttöön.
2. Teot tai laiminlyönnit, joilla ei ole yhteyttä työtehtäviin, mutta jotka ovat tapahtuneet työaikana (esimerkiksi työpaikan kahvikassan näpistäminen).
3. Työtehtävien yhteydessä tapahtuneet teot, jotka eivät suoraan liity poliisin toimivallan käyttöön. Esimerkiksi poliisiauton kolhiminen työtehtävään ryhdyttäessä (liikenerikkomus tai liikenteen vaarantaminen).
4. Työtehtävien yhteydessä tapahtuneet teot, jotka liittyvät toisten oikeussubjektien oikeusasemaan vaikuttavaan toimivallan käyttöön, esimerkiksi henkilön säilöön ottaminen häiriökäyttäytymisen vuoksi.

Poliisimiehen työn ja vapaa-ajan erottaminen ei kuitenkaan ole täysin selkeä. Poliisimiehellä on lain mukaan tietyissä olosuhteissa vapaa-aikanaankin virkaan kuuluva vastuu yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi:

Poliisimies on ilman eri määräystä velvollinen ryhtymään kiireellisiin toimiin koko maassa myös toimialueensa ulkopuolella ja vapaa-aikanaan, jos se on välttämätöntä vakavan rikoksen estämiseksi, tällaista rikosta koskevan tutkinnan aloittamiseksi tai yleistä järjestystä ja turvallisuutta uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi taikka milloin se näihin rinnastettavan muun erityisen syyn vuoksi on tarpeen (Poliisilaki 9§).

Tällöin kyseinen poliisimies tavallaan ”on töissä”. Joissakin tapauksissa hän voi keskeyttää vapaapäivänsä ja saada työstä ylityökorvauksen. Poliisin työaika on siis tulkinnanvarainen, koska viran velvollisuudet seuraavat poliisia myös vapaa-ajalle. Tämän tutkimuksen kohteena ovat erityisesti virkatoimista täysin riippumattomat rikokset. Nämä teot heijastelevat mahdollisesti poliisin lainkuuliaisuuskesitystä, koska rikokseen ei ole ollut sellaisia syitä, joita voitaisiin pitää lieventävinä. Esimerkiksi rikostutkinnassa toimivaltansa ylittänyt poliisi saattaa oikeuttaa tekonsa sillä, että pyrkimyksenä on rikoksen selvittäminen. *Päämäärä pyhittää keinot*, vanhan sanonnan mukaisesti. Ilman tällaista hyväksyttävää päämäärää tehty lain rikkominen indikoi selkeämmin rikoksen tekijän *lainkuuliaisuuspuutetta* ja on siis moitittavampi. Lainkuuliaisuuspuutteella viitataan siihen, että poliisin odotetaan noudattavan lakia. Mikäli näin ei tapahdu, on kyseessä lainkuuliaisuuspuute. Suurin osa lainkuuliaisuuspuutetta indikoivista rikoksista tapahtuu vapaa-ajalla. On kuitenkin myös rikoksia, jotka ovat tapahtuneet työaikana, mutta joilla ei ole yhteyttä työtehtäviin. Niitä voidaan käsitellä samasta näkökulmasta.

Edellä mainitun mukaisesti poliisin ammatissa voidaan käyttää voimaa. Tämä saattaa altistaa poliisimiehen rikosepäilyille, jotka johtuvat työtehtävissä käytetyistä voimakeinoista. Viitasen yllämainitun jaottelun 1.- ja 2.-tyypin rikokset ovat sellaisia, jotka riippuvat vain yksilön omasta tahdosta tai etiikasta.

3.4. Poliisirikoksen tutkintajärjestelyt

Rikosprosessin vaiheet ovat pääpiirteissään seuraavat. Poliisin tietoon tulee epäilty rikos, jonka perusteella poliisi käynnistää esitutkinnan. Esitutkinnassa selvitetään rikos, sen teko-olosuhteet

ja muut asiaan vaikuttavat seikat. Jos esitutkinnan päättyessä vielä epäillään rikoksen tapahtuneen, lähetetään esitutkinta-aineisto rikoksen tapahtumapaikan kihlakunnansyyttäjänvirastoon syyteharkintaa varten. Syyteharkinnan tekee syyttäjä, joka joko nostaa syytteen rikoksesta tai tekee syyttämättäjäntämispäätöksen. Mikäli syyte nostetaan, menee rikos oikeuden ratkaistavaksi. Oikeus antaa joko langettavan tai vapauttavan tuomion.

Normaalissa rikostutkinnassa esitutkinta tapahtuu poliisiorganisaation sisällä. Rikoksen tutkii pääsääntöisesti rikoksen tapahtumapaikkakunnan poliisi. Tutkinnanjohtajana toimii tapahtumapaikan kihlakunnan poliisilaitoksen joku tutkinnanjohtaja. Tutkinnanjohtajalla tarkoitetaan rikostutkintaa johtavaa poliisimiestä, joka on yleensä titteliltään komisario tai rikoskomisario. Poliisiorganisaatio toimii Sisäasiainministeriön alaisuudessa.

Poliisin ollessa epäiltynä rikokseen, on tutkinnanjohto syyttäjällä. Syyttäjänvirasto on Oikeusministeriön alaisuudessa. Näin tutkintaan pyritään saamaan puolueettomuutta. Käytössä on ns. kahden syyttäjän järjestelmä. Poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkintaa johtava syyttäjä ei ole toimivaltainen tekemään syyteharkintaa samassa asiassa. Käytän poliisirikostutkintaa johtavasta syyttäjistä tässä esityksessä ilmausta *poliisirikossyyttäjä*. Kyseiseen tehtävään nimettyjä syyttäjiä on Suomessa tällä hetkellä kaksikymmentä. Syyteharkinnan asiassa tekee aina toinen syyttäjä, joka määräytyy rikoksen tapahtumapaikan mukaan.

Poliisirikosta tutkivat poliisit ovat myös aina jostakin toisesta poliisiyksiköstä kuin rikoksesta epäillyn poliisimiehen sijoitusyksiköstä. Esimerkiksi Hämeenlinnassa tai Orimattilassa työskentelevän poliisin tekemäksi epäilty rikos tutkitaan Lahden kihlakunnan poliisilaitoksella, ja Tampereen kihlakunnan poliisin mahdolliset rikokset tutkitaan Turussa tai Porissa, mutta tutkinnanjohtajaksi tuleva syyttäjä tulee Turun kihlakunnanvirastosta.¹ Mikäli rikosta voidaan vielä epäillä esitutkinnan valmistuessa, lähetetään esitutkinta-aineisto syyteharkintaa varten toiselle syyttäjälle. Poliisirikossyyttäjä ei siis ole toimivaltainen tekemään syyteharkintaa, vaan toimii ainoastaan tutkinnanjohtajana.

¹ Poliisirikosten tutkinnan paikkakuntajärjestelyt, Sisäasiainministeriön määräys SM-2005-01645/Ri-2

Poliisirikosten tutkinnasta määrää Sisäasianministeriö (SM-2005-01645/Ri-2). Mikäli poliisin tietoon tulee seikkoja, jotka viittaavat siihen, että olisi syytä epäillä poliisimiestä rikoksesta - jota ei voida käsitellä rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä - asia on saatettava tutkinnanjohtajana toimivan syyttäjän harkittavaksi. Poliisirikossyyttäjillä on omat vastuukihlakuntansa (ks. Liite). Poliisirikosepäilystä tehdään ilmoitus sille poliisirikossyyttäjälle, jonka vastuukihlakunnassa epäiltynä oleva poliisimies työskentelee.

Ensimmäinen vaihe poliisirikoksen tutkinnassa on, että syyttäjän tulee päättää onko tutkintaa ylipäänsä aihetta aloittaa. Tavallista kenen tahansa kansalaisen tekemää rikosta tutkittaessa voi poliisi päättää onko aihetta aloittaa tutkinta. Poliisirikoksen ollessa kyseessä ei poliisilla tällaista toimivaltaa ole, vaan asiasta päättää poliisirikossyyttäjä, joka on määrätty hoitamaan asiaa.. Käytännössä syyttäjän määrääminen tapahtuu niin, että rikosepäilystä toimitetaan tieto sen kihlakunnan syyttäjävirstoon, joka on vastuussa poliisirikosten tutkinnasta rikoksesta epäillyn poliisimiehen sijoituspaikan mukaan. Ratkaiseva ei siis ole rikoksen tapahtumapaikka, vaan poliisimiehen sijoitusyksikkö. Tutkinnasta vastuussa olevassa kihlakunnassa poliisirikosepäily viedään sille syyttäjälle, jonka Valtakunnansyyttäjävirsto on nimennyt poliisirikossyyttäjäksi (ks. Liite). Jos kyseisessä kihlakunnassa on useampi poliisirikossyyttäjä, tapahtuu syyttäjän nimeäminen viraston sisäisen ohjeen mukaisesti.

Poliisirikossyyttäjä määrää tutkinnan aloitettavaksi, jos hän harkinnassaan siihen päätyy. Sisäministeriön ohje kuvaa asiaa seuraavasti viitaten hallituksen esitykseen:

Esitutkintalain esitöiden mukaan varmuutta tai suurta todennäköisyyttä rikoksen tekemisestä ei vaadita. Se, onko rikos tehty, selviää yleensä vasta tutkinnassa. Rikosta on syytä epäillä, kun asioita huolellisesti harkitseva ihminen havaintojensa perusteella päätyy tällaiseen tulokseen (HE 14/1985).

Ohjeen mukaan tutkinnan aloittamiskynnys on suhteellisen matala, koska todennäköisyyttä rikoksen tapahtumisesta ei tutkinnan aloittamiseen vaadita. Tutkintakynnys poliisirikoksessa on periaatteessa sama kuin muissakin rikosepäilyissä. Tutkintakynnys voidaan määritellä myös

siten, että tutkintakynnyksen ylittyminen edellyttää, että asiassa on saatavissa myös muuta, ulkopuolista selvitystä kuin tutkintapyynnön tekijän oma käsitys rikosepäilystä (ApulaisOKan ratkaisu 604/1/99). Eli kääntäen; tutkintaa ei kannata aloittaa mikäli mitään lisäselvitystä ei ole saatavissa. Ennen tutkinnan aloittamispäätöstä on kyse tutkintaa edeltävistä toimista, joiden aikana ei saada käyttää esimerkiksi pakkokeinoja. Mikäli poliisirikosepäily tapahtuu virka-ajan ulkopuolella ja on kiireellinen, poliisiin tulee ottaa yhteyttä varalla olevaan syyttäjään. Hän ratkaisee aloitetaanko esitutkinta. Syyttäjillä on varallaolojärjestelmä, jonka kautta päivystävän syyttäjän tavoittaa puhelimella mihin vuorokaudenaikaan tahansa.

Poliisirikossyyttäjä ei ole toimivaltainen tekemään syyteharkintaa rikoksesta, jonka tutkintaa hän on johtanut. Sen tekee toinen syyttäjä, joka on rikoksen tapahtumapaikan mukaan määräytyvä. Periaatteessa poliisirikoksen tutkinta ja oikeusprosessointi eroaa tavallisesta rikostutkinnasta ainoastaan sen osalta missä ja kenen toimesta rikos tutkitaan. Tutkintajärjestelyillä pyritään siihen, että tutkintaa suorittavat henkilöt olisivat mahdollisimman puolueettomia. Rikoksesta epäillyn poliisimiehen työtoverit eivät tehtävään sovellu, koska näin rikostutkinnan puolueettomuus olisi suhteellisen helppo kyseenalaistaa esimerkiksi julkisuudessa.

Syyteharkinta ja rikoksesta tuomitseminen tapahtuvat saman työnjaon mukaisesti kuin muidenkin rikosten kohdalla. Jos esimerkiksi Tampereella tapahtuneesta rikoksesta epäillään Tampereen kihlakunnan poliisilaitoksella työskentelevää poliisimiestä, tutkinnan aloittamispäätöksen tekee Turun poliisirikossyyttäjäksi määrätty syyttäjä Valtakunnansyyttäjänviraston ohjeen mukaisesti. Hän myös johtaa rikoksen tutkintaa. Rikostutkijoina ovat Turun kihlakunnan poliisit. Esitutkinnan valmistuttua Turun kihlakunnan poliisirikossyyttäjä lähettää jutun Tampereen kihlakunnan syyttäjälle syyteharkintaan, sillä vain Tampereen kihlakunnan syyttäjillä on syyteoikeus Tampereella tapahtuneisiin rikoksiin. Mikäli Turun poliisirikossyyttäjä tulee siihen tulokseen, ettei asia edellytä esitutkinnan suorittamista eikä asianomistajan intressi ole merkittävä, voi hän esittää Tampereen kihlakunnan syyttäjälle esitutkinnan keskeyttämistä. Asiasta päätöksen tekee Tampereen kihlakunnan syyttäjä.

Poliisin tekemän rikoksen esitutkinta suoritetaan aina jossain muussa kuin poliisimiehen omassa kihlakunnassa. Poliisin valtakunnallisten yksikköjen (esim. Keskusrikospoliisi, Suojelupoliisi)

poliisimiesten tekemäksi epäillyt rikokset tutkitaan epäillyn poliisimiehen sijoituspaikan mukaisesti. Poliisin ylijohdossa ja lääninjohdossa toimivan poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen tutkii keskusrikospoliisi.

Yhteenveto: poliisi yhteiskunnassa

Poliisi on organisaatio, jonka tehtävä on pitää yllä yhteiskuntajärjestystä. Jokainen poliisimies on tämän organisaation osa, ja siten julkinen toimija. Poliisin tekemää rikosta tulee tarkastella sekä yksityishenkilön tekemänä että julkisen vallan edustajan tekemänä. Poliisirikoksia tutkintaankin tämän vuoksi hieman erilaisella työnjaolla kuin muita rikoksia. Poliisirikoksen tutkintaa johtaa syyttäjä, joka ei ole osa poliisiorganisaatiota. Näin tutkintaan pyritään saamaan puolueettomuutta myös julkisuuden silmissä. Poliisin ammattiorientaatio on kuitenkin lainkuuliaisuutta tukeva. Poliisit näkevät rikoksen syyn olevan rikosentekijässä itsessään. Poliisikulttuuri on käytännön toimintaa painottava ja poliisimiesten ryhmäsolidaarisuutta ylläpitävä.

4. Tutkimusaineisto ja -menetelmät

Käytän tutkimusaineistona tietoja, jotka ovat saatavissa Poliisiasiain tietojärjestelmästä (PATJA) vuodelta 2005. Kyseiseen järjestelmään kirjataan kaikki poliisille ilmoitetut rikokset. Sain Sisäasiainministeriöltä luvan (SM-2005-2950/Tu-44) käyttää kyseistä järjestelmää tätä tutkimusta varten.

Luvassa rajattiin ulos ns. salatut jutut. Ne ovat sellaisia rikostapauksia, jotka tutkinnanjohtaja on tutkinnallisista syistä salannut. Juttujen tutkinta on saatettu salata tutkinnan ajaksi esimerkiksi tutkittavana olevien henkilöiden yksityisyyden suojelemiseksi. Salattujen juttujen määrästä ei ole tarkkaa tietoa, mutta ne ovat pääsääntöisesti poikkeustapauksia. Kokonaiskuvan hahmottamiseen niillä ei ole suurta vaikutusta.

Aineistoon olen ottanut vain ne rikokset, joiden tutkinta on jo päättynyt. Tällöin syyttömät ihmiset on jo poistettu rikoksesta epäillyn asemasta. En ole myöskään tehnyt erottelua miesten ja naisten tekemien poliisirikosten välillä. Tämä johtuu siitä, että poliisi on hyvin miesvaltainen ala. Aineistossa oli vain muutama poliisirikos, joista epäiltiin naispuolisia konstaapeleita. Yksilöitymisen vaara olisi suuri, jos nämä yksittäistapaukset esiteltäisiin tutkimuksessa.

4.1. PATJA-tietokanta tutkimusaineistona

Poliisin on lainsäädännön mukaan otettava vastaan ilmoitus rikoksesta, jos kansalainen sellaisen haluaa tehdä. Ilmoituksen voi tehdä asianomistaja tai joku muu asiasta, jota hän pitää rikoksena². Poliisiasiain tietojärjestelmän nimestä käytetään lyhennettä PATJA. Siihen kirjataan kaikki poliisille ilmoitetut rikokset. Järjestelmään kirjataankin vuosittain yli 700 000 rikosilmoitusta (ks. s. 32). Esimerkiksi Poliisiammattikorkeakoulu ja Tilastokeskus käyttävät PATJAn tietoja tutkiessaan rikollisuuden tasoa. Tällöin puhutaan *poliisin tietoon tulleesta rikollisuudesta* (Laitinen & Aromaa 2005, 235). Järjestelmä ei ole kuitenkaan alun perin tarkoitettu rikollisuuden tutkimiseen vaan rikosilmoitusten prosessointiin esitutkinnassa.

² Asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista 1 § 1 mom

Rikosilmoituksiin merkitään rikoksen nimikkeen ja kuvauksen lisäksi tapahtuma-aika ja paikka, ja siihen liittyvien henkilöiden tiedot. Rikosilmoituksiin kirjataan tutkinnan aikana myös tietoja siitä, mitä tutkinnassa on selvinnyt. Henkilöiden oikeudellinen asema saattaa muuttua tutkinnan aikana niin, että todistajasta tulee rikoksesta epäilty tai rikoksesta epäillystä asianomistaja. Järjestelmä on poliisin työväline, jota käytetään rikostutkinnassa, ei niinkään rikollisuuden tutkimuksessa.

Yksittäinen ihminen on mahdollista kirjata neljään eri oikeusasemaan ilmoituksessa. Asemat ovat rikoksesta epäilty (RE), asianomistaja (AO), todistaja (TOD) tai osainen asiassa (OS). Kun rikosilmoituksessa rikoksesta epäiltynä oleva henkilö todetaan syyttömäksi, hänen asemansa muutetaan rikoksesta epäillystä osaiseksi asiassa. Mikäli rikosilmoituksen perusteella ei ole enää tarvetta jatkaa tutkintaa, päätetään tutkinta (TP). Näin syyttömäksi todettu henkilö ei jää rikoksesta epäillyksi tutkinnan päättyessä. Jos esitutkinnan päättyessä vielä epäillään rikosta, jää RE-asemassa oleva henkilö edelleen RE-asemaan, kun tutkinta päätetään. Tällöin rikosilmoitus ja siihen liittyvä esitutkintamateriaali lähetetään syyttäjälle (SJÄ) syyteharkintaa varten. TP SJÄ-merkinnällä suljetut ilmoitukset ovat siis sellaisia, joiden tutkinnassa on tultu siihen tulokseen, että rikosta voidaan vielä epäillä. Ilmeisen syyttömät on siis karsittu pois.

Tutkinta voidaan päättää toki monen muunkin syyn takia. TP-päätös voidaan tehdä esimerkiksi, jos ilmoitettu rikos on vanhentunut tai rikoksesta epäilty henkilö on kuollut. Jos esitutkinnan päättyessä kuitenkin edelleen epäillään rikosta, päätetään tutkinta merkinnällä TP SJÄ. Tutkinta on päätetty ja juttu lähetetty syyttäjälle syyteharkintaan. Tällöin poliisi on tullut siihen tulokseen, että rikos on tapahtunut ja rikoksesta epäillyn RE-asema säilyy.

Täytyy muistaa, ettei edellä mainituin keinoin haetuissa tapauksissa välttämättä ole tapahtunut rikosta; se ainoastaan on edelleen mahdollinen. Poliisin on toimitettava esitutkinta-aineisto syyteharkintaan syyttäjälle, jos rikos on voinut tapahtua. Syyttäjä harkitsee sitten, onko syytteen nostamiselle *todennäköisiä* syitä. Syytekynnys on siis korkeampi kuin esitutkintakynnys. Tuomio tulee oikeudessa vasta kun ns. *täysi näyttö* rikoksesta on olemassa, eli kun järkevästi harkitseva ihminen päätyy siihen, ettei asiasta ole epäilystäkään (OikK 17:2 §). Tuomiokynnys on siis myös huomattavasti korkeampi kuin syytekynnys. Poliisille ilmoitetaan vuosittain noin

700 000 rikosta. Niistä syyteharkintaan päätyy noin 490 000. Langettava tuomio tulee noin 70 000 rikoksesta (Laitinen & Aromaa 2005, 245). Matkalla karsitaan pois esimerkiksi kaikki aiheettomat ilmoitukset, vanhentuneet rikokset, alle rikosvastuun (15-vuotta) aikana tehdyt rikokset, syyntakeettomien tekemät rikokset ja ne rikokset, joiden näyttö ei yksinkertaisesti riitä. Ihminen on Suomessa syytön kunnes toisin todistetaan – täydellä näytöllä.

PATJA-järjestelmä on suunniteltu lähinnä käytännön rikostutkintaan. Tämän vuoksi järjestelmässä ei ole kaikkia sellaisia hakutoimintoja, joita kriminologisesti ajatteleva tutkija haluaisi siinä olevan. Tämän tutkimuksen tietoja täytyi hakea järjestelmästä osin ilmoituksia yksitellen selaamalla, koska esimerkiksi poliisirikoksia ei ole järjestelmään erikseen mitenkään eritelty. Toinen epäluotettavuustekijä järjestelmän tiedoissa on, että ne ovat poliisille ilmoitettuja rikoksia, eivät suinkaan tapahtuneita rikoksia. Kuten edellä todettiin, suuri osa ilmoitetuista rikoksista ei päädy Suomen oikeusjärjestelmässä langettavaan tuomioon. Rikosta ei siis ole tapahtunut. Rikos on tapahtunut vasta, kun jokin tuomioistuin antaa siitä lainvoimaisen ja langettavan tuomion. Langettavaan tuomioon vuonna 2002 tapahtuneista rikoksista päätyi noin kymmenesosa. Lisäksi langettaviksi tuomioiksi voidaan laskea syyttäjän määräämät sakot, joita oli noin 190 000. (Laitinen & Aromaa 2005, 245). Näin ollen vakiintunut termi *poliisin tietoon tullut rikollisuus* (Laitinen & Aromaa 2005, 205) ei anna oikeata kuvaa. Rikokset ovat tulleet ainoastaan epäilyksen alaiseksi. Täytyisikin puhua mieluummin *poliisille ilmoitetuista rikoksista* tai *epäillyistä rikoksista*. Järjestelmän tiedoista voi tietenkin päätellä jotain rikollisuuden tasosta, kunhan ottaa huomioon muut tekijät, esimerkiksi ilmoituskynnyksen ja kirjaustapojen muutokset. Lisäksi PATJA-järjestelmä on relevantti tietolähde arvioitaessa poliisien resurssitarvetta; kaikki ilmoitetut rikoksethan on tutkittava.

Tässä tutkimuksessa käytetty aineisto perustuu niihin PATJA-järjestelmässä oleviin rikosilmoituksiin, joiden tapahtumapaikaksi on merkitty Ahvenanmaa, Etelä-Suomen lääni, Helsinki, Itä-Suomen lääni, Keskusrikospoliisi, Lapin lääni, Länsi-Suomen lääni ja Oulun lääni. Nämä alueet kattavat pääosin koko Suomen. Jonkin verran ilmoituksia voi olla kirjattu myös Rajavartioston toiminta-alueille, mutta ne on vähäisyytensä vuoksi jätetty tutkimuksesta pois. Kun tutkitaan poliisirikoksia täytyy myös muistaa, etteivät poliisin rikosilmoitukseen kirjatut rikosnimikkeet vastaa täysin niitä nimikkeitä, joista nostetaan syyte, eivätkä niitä, joista tulee

langettava tuomio oikeusistuimessa. Syyttäjät voivat nostaa syytteitä rikoksista harkintansa mukaan. Jos esitutkinta-aineiston näyttö riittää toimivaltaisen syyttäjän mielestä syytteenoston perusteeksi jossain sellaisessakin rikoksessa, jota ilmoituksessa ei ole mainittu, voi syyttäjä lisätä nimikkeen syytekirjelmään. Hän voi myös jättää syytteen nostamatta jostakin rikosilmoituksessa mainitusta rikoksesta, vaikka nostaisikin syytteen toisesta.

Kansalaiset ilmoittavat usein tietämättömyyttään rikoksiksi sellaisiakin asioita, jotka eivät Suomen lain mukaan rikoksia ole. Jo pelkästään tämän vuoksi on Poliisiasiain Tietojärjestelmässä täysin aiheettomiakin ilmoituksia. Koska järjestelmään siis kirjataan paljon sellaisiakin rikoksia, joista oikeuslaitos ei loppujen lopuksi anna langettavaa tuomiota, täytyi minun yrittää parantaa aineiston luotettavuutta. Tämän vuoksi valitsin aineistoon vain sellaiset rikosilmoitukset, joiden tutkita oli jo päätetty (TP) ja jotka olivat menneet syyttäjälle syyteharkintaan.

4.2. PATJA-järjestelmän erityispiirteitä

PATJA-järjestelmästä säädetään lailla (Laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa 22.8.2003/761). Laissa määritellään PATJA-järjestelmään kirjattavat tiedot, ja se, miten kauan tietoja järjestelmässä säilytetään. Järjestelmä on tarkoitettu poliisin tehtävien suorittamiseen, sekä muihin laissa erikseen määriteltyihin tarkoituksiin:

”(Poliisiasiain) Tietojärjestelmään saadaan tallettaa rikoksesta epäillyn tai esitutkinnan, poliisitutkinnan, poliisin toimenpiteen taikka pakkokeinon kohteena olevan henkilön henkilöllisyyttä koskevista tiedoista täydellinen nimi, syntymäaika, henkilötunnus, sukupuoli, äidinkieli, kansalaisuus, siviilisääty, syntymävaltio, syntymäkotikunta, kotikunta, ammatti, osoite ja puhelinnumero tai muu yhteystieto, tieto henkilön kuolemasta, ulkomaalaisen henkilön matkustusasiakirjan tiedot sekä henkilöä koskevat, hänen omaan turvallisuuteensa tai poliisin työturvallisuuteen vaikuttavat tiedot.” (Laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa 2§).

Vaikka rekisteri on pysyvä tietojärjestelmä, siitä poistuu kuitenkin jatkuvasti tietoa. Laki määrää, että rikosilmoitustiedot poistuvat järjestelmästä vuoden kuluttua epäillyn rikoksen syyteoikeuden vanhenemisesta (5:22 § Tietojen poistaminen poliisiasiaain tietojärjestelmästä). Koska lievemmat rikokset vanhenevat nopeammin kuin vakavat, järjestelmästä poistuvat ensin lievät rikokset. Esimerkiksi lievän petoksen syyteoikeus vanhenee kahdessa vuodessa rikoksen tapahtumahetkestä (RL 36:3§). Näin ollen esimerkiksi 1.1.2002 tapahtunut lievä petos ei näy PATJA-järjestelmässä enää 2.1.2005. Törkeiden rikosten vanhenemisaika on yleensä 10 vuotta, joten ne näkyvät järjestelmässä pidempään. Vanhenemisaika määräytyy rikoksesta seuraavan maksimirangaistuksen mukaan (RL 8:1§). Jos rikoksesta määrätty ankarin rangaistus on yli kaksi vuotta ja enintään kahdeksan vuotta vankeutta, vanhenee rikos kymmenessä vuodessa. Tällainen rikos ei näy PATJA-järjestelmässä enää yksitoista vuotta tapahtumahetken jälkeen. Tällaisia rikoksia ovat esimerkiksi törkeä varkaus (RL 28:2§), törkeä kavallus (RL 28:5§) ja törkeä kiristys (RL 31:4§) (Frände 2005, 337-338).

PATJA-järjestelmä päivittyy jatkuvasti. Siihen kirjataan joka päivä uusia rikoksia. Niitä myös poistuu järjestelmästä rikosten vanhenemissääntöjen mukaan. Tämän vuoksi eri päivinä tehdyt haut tietojärjestelmästä antoivat hieman eri tuloksia. Poistumissäännön vaikutusta tietojärjestelmään kuvaa seuraava taulukko 1. Siinä näkyy kuinka monta rikosilmoitusta PATJA-järjestelmässä näkyy kullekin vuodelle välillä 2002-2004.

Taulukosta 1 näkyy, että huhtikuun alussa 2006 tehty haku antoi tulokseksi, että vuonna 2002 tapahtui noin 425 000 rikosta. Vuonna 2005 tapahtuneita rikoksia saatiin samana päivänä tehdyllä haulla noin 772 000. Rikosten todellinen määrä ei vuosittain ole kovin paljoa vaihdellut, vaan on pysynyt noin 700 000 tapauksessa joka vuosi. Vuoden 2002 luvusta on siis jo poistunut huomattava osa ilmoitettuja rikoksia vanhentumissääntöjen mukaisesti.

Taulukko 1: PATJA-järjestelmässä näkyvät rikokset 1.4.2006 rikoksen tapahtumavuoden mukaan

Vuosi	PATJA-järjestelmässä näkyvät rikosilmoitukset
2002	425 000
2003	484 000
2004	632 000
2005	772 000

Lähde: PATJA-tietokanta 1.4.2006

Edellä mainitun poistumissäännön vuoksi käytän aineistona enimmäkseen vuonna 2005 tapahtuneita rikoksia. Voidaan olettaa, ettei vuonna 2005 tapahtuneita rikoksia ole ehtinyt vielä poistua järjestelmästä. Aineisto on mahdollisimman tuore, sillä vuosi 2005 on edellinen täysi kalenterivuosi tätä tutkimusta tehdessä. Tämä aiheuttaa kuitenkin toisen ongelman: osa vuonna 2005 tapahtuneista rikoksista on edelleen tutkinnassa. Aineiston valinta onkin tasapainoilua kahden asian välillä. Toisaalta on vältettävä tilastovääristymää, jonka rikosten vanhenemissääntö aiheuttaa. Toisaalta on karsittava pois keskeneräiset olevat tapaukset, jotka voivat vielä muuttua. Tämän vuoksi käytän poliisirikosten ilmiön tutkimiseen lähinnä vuonna 2005 tapahtuneita rikoksia, joiden tutkinta on jo päättynyt.

4.3. Aineistohaun kohdistaminen poliisirikoksiin

Käytän tässä tutkimuksessa tietoja, joita olen hakenut PATJA-järjestelmästä useina eri päivinä. Koska järjestelmä päivittyy jatkuvasti, on hakutuloksissa joitakin määrällisiä eroja. Tämän vuoksi ilmoitan aina jokaisessa yhteydessä sen päivämäärän, jolloin haku on tehty. Rikosilmoitusten määrät pysyvät kuitenkin suurin piirtein samalla tasolla, joten niistä voi tehdä päätelmiä ilmiöstä, vaikka luvut hieman vaihtelevatkin.

Kohdistin hakuni sellaisiin rikosilmoituksiin, joissa oli rikoksesta epäiltynä henkilö, jonka ammatiksi oli merkitty *komisario*, *konstaapeli* tai *poliisi*. Hakutapa tuo esille myös näiden muunnokset, eli potentiaalisesti esimerkiksi myös *poliisineuvokset*, *ylikomisariot* ja *rikoskomisariot* tulivat mukaan. Kohdistin hakuni nimenomaan sellaisiin rikoksiin, joiden

tutkinta on jo päätetty (TP). Tällöin aineistosta on automaattisesti karsittu pois kaikki ilmeisen turhat ilmoitukset. Seuraavassa esimerkkejä hakutuloksista. Vuonna 2005 tapahtuneiden poliisirikosten määrät näyttävät kasvavan mitä pidemmälle vuotta 2006 mennään:

2.1.2006 152 poliisirikosilmoitusta TP-tilassa vuodelta 2005
 13.3.2006 192 poliisirikosilmoitusta TP-tilassa vuodelta 2005
 1.4.2005 203 poliisirikosilmoitusta TP-tilassa vuodelta 2005

Tämä johtuu siitä, että vuonna 2005 tapahtuneita tapauksia on vielä tutkinnassa. Kyseisellä haulla saadaan esille vain päätetyt jutut. Juttujen tutkinta edistyy koko ajan. Yllä olevat luvut eivät kuitenkaan kerro koko totuutta. Osa kyseisiin rikosilmoituksiin sisällyvistä *rikosnimikkeistä* on sellaisia, joissa on joku muu epäiltynä kuin poliisi. Rikosilmoitus voi esimerkiksi olla sellainen, jossa on kaksi rikoksesta epäiltyä: poliisi epäiltynä liikenteen vaarantamisesta ja joku toinen henkilö epäiltynä rattijuopumuksesta. Tällainen rikosilmoitus olisi esimerkiksi poliisiauton ja henkilöauton kolari, jossa poliisi on ollut väistämisvelvollinen, mutta henkilöauton kuljettaja on todettu puhalluskokeessa alkoholin vaikutuksen alaiseksi. Tilastovirhe voi syntyä myös toisinpäin. Esimerkiksi 2.1.2006 tehdyn haun perusteella poliiseja epäiltiin 152 rikosilmoituksessa, mutta tarkempi tarkastelu paljasti, että poliiseja epäiltiin 172 rikoksesta. Osassa ilmoituksia oli useita nimikkeitä samalle poliisimiehelle. Jutut täytyikin käydä läpi yksitellen, jotta selvisi ketä epäillään ja mistä.

Lisäksi jutut ovat TP-tilassa, eli tutkinta on päätetty. Se ei aina tarkoita sitä, että juttu on mennyt syyttäjälle syyteharkintaan (TP SJÄ), vaan juttu on voitu päättää jollain muullakin perusteella. Esimerkiksi samoista tapahtumista kirjattuja tuplailmoituksia löytyi järjestelmästä muutamia. Joskus rikos kirjataan aluksi yhteen poliisipiiriin, ja kun huomataan kyseessä olevan poliisirikoksen, siirretään juttu tutkittavaksi toiseen piiriin uudelle rikosilmoitusnumerolle ja suljetaan alkuperäinen juttu merkinnällä TP – tapaus päätetty. Jos päätettyyn juttuun on jäänyt poliisimies epäillyn asemaan, näkyy se näissä hakutuloksissa. Poliisirikossyyttäjät suosittelivatkin, että epäillyssä poliisirikostapauksessa kirjattaisiin ensin sekalaisilmoitus (S-ilmoitus), jossa ei oteta kantaa rikokseen. Vasta kun syyttäjä tekee päätöksen esitutkinnan aloittamisesta, kirjattaisiin rikosilmoitus. Näin sekaannuksilta vältyttäisiin (Haavisto 2006).

Hakumenetelmä tuottaa siis tulokseksi poliisirikoksia, joiden tutkinta on päätetty niin, että rikosta vielä epäillään. Lisäksi joukossa on vain rikoksia, joiden tutkinta on kestänyt korkeintaan reilun vuoden, sillä tapahtuma-ajan perusteella haettiin vuoden 2005 rikosilmoituksia ja hakutulokset osoittavat, että vuonna 2005 tapahtuneita rikoksia on jatkuvasti tutkinnassa ja edelleen auki. Joidenkin rikosten tutkinta voi tietenkin kestää vuosia, joten PATJA-järjetelmässä on todennäköisesti jonkin verran keskeneräisiä rikostapauksia myös aikaisemmilta vuosilta. Huolimatta pienistä epäluotettavuustekijöistä, kuvaavat hakutulokset kuitenkin epäiltyjen poliisirikosten kokonaismäärää.

Aineisto on eräänlainen otos poliisirikoksista. Johtuen siitä, että otoksesta on rajattu pois keskeneräiset jutut, saattaa aineisto olla hieman vino sellaisten rikosten suuntaan, jotka ovat suhteellisen yksinkertaisia ja nopeita tutkia. Monimutkaisen ja vaikeasti selvitettävän rikoksen tutkinta oletettavasti kestää kauemmin kuin yksinkertaisen ja selkeän rikoksen tutkinta. Aineistosta puuttuvien rikosten vakavuudesta ei kuitenkaan voi tehdä varmoja päätelmiä. Vakavakin rikos voi olla yksinkertainen ja selvä tutkinnallisesti. Voi olettaa, ettei esimerkiksi valvontakameran videolle tallentunut pahoinpitely ole vaikea selvittää, koska hyvälaatuiselta nauhalta näkyy tapahtumien kulku. Toisaalta suhteellisen lievän rikoksen tutkinta voi kestää kauankin. Tähän voi vaikuttaa esimerkiksi vakavien rikosten tutkinnan priorisointi suhteessa lieviin rikoksiin.

Yhteenveto tutkimusaineistosta

PATJA-järjestelmästä saatu tutkimusaineisto on sekä ainutlaatuinen että epäluotettavuustekijöitä sisältävä. Ainutlaatuisen siitä tekee sen aitous ja tuoreus. Poliisirikollisuutta ei tässä tutkimuksessa käsitellä esimerkiksi haastatteluaineiston pohjalta, vaan aidoista tapauksista käsin. Toisaalta PATJA-järjestelmää ei ole tarkoitettu rikollisuuden tutkimiseen. Sen perusteella ei voi varmuudella sanoa onko rikos tapahtunut. Sen päättää vasta tuomioistuinlaitos. Poliisirikollisuuden kuvan hahmottaminen tapahtuu oikeusprosessin ollessa vielä keskeneräinen. On kuin tarkastelisi taloa, jossa ei vielä ole pintalaudoitusta tai tapetteja, ja yrittäisi päätellä onko talo kaunis. Talon sijainnin, tyyppin ja muodon voi havaita, mutta yksityiskohdat voivat vielä

muuttua. Silti aineisto on riittävän luotettavaa tätä tutkimusta varten. Aineisto kuvaa kuitenkin tapauksia, joissa poliisirikostutkinta on tullut siihen tulokseen, että rikos on tapahtunut tai voinut tapahtua. Syyttömät on aineistosta karsittu pois.

5. Poliisirikokset

Käsittelen aluksi yleistä rikollisuuden määrää Suomessa. Tämän jälkeen tarkastelen poliisirikoksia Marko Viitaseen jaottelun mielessä pitäen jakamalla rikokset työajalla tapahtuneisiin ja vapaa-ajalla tapahtuneisiin. Tämän jälkeen tarkastelen näitä kahta ryhmää erikseen. Tarkastelen yleisimpiä rikosnimikkeitä hieman tarkemmin. Vertaan joidenkin rikosnimikkeiden määrää palomiesten tekemien vastaavien rikosten määrään. Etsin eroja kahta eri ikäryhmää olveista poliiseista. Otan myös kantaa siihen, miten törkeinä havaittuja rikosnimikkeitä on pidettävä, ja miten ne indikoivat tahallisuutta tai tahtoa tehdä rikos ja suhtautumista lakiin. Aineiston käsittelyn jälkeen vertaan havaintojani poliisikulttuurista löytyviin piirteisiin, joita aiemmissa tutkimuksissa on tullut esille (esim. Holdaway 1983 ja Kiehelä 1997).

5.1. Rikollisuuden taso

Rikosten määrä vaihtelee tietolähteestä riippuen. Ahti Laitisen ja Kauko Aromaan mukaan vuonna 2002 tehtiin poliisille noin 740 000 rikosilmoitusta. Näistä rikesakkoon päätyi noin 96 000 ja rangaistusvaatimuksella (päiväsakoilla) käsiteltiin noin 268 000 kappaletta. Syyttäjälle syyteharkintaan lähetettiin noin 489 000 tapusta eli noin 66 prosenttia tapauksista. Tuomioistuimen langettava päätös tehtiin noin 70 000 kertaa. Tämä ei tarkoita tuomittujen rikosnimikkeiden määrää vaan tuomioiden määrää. Samassa tuomiossa saattoi olla useita rikosnimikkeitä (Laitinen & Aromaa 2005, 244-245).

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2002 tehtiin 737000 rikosta. Oheisessa taulukossa 2 ovat Tilastokeskuksen mukaiset rikosnimikkeiden kokonaismäärät vuosittain. Rikosnimikkeiden määrä näyttää kasvavan vuosittain. Kasvukertymästä näemme, että rikosten määrä on kasvanut vuosien 2002 ja 2005 välillä seitsemän prosenttia. Kasvukertymä kertoo kuinka monta prosenttia kunkin vuoden luku on ensimmäisestä vertailuvuodesta (2002).

Taulukko 2: Rikosnimikkeiden määrä Tilastokeskuksen mukaan vuosina 2002-2005

Vuosi	Rikosnimikkeiden kokonaismäärä	Kasvukertymä %
2002	737000	100
2003	758000	103
2004	784000	106
2005	787000	107

Lähde: Tilastokeskuksen internetsivu www.tilastokeskus.fi

Osassa tietolähteistä puhutaan rikoksista ja osassa rikosilmoituksista. Tämän vuoksi eri tietolähteistä tulleet luvut eivät ole suoraan verrannollisia. Rikosilmoituksia on kuitenkin kaikkien tietolähteiden mukaan yli 700000 tapausta vuodessa. Rikosnimikkeitä niissä oli lähes 800000, koska joissakin rikostapauksissa on useampi rikosnimike.

Vuonna 2005 tapahtuneita rikosilmoituksia oli PATJA-järjestelmässä 18.3.2006 tehdyn haun perusteella yhteensä noin 771 000 kappaletta. Niistä oli 75 % oli TP-tilassa (tutkinta päätetty). Poliiseja oli samana päivänä tehdyllä haulilla rikoksesta epäiltynä oli 263 rikosilmoituksessa vuonna 2005. Niistä 74 % oli TP-tilassa. Päätettyjen poliisirikostapausten on siis samaa tasoa kuin muidenkin rikostapausten.

Poliisirikokset Valtakunnansyyttäjänviraston mukaan

Seuraavaksi tarkastellaan poliisirikoksia hieman tarkemmin. Poliisirikoksesta tehdään aina ilmoitus Valtakunnansyyttäjänvirastolle. Poliisirikosilmoitusten määrä kasvaa vuosittain kuten muunkin rikollisuuden määrä. Tarkastelemalla tehtyjen poliisirikosilmoitusten määrää saamme kuvan vuosittaisesta vaihtelusta.

Pauli Mattilan vuonna 2004 tekemän selvityksen mukaan ilmoitettiin Valtakunnansyyttäjänvirastoon (VKSV) vuonna 2002 yhteensä 528 poliisirikosasiaa. Pääsääntöisesti ilmoituksen tekee syyttäjä. Joskus ilmoituksen voi tehdä poliisi syyttäjän pyynnöstä. Näiden ilmoitusten joukossa oli 138 sellaista tapausta, joissa päätettiin jättää esitutkinta toimittamatta. Kymmenessä tapauksessa tehtiin päätös esitutkinnan rajoittamisesta. Yleensä rajoittaminen tehdään sillä perusteella, että rikos on niin vähäinen, ettei tutkintaa ole syytä aloittaa. Esitutkinta aloitettiin 373 tapauksessa. Näistä 115 tapauksessa tehtiin päätös

lopettaa esitutkinta saattamatta asiaa syyteharkintaan. Syyteharkintaan meni näiden lukujen mukaan vuonna 2002 Mattilan selvityksen mukaan 258 rikosilmoitusta, eli 48,8 prosenttia ilmoitetuista tapauksista. Osa jutuista oli kuitenkin sellaisia, joiden päätöksiä ei Mattilan selvityksestä ilmennyt, joten voidaan olettaa, ettei niistä oltu vielä tehty mitään päätöksiä. Syyteharkintaan menneistä 258 tapauksesta tehtiin 190 jutussa (rikosilmoituksessa) päätös syyttämättä jättämisestä. Rikosilmoituksissa oli kuitenkin useita rikosnimikkeitä, joten syyttämättäjättämisspätös tehtiin yhteensä 341 rikosnimikkeen osalta. Syyte oli vuoden 2004 syksyyn mennessä nostettu 45 tapauksessa. Mattilan tutkimuksen aikana oli edellä mainituista syytteistäkin hylätty 10 kappaletta, joten poliisien tekemiksi rikoksiksi jäi korkeintaan 35 tapausta (Mattila 2004, 11).

Mattilan mukaan hänen aineistossaan oli epäluotettavuustekijänä muun muassa se, että VKSV:lle ilmoitetuissa luvuissa oli mukana myös kuolemansyyntutkintoja sellaisista tapauksista, kun joku oli kuollut säilöönötettuna, eli ns. putkakuolemista. Näistä tehdään ilmoitus VKSV:lle rutiininomaisesti joissakin poliisiyksiköissä. Ilmoitus tehdään, vaikkei ketään poliisimiestä epäiltäisikään mistään laiminlyönnistä tai muusta asiasta, joka olisi johtanut säilöön otetun ihmisen kuolemaan (Mattila 2004, 8). Valtakunnansyyttäjälle ilmoitetut luvut ovat siis hieman liian korkeita verrattuna varsinaiseen poliisirikollisuuden määrään. Kun vuonna 2002 ilmoitetuista 528:sta tapauksesta vain korkeintaan 35 kappaletta päätyi langettavaan tuomioon jossain oikeusasteessa, päädyn tässä vaiheessa tutkimusta seuraavaan päätelmään: poliisit tekevät erittäin vähän rikoksia. Ilmoitetuista tapauksista korkeintaan 6,6 prosenttia johti tuomioon.

Poliisirikosilmoitusten määrä on vuosien myötä lisääntynyt. Tämä ei suoraan kerro poliisirikosten lisääntymisestä, vaan siihen voi vaikuttaa myös alentunut ilmoituskynnys. Oheisesta taulukosta 3 näemme, että vuonna 1998 tehtiin Valtakunnansyyttäjän virastoon 467 ilmoitusta poliisirikoksista, ja seitsemän vuotta myöhemmin oli luku jo 734.

Taulukko 3: Valtakunnansyyttäjänvirastoon tehdyt ilmoitukset epäillyistä poliisirikoksista

Vuosi ³	VKSV:oon tehdyt ilmoitukset kpl	Kasvuindeksi % ⁴
1998	467	100
1999	450	96
2000	349	75
2001	391	84
2002	528	113
2003	608	130
2004	683 ⁵	146
2005	734	157

³Vuoden 1998-2003 luvut ovat Mattilan selvityksestä ja vuoden 2004-2005 luvut olen tarkastanut VKSV:sta tätä tutkimusta varten.

⁴Kasvuindeksi kertoo prosenteissa kuinka suuri määrä rikoksia oli kyseisenä vuonna suhteessa ensimmäiseen vertailuvuoteen 1998.

⁵Vuonna 2005 julkaistussa Poliisirikosten tutkintajärjestelyjen työryhmämietinnössä mainitaan vuoden 2004 ilmoitusten lukumääräksi 653. Taulukossa oleva luku 683 on saatu 1.4.2006 Valtakunnansyyttäjänvirastosta sähköpostilla (Sevon, Marja 2006) ja pyynnöstä erikseen kaksi kertaa tarkastettu oikeaksi.

Poliisirikosten määrä näyttäisi pudonneen vuosina 2000-2001 ja nousseen sen jälkeen. Selvää syytä lukujen muuttumiseen ei ole. Ilmoituksen epäilystä poliisirikoksesta VKSV:lle tekee poliisirikossyyttäjä. Joskus ilmoituksia tekevät syyttäjien puolesta myös poliisit (Sevon 2006). Vuosien 1998-2005 aikana on tapahtunut muutoksia poliisirikosten tutkintajärjestelmässä, mikä saattaa vaikuttaa ilmoitusaktiivisuuteen. Vuoden 1998 jälkeen nimitettiin Suomeen erikseen 67 poliisirikossyyttäjää eri kihlakuntien virastoista, joten syyttäjien erikoistuminen poliisirikoksiin ja tutkintajärjestelmän selkeyttäminen on saattanut nostaa ilmoitusaktiivisuutta (VKSV 2005, 1). Vuoden 2006 alusta on poliisirikossyyttäjien määrä laskettu 20:een. Poliisirikosten määrä ei siis välttämättä ole lisääntynyt vaan poliisirikostutkintajärjestelmän muutokset ovat voineet aiheuttaa toiminnan jäntevoitymistä ja ilmoitusmäärän kasvua.

Vertailun vuoksi voimme tarkastella Ruotsin vastaavia lukuja. Ruotsissa on syyttäjälaitoksen alaisuuteen perustettu erityinen poliisirikosasioita käsittelevä yksikkö (Riksenheten för polismål), jossa toimii kymmenen syyttäjää. Yksikössä käsitellään vuosittain 4500 asiaa, joista noin 30%:ssa käynnistetään esitutkinta. Noin 3-4 % kaikista käsiteltäväksi saapuvista tapauksista

päädetään syytteen nostamiseen, rangaistysmääräyksen antamiseen tai syyksilukevaan syyttämättä jättämiseen (VKSV 2005, 3). Jälkimmäisin näistä tarkoittaa sitä, että syyttäjä toteaa rikoksen tapahtuneen, mutta jättää syytteen nostamatta esimerkiksi rikoksen lievyyden vuoksi.

Ruotsissa ilmoitetuista poliisirikostapauksista langettavaan päätökseen siis johtaa 3-4 prosenttia. Suomessa vuonna 2002 ilmoitetuista tapauksista korkeintaan 6.6. prosenttia johti langettavaan tuomioon. Luku saattaa kuitenkin olla vielä alhaisempi, sillä se perustuu Mattilan tutkimukseen ja kaikkien tapausten osalta ei lopullista päätöstä ollut vielä tiedossa. Suomen ja Ruotsin luvut ovat samaa kokoluokkaa.

5.2. Poliisirikokset PATJA-järjestelmässä

Vertaan poliisirikosten määrää PATJA-aineiston avulla palomiesten tekemien rikosten määrään sekä muun työikäisen väestön tekemiin rikoksiin. Käytän tässä vertailussa tietoja, jotka ovat PATJA-järjestelmästä 1.4.2006. Taulukossa 4 on esitetty vertailun tulos. PATJA-järjestelmästä ei ole saatavissa rikosilmoitusten kokonaismääriä ammattinimikkeen suhteen.

Taulukon 4 lukuja tarkasteltaessa on syytä muistaa, että henkilöiden oikeusasemat vaihtuvat järjestelmässä tutkimusten edistyessä, joten sitä kuinka moni poliisi tai palomies on alunperin kirjattu rikoksesta epäillyksi ei saada selville. Oikeusasema voi olla rikostutkinnan alkaessa esimerkiksi rikoksesta epäilty, mutta tutkinnassa voi selvitä, että kyseinen henkilö on syytön ja hänen asemansa saattaa muuttua todistajaksi. Lisäksi kaikissa tapauksissa ei ole alunperin tiedossa epäiltyjen henkilöiden ammatteja. Jos rikoksesta epäiltynä on palomies, saattaa hänen ammattinsa selvitä vasta kuulustelutilanteessa. Tällaisessa tapauksessa ammattinimike lisättäisiin ilmoitukseen tutkinnan aikana. Sen sijaan ammattinimikkeellä on mielekästä hakea rikosilmoituksia sellaisista tapauksista, joiden tutkinta on jo päätetty. Mikäli tällöin poliisi tai palomies on rikoksesta epäillyn asemassa, ei hänen asemansa enää voi muuttua, koska tutkinta on päätetty (TP-tila). Ilmoitukseen ei sen jälkeen enää voi tehdä muutoksia. TP-tilassa olevien rikosilmoitusten käyttäminen aineistona on mielekästä myös siksi, että kaikki ilmeisen turhat ilmoitukset on myös karsittu pois. Jäljellä ovat vain ne ilmoitukset, joiden mukaan rikos on tapahtunut tai voinut tapahtua. Mikäli tutkinnassa havaitaan, ettei rikosta ole tapahtunut,

päätetään tutkinta niin, ettei ketään jää rikoksesta epäillyn asemaan. Tällaiset ilmoitukset karsiutuvat hausta pois.

Taulukko 4: Poliisien, palomiesten ja muiden työikäisten tekemiksi epäillyt rikokset vuonna 2005

Ryhmä	Kaikki rikosilmoitukset	TP-tilassa olevien ilmoitusten määrä (A)	Ryhmän koko (B)	Ilmoitusten määrä suhteessa ryhmän kokoon (A/B)
Poliisit	Ei tiedossa ⁶	203	7718 ⁷	0.026
Palomiehet	Ei tiedossa ⁸	225	4379 ⁹	0.051
Työikäiset yhteensä	772455¹⁰	255295	3500000¹¹	0.073

Lähde: 1.4.2006 PATJA-järjestelmä

⁶ PATJA-järjestelmästä ei pysty hakemaan tällaista tietoa poliisirikosten kirjaamiskäytännöistä johtuen.

⁷ Poliisien määrä saatu poliisin internetsivulta www.poliisi.fi.

⁸ PATJA-järjestelmästä ei luotettavasti pysty hakemaan tällaista tietoa.

⁹ Palomiesten määrä saatu Pelastusopistosta. Tieto perustuu marras-joulukuussa 2005 tehtyyn kyselyyn.

¹⁰ Haku PATJA-järjestelmästä 1.4.2006

¹¹ Työikäiset suomalaiset Tilastokeskuksen mukaan internetsivulta www.tilastokeskus.fi. Tilastokeskuksen mukaan tähän lukuun kuuluvat kaikki 15-64-vuotiaat suomalaiset. 15 vuotta on myös rikosvastuun ikäraja, joten luku on relevantti vertailukohde.

Vertailu osoittaa, että poliisit tekevät vähemmän rikoksia kuin palomiehet. Tämä pitää paikkansa myös silloin kun luvut suhteutetaan ammattikunnan kokoon. Palomiehet ovat relevantti vertailuryhmä, koska kyseessä on toinen miesvaltainen keskiasteen koulutusta vaativa ala, joka toimii julkisella sektorilla huolehtimassa kansalaisten turvallisuudesta. Lisäksi palomiesten määrä tiedetään suhteellisen tarkasti. Taulukosta näemme, että 2.6% poliiseista syyllistyy vuosittain sellaiseen rikokseen, joka on todettu varmuudella tapahtuneen jo tutkinnan päättyessä tai joka menee syyteharkintaan ja päättyy sitä kautta mahdolliseen tuomioon. Vastaavasti palomiehistä 5.1 % syyllistyy rikokseen samalla tavalla mitattuna. Muun työikäisen väestön keskuudessa luku on 7,3 %. Poliisit ovat lainkuuliaisempia kuin palomiehet. He ovat myös lainkuuliaisempia kuin kansalaiset keskimäärin.

Poliisien rikokset rikosnimikkeittäin

Tämän jälkeen tarkastelin poliisirikoksia nimikkeittäin. PATJA-järjestelmästä tehty haku 18.3.2006 tuotti poliiseille 196 rikosnimikettä. Kyseinen luku voi antaa väärän kuvan tilanteesta. Kyseessä ovat rikosnimikkeet, jotka ovat tulleet haulla *RE poliisi or konstaapeli or komisario, tapahtuma-aika 1.1.2005-31.12.2005, tila TP*. Hakutermit toimivat myös katkaistuna. Mukaan tulevat edellä mainitulla tavalla hakiessa myös sellaiset rikokset, joista epäilty on esimerkiksi rikoskomisario tai ylikonstaapeli.

Tällä menetelmällä saadaan esiin sellaiset rikosilmoitukset, joissa on poliisi epäiltynä jostakin rikoksesta ja joiden tutkinta päätetty. Listauksessa näkyvät kaikki niiden rikosilmoitusten rikosnimikkeet, joissa poliisi on epäiltynä edes yhdestä rikoksesta. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa oli tapahtunut suuri ketjukolari, jossa osallisena oli työmatkalla ollut konstaapeli. Häntä epäiltiin liikenteen vaarantamisesta, mutta samassa ilmoituksessa oli nimikkeenä myös kuolemantuottamus ja vammantuottamus, joista epäiltiin muita samassa kolarissa osapuolena olleita. Virhetulkinnan välttämiseksi kävin kaikki ilmoitukset yksitellen läpi. Osa ilmoituksista ei tarkemmassa tarkastelussa osoittautunut suomalaisten työikäisten poliisien tekemiksi rikoksiksi. Yksitellen ilmoituksia läpi käymällä selvisi useita epäluotettavuustekijöitä:

1. Poliisin oli ammatikseen ilmoittanut suomalaisten poliisien lisäksi myös muutama ulkomaalainen Suomessa lomalla ollut poliisimies.
2. Liikenneturvallisuuden vaarantamisrikokset olivat tapahtuneet pääasiassa hälytysajossa. Niissä poliisilla on lupa rikkoa liikennesääntöjä, jos virkatehtävän suorittaminen sitä edellyttää. Tämä tekee tapauksista tulkinnanvaraisia.
3. Joihinkin rikoksiin olivat syyllistyneet jo eläkkeellä olevat poliisit.
4. Joistakin rikostapauksista oli kirjattu kaksi ilmoitusta. Tämä saattaa tapahtua esimerkiksi niin, että ensimmäinen asiasta kirjattu rikosilmoitus kirjataan vahingossa väärään kihlakuntaan. Ilmoitusta kirjaava henkilö unohtaa muuttaa rikoksesta epäillyn henkilön oikeusaseman asianosaiseksi (OS) huomattuaan virheensä ja päättää tutkinnan merkinnällä ”asiasta jo ilmoitus”. Tämän jälkeen hän kirjaa oikean ilmoituksen siihen kihlakuntaan, johon se kuuluu. Tällöin samasta tapauksesta jää järjestelmään virheellisesti kaksi merkintää samaa poliisimiestä koskevasta rikosepäilystä.

5. Hakumenetelmä ei eritellyt kuka oli epäiltynä mistäkin rikoksesta, jos ilmoituksessa oli useita rikoksesta epäiltyjä henkilöitä.

Yhdeksän tapausta osoittautui turhiksi tuplailmoituksiksi, joiden tutkinta oli samantien päätetty. Silti poliisi oli niissä jäänyt epäillyn asemaan, mikä on käytännössä kirjaamisvirhe. Jos ilmoitus on turha, ei ketään saisi jättää rikoksesta epäillyn asemaan. Rikostahan ei epäillä, jos ilmoitus on turha. Varsinainen rikosnimikkeiden kokonaismäärä oli siis 187. Näissä kahdeksan nimikkeen kohdalla oli ulkomaalainen henkilö epäiltynä, vaikka hakukriteerinä oli ammattinimike poliisi (hakutapa kuvattu sivulla 32). Kun hain rikosilmoituksia, joissa epäiltynä oli poliisi, tuli mukaan myös liikenneratsioissa kiinni jääneitä ulkomaalaisia poliisimiehiä. Suomalaisten eläkkeellä olevien poliisien tekemiksi osoittautui 5 rikosta.

Kokonaismääräksi suomalaisille työikäisille poliiseille muodostui 174 rikosnimikettä TP-tilassa vuonna 2005, kun haku tehtiin 18.3.2005. Näistä syyttäjälle syyteharkintaan lähti 122 rikosnimikettä. Yleisimmät nimikkeet olivat liikenneturvallisuuden vaarantaminen, liikennerikkomus, pahoinpitely ja virkavelvollisuuden rikkominen. Taulukossa 5 on esitetty kyseisten poliisirikosten jakauma työajalle ja vapaa-ajalle. Taulukossa näkyvät erikseen ne tapaukset, jotka ovat menneet syyttäjälle syyteharkintaan.

Yhteensä suomalaisten työikäisten poliisien rikosnimikkeiden määrä oli 174, mutta näistä 52 oli sellaisia, jotka olivat TP-tilassa, mutta eivät olleet menneet syyttäjälle. Tällaisessa tilassa voi olla esimerkiksi liikennerikkomus, jonka asianomistaja ei vaadi rangaistusta ja tutkinta on päätetty teon vähäisyyden vuoksi. Tällöin tutkinnanjohtajana toimiva syyttäjä tekee toimivaltaiselle syyttäjälle rajoitusesityksen, sillä perusteella, että rikos on vähäinen (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa). Asianomistajarikos voi myös päätyä TP-tilaan niin, ettei juttu ole mennyt syyteharkintaan, mutta niin että poliisi on jäänyt rikoksesta epäillyn asemaan. Tällainen tilanne voi syntyä jos rikoksen asianomistaja peruu rangaistusvaatimuksensa. Tällöin poliisilla ei ole toimivaltaa jatkaa rikostutkintaa, vaikka rikos olisikin tapahtunut. Asianomistajarikos on esimerkiksi lievä pahoinpitely. Mikäli asianomistaja (eli rikoksen uhri) ilmoittaa, ettei vaadi rangaistusta rikoksen tekijälle, ei poliisi enää voi jatkaa rikostutkintaa. Yleensä tällaisissa tapauksissa pitäisi rikoksesta epäilty henkilö muuttaa oikeusasemaan ”osainen asiassa”, koska

tutkintaa ei ole viety loppuun. Esimerkiksi vapaa-aikana tapahtuneista lievistä pahoinpitelyistä neljä yhdeksästä oli tällaisia tapauksia. Tyypillisin tapaus on pariskunnan välinen riita, jossa toinen osapuoli tarttuu toista esimerkiksi olkapäästä, niin että toinen tuntee kipua, mutta niin, että vammoja ei tule. Tällaiset ilmoitukset on joskus tehty pikaistuksissa, ja myöhemmin rangaistusvaatimus perutaan.

Taulukko 5: Epäiltyjen poliisirikosten jakauma työajan ja vapaa-ajan kesken 2005

	A	B	C	D	E	F
	Työ	Työ Sjä	Vapaa	Vapaa Sjä	Yht	Yht Sjä
Rikosnimike						
Liikenneturv. vaar.	33	19	13	8	46	27
Liikennerikkomus	23	4	11	6	34	10
Pahoinpity	19	19	3	3	22	22
Virkavelv. rikkom.	17	17	-	-	17	17
Lievä pahoinp.	-	-	9	5	9	5
Tuott. virkav. rikk.	5	4	-	-	5	4
Näpistys	2	2	1	1	3	3
Kulk. kulj. oikeud.	-	-	2	2	2	2
Törk. liiken.vaar.	1	1	1	1	2	2
Ampuma-aserikos	-	-	2	2	2	2
Metsästysrikkomus	-	-	2	2	2	2
Vammantuottamus	2	2	-	-	2	2
Rattijuopumus	-	-	2	2	2	2
Vaaran aiheutt.	-	-	2	2	2	2
Kunnianloukkaus	-	-	2	1	2	1
Muut rikokset	6	4	16	15	22	19
Yhteensä kpl	108	72	66	50	174	122

Lähde: PATJA-tietokanta 18.3.2006, rikosnimikkeet ilmoituksista, jotka olivat TP-tilassa

A = Työaikana tapahtuneet rikokset.

B = Syyttäjälle syyteharkintaan menneet työaikana tapahtuneet rikokset.

C = Vapaa-aikana tapahtuneet rikokset.

D = Syyttäjälle syyteharkintaan menneet vapaa-aikana tapahtuneet rikokset.

E = Rikosnimikkeet yhteensä.

F = Syyttäjälle syyteharkintaan menneet rikosnimikkeet yhteensä.

Liikenneturv. vaar. = liikenneturvallisuuden vaarantaminen

Virkavelv. rikkom. = virkavelvollisuuden rikkominen

Lievä pahoinp. = lievä pahoinpity

Tuott. virkav. rikkom. = tuottamuksellinen virkavelvollisuuden rikkominen

Kulk. kulj. oikeud. = kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta

Törk. Liiken. Vaar. = törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen

Vaaran aiheutt. = vaaran aiheuttaminen

Muut rikokset = yksittäisiä rikosnimikkeitä

Poliiseja epäiltiin 122 sellaisesta rikoksesta, jotka olivat tapahtuneet vuonna 2005 ja jotka olivat menneet syyttäjälle syyteharkintaan. Syyttäjälle syyteharkintaan lähetetyistä 122 rikoksesta 72 (59.0%) oli tapahtunut työaikana ja 50 (41.0%) vapaa-ajalla. Tämä indikoi selvästi sitä, että poliisin työ on sellainen, jossa työntekijä joutuu rikosepäilyn kohteeksi. Jos otamme vertailuun

jonkin toisen tavallisen ammatin, huomaamme poliisin ammatin erityisluonteen. Esimerkiksi sairaanhoitaja, kirvesmies tai sähkötekniikko tuskin altistuvat työssään rikosepäilyille.

Poliisien liikenne rikokset

Taulukosta 5 näemme myös, että liikenneturvallisuuden vaarantamiset ovat tapahtuneet pääosin työtehtävissä. Liikenteen vaarantamisista 72% oli tapahtunut työaikana. Liikenne rikkomuksista 68 prosenttia oli tapahtunut työaikana. Tyypillisesti tällainen rikosilmoitus on kirjattu tilanteessa, jossa tehtävälle menossa ollut poliisiauto oli ajanut kolarin tai suistunut tieltä. Vapaa-ajalla tapahtuneet liikenteen vaarantamiset olivat osin kolareita (8 kpl) ja osin ylinopeuksia (5 kpl). Ylinopeuksista oli annettu sakko tien päällä, eivätkä ne menneet syyteharkintaan. Kyseessä on ns. suppea tutkinta, josta määrää Esitutkintalaki.

Yksinkertaisissa ja selvissä asioissa saadaan toimittaa suppea esitutkinta, jos teosta ei ole yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen johdosta saadaan kuitenkin toimittaa suppea esitutkinta vain, jos asia käsitellään rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä (Esitutkintalaki 44§ (27.6.2003/645)).

Liikenne rikkomukset olivat kaikki sellaisia, joissa oli tapahtunut pieni peltivaurio parkkipaikalla tai liikenteessä. Näistä työtehtävissä tapahtui 23. Näistä vain neljä meni syyttäjälle syyteharkintaan. Kyseessä oli tyypillisesti poliisiauton kolhiminen, jollaisesta on aina kirjattava rikosilmoitus. Koska kuitenkin tapaukset ovat lieviä, eikä loukkaantuneita ole, ei asianomistaja yleensä vaadi rangaistusta asiasta. Poliisiautot omistaa valtio. Siten tällaisissa tapauksissa useinkaan asianomistajana ei ole kukaan muu kuin ajoneuvon omistava poliisilaitos tai joissakin tapauksissa lääni. Kuljettaja pääsee yleensä huomautuksella, mutta jää rikoksesta epäillyksi ilmoitukseen kun tutkinta päätetään (TP).

Poliisien tekemät pahoinpitelyrikokset

Pahoinpitelyrikoksia ovat lievä pahoinpitely, pahoinpitely ja törkeä pahoinpitely. Pahoinpitelyyn ihminen syyllistyy esimerkiksi tuottamalla toiselle kipua tai vahingoittaa tämän terveyttä. Pahoinpitely on määritelty rikoslaissa (RL, Rikoslaki 19.12.1889/39) seuraavasti:

Joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan, on tuomittava pahoinpitelystä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi (RL 21:5§).

Pahoinpitelystä lievän tai törkeän tekee sen tekotapa ja kokonaisarvostelussa huomioon otettavat seikat. Lievä pahoinpitely on saman teon sellainen lievä muoto, joka on kokonaisuutenakin arvostellen vähäinen:

Jos pahoinpitely, huomioon ottaen väkivallan, ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksen tai terveyden vahingoittamisen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen vähäinen, rikoksentekijä on tuomittava lievästä pahoinpitelystä sakkoon (RL 21:7§).

Lievä pahoinpitely voi olla esimerkiksi se, että A läimäisee avokämmenellä B:tä poskelle tuottaen tälle hetkellistä kipua niin, ettei läimäyksestä tule B:lle vammoja. Törkeäksi pahoinpitelyn tekee, jos sillä aiheutetaan uhrille esimerkiksi vaikea ruumiinvamma tai hengenvaarallinen tila, tai teko tehdään ampuma- tai teräaseella tai niihin rinnastettavalla vaarallisella esineellä. Lisäehtona on, että teko on kokonaisuutenakin arvostellen törkeä. Törkeästä pahoinpitelystä voi saada enimmillään 10 vuotta vankeutta (RL 21:6§).

Taulukosta 5 näemme, että poliiseja epäiltiin hakutuloksen mukaisesti 22 pahoinpitelystä ja yhdeksästä lievästä pahoinpitelystä. Pahoinpitelyistä 86 prosenttia tapahtui työaikana ja 14 prosenttia vapaa-aikana. Kaikki pahoinpitelyt menivät syyttäjälle syyteharkintaan. Lievistä pahoinpitelyistä poliiseja epäiltiin yhdeksän kertaa. Kaikki näistä tapahtuivat vapaa-ajalla. Pahoinpitelyilmoituksia selaamalla selvisi, että kiinniottotilanne on tyypillisin tilanne, jossa

poliisi joutuu pahoinpitelyrikoksesta epäillyksi. Tällainen tilanne saattaa syntyä esimerkiksi silloin kun julkisella paikalla tapahtuneesta pahoinpitelystä kiinni otettu henkilö laitetaan käsirautoihin, ja hän tekee myöhemmin rikosilmoituksen siitä, että käsiraudat olivat liian kireällä ja tuottivat kipua ja ruhjeita. Pelkän kivun tuottaminen voitaisiin tulkita yleensä lieväksi pahoinpitelyksi. Tällaisissa tapauksissa poliisi kirjattiin kuitenkin rikoksesta epäillyksi pahoinpitely-nimikkeellä. Tämä saattaa johtua siitä, että virkatoimien yhteydessä tapahtunutta tekoa ei voida pitää kokonaisuutena arvostellen lievänä, vaikka vammojen tai kivun määrä olisikin lievä. Kokonaisarvosteluun voi vaikuttaa esimerkiksi se, että poliisimiehiä oli kiinniottotilanteessa useita ja kiinniotettu oli yksin eikä tehnyt vastarintaa.

Tarkastelin poliisista tehtyjä pahoinpitelyrikosepäilyjä tarkemmin 13.3.2006 tehdyn aineistohaun avulla. Haku tuotti 192 rikosilmoitusta, joissa poliisi oli epäiltynä rikoksesta vuonna 2005. Lieviä pahoinpitelyjä ja pahoinpitelyjä käsitteleviä tapauksia oli 46 kappaletta. Yhtään törkeää pahoinpitelyä ei ollut. Kaksi kirjattua ilmoitusta osoittautui tarpeettomiksi tuplailmoituksiksi. Varsinaisia pahoinpitelyrikosepäilyitä oli siis 44 kappaletta. Lieviä pahoinpitelyitä oli yhdeksän ja pahoinpitelyitä 35. Työaikana tapahtui näistä 29 ja vapaa-aikana 15 kappaletta. Yhdeksään vapaa-aikana tapahtuneeseen pahoinpitelyrikokseen liittyi alkoholin käyttö. Taulukossa 6 on kuvattu jakaumaa tarkemmin.

Taulukko 6: Ristiintaulukoituna vuonna 2005 poliisin tekemiksi epäilty lievät pahoinpitelyt ja pahoinpitelyt suhteessa työhön ja vapaa-aikaan alkoholilla tai ilman

Olosuhde	Työ	Vapaa-aika, ei alkoholia	Vapaa- aika, alkoholi	Yhteensä
Rikosnimike				
Lievä pahoinpitely	1	2	6	9
Pahoinpitely	28	4	3	35
Yhteensä	29	6	9	44

Lähde: Poliisiasiain tietojärjestelmä, 13.3.2006, hakukriteerinä TP-tilassa olleet rikosilmoitukset, joissa oli epäiltynä poliisi (poliisi or konstaapeli or komisario). Kävin rikosilmoitukset yksitellen läpi ja pyrin eliminoimaan tilastovirheet.

Taulukossa 6 ovat vuonna 2005 tapahtuneet pahoinpitelyrikokset, joista poliiseja epäiltiin vielä tutkinnan päätyttyä. Näistä syyttäjälle syyteharkintaan meni vain osa. Kuudessa tapauksessa asianomistaja oli peruuttanut rangaistusvaatimuksensa. Lievien pahoinpitelyjen osalta se tarkoittaa sitä, että tutkinta on päätetty samantien kun asianomistaja on tämän ilmoittanut. Lievä pahoinpitely on asianomistajarikos, jossa syyttäjällä ei ole toimivaltaa mikäli asianomistaja ei vaadi rangaistusta. Rikoslaki ilmaisee asian seuraavasti:

Virallinen syyttäjä ei saa nostaa syytettä lievästä pahoinpitelystä, joka on kohdistunut viisitoista vuotta täyttäneeseen henkilöön, eikä vammantuottamuksesta, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi (Rikoslaki 16 § (21.4.1995/578)).

Esitutkintalaki täsmentää asiaa:

Jos syyttäjä saa nostaa syytteen rikoksesta ainoastaan asianomistajan vaatimuksesta (asianomistajarikos), esitutkinta toimitetaan vain, jos asianomistaja on ilmoittanut esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. Jos asianomistaja peruuttaa rangaistusvaatimuksensa, tutkinta on lopetettava (Esitutkintalaki 3§, 30.4.1987/449).

Rangaistusvaatimuksen peruuttaminen ei suoranaisesti tarkoita sitä, ettei rikosta ole tapahtunut. Se voi indikoida myös sitä, että tapahtunut rikos on sovittu asianosaisten kesken, eikä oikeusprosessiin haluta lähteä. Se voi myös indikoida sitä, että uhri luopuu rangaistusvaatimuksesta pelätessään kosta tai halutessaan säilyttää parisuhteensa mikäli pahoinpitelijä on ollut oma puoliso. Lievistä pahoinpitelyistä neljä tapausta yhdeksästä peruuntui asianomistajan peruttua vaatimuksensa. Näistä yksi oli tapahtunut työtehtävissä ja kolme vapaa-aikana. Vapaa-aikana tapahtuneet lievät pahoinpitelyt, joiden rangaistusvaatimus oli peruttu, olivat parisuhteessa tapahtuneita. Tapauksiin liittyi myös alkoholin käyttöä.

Tavallisten pahoinpitelyjen osalta rangaistusvaatimuksen peruminen ei estä sitä, että syyttäjä voi nostaa syytteen asianomistajan tahdosta huolimatta. Tällaisissa tapauksissa jää syyttäjän harkittavaksi vaatiiko esimerkiksi tärkeä yleinen etu syytteen nostamista. Näin ollen syyttäjälle syyteharkintaan rangaistusvaatimuksen saattelemana meni 38 tapausta, joista viisi lievää pahoinpitelyä ja 33 pahoinpitelyä.

Yksittäisiä rikosnimikkeitä

Kuten edellä tuli ilmi, poliisien tekemät rikokset koostuvat pääosin liikenteessä tapahtuneista rikoksista ja pahoinpitelyistä. 18.3.2006 tehdyssä haussa löytyi kuitenkin myös muita rikosnimikkeitä. Seuraavassa on listattu ne rikosnimikkeet, joita oli kutakin vain yksi kappale. Näistä yksittäisnimikkeistä voi useampi kuulua samaan rikosilmoitukseen, joten rikoksesta epäiltyjen poliisien määrä on huomattavasti pienempi kuin yksittäistapausten lukumäärä. Nimikkeet on mainittu aakkosjärjestyksessä:

Ampuma-aselain mukainen tutkinta

Ampuma-aserikkomus

Dopingrikos

Eläimen vartioimatta jättäminen

Huumausaineen käyttörikos

Kulkuneuvon luovuttaminen juopuneelle

Laiton uhkaus

Lievä vahingonteko

Tapon yritys

Toisen vahingoittamiseen soveltuvien esineiden ja aineiden käsittelyä koskevien säännösten rikkominen

Törkeä ampuma-aserikos

Törkeä rattijuopumus

Törkeä vammantuottamus

Vahingonteko

Vapaudenriisto

Vesiliikennejuopumus

Vesiliikenneerikkomus

Virkamiehen vastustaminen

Virkasalaisuuden rikkominen

Poliisin syyllistyessä rikokseen ylittää asia helposti uutiskynnyksen. Näiden rikostapausten yhdistettävyyks joihinkin julkisuudessaakin olleisiin lehtijuttuihin lisääntyisi huomattavasti, jos erittelisin tässä samoihin tapauksiin liittyvät nimikkeet. Jotkin tapaukset olisivat mahdollisesti tunnistettavissa ja yksilöitävissä liittyväksi tiettyihin henkilöihin käräjäoikeuksien kautta julkiseksi tulleen materiaalin ja lehtikirjoitusten perusteella. Tämän vuoksi en voi nostaa aineistosta esille esimerkkejä. Tyydyn tässä toteamaan, että nämä poliisien tekemiksi epäillyt rikokset ovat yksittäistapauksia. Haussa löytyi 19 sellaista syyttäjälle syyteharkintaan mennyttä rikosnimikettä, joita oli kutakin vain yksi kappale. Nämä muodostivat noin 16 prosenttia koko hakutuloksesta (19/122). Yhdessä tapauksessa oli epäselvää, oliko rikoksesta epäilty poliisimies vielä virassa vai oliko hänet jo erotettu virasta aiemman toimintansa vuoksi.

5.3. Poliisien tekemät rikokset verrattuna palomiesten tekemiin rikoksiin

Vertasin poliiseja tarkemmin palomiehiin hakutuloksilla, jotka sain PATJA-järjestelmästä 2.1.2006. Hain järjestelmästä rikoksia, jotka olivat tapahtuneet vuonna 2005. Haun perusteella

poliiseja epäiltiin 172 rikoksesta ja palomiehiä 222 rikoksesta. Hakutuloksessa ei eritellä rikosnimikkeiden olosuhteita työaikaan ja vapaa-aikaan. Myöskään sitä ei ole tässä otoksessa tutkittu, onko tapaus mennyt syyttäjälle syyteharkintaan vai onko tutkinta päätetty jostain muusta syystä. Kyseessä ovat rikosnimikkeet, joiden tutkinta on päätetty ja rikoksesta epäiltynä on poliisi tai palomies. Koska otos on haettu aivan vuoden alussa, voidaan olettaa, että edellisen vuoden rikoksista on TP-tilassa hieman enemmän sellaisia rikoksia, joiden tutkinta on yksinkertaista ja nopeaa. Tämän vuoksi otos saattaa loppuvuoden 2005 osalta hieman painottua esimerkiksi liikenne rikoksiin, jotka ovat varsinkin ylinopeustapauksissa selkeitä.

Taulukossa 7 on esitetty ne rikosnimikkeet, joihin syyllistyi sekä poliiseja että palomiehiä. Sellaiset rikokset, joihin syyllistyi vain jompi kumpi virkakunta on jätetty pois. Poliisien ja palomiesten tekemissä rikoksissa yleisimmät nimikkeet olivat samoja. Kummallakin ryhmällä liikenne oli yleisin rikoksen tapahtumaympäristö ja pahoinpitelyrikos toiseksi tyypillisin rikostyyppi. Poliiseilla oli kuitenkin huomattavasti vähemmän liikenne rikkomuksia kuin palomiehillä. Poliiseilla liikenne rikkomuksia oli 35 kappaletta. Ne muodostivat noin 20 prosenttia kaikista poliisin tekemistä rikoksista. Palomiehillä liikenne rikkomuksia oli 91 kappaletta, ja ne muodostivat noin 40 prosenttia kaikista palomiesten tekemistä rikoksista.

Taulukossa 7 on kyse rikosnimikkeistä, ei rikosilmoituksista. PATJA-järjestelmästä hakemalla sai suoraan esille rikosilmoitusten määrän, mutta ei rikosnimikkeiden määrää. Olen poiminut yksitellen kaikki ilmoituksissa olleet rikosnimikkeet tähän taulukkoon. Rikokset on listattu yleisyysjärjestyksessä poliisien mukaan. Taulukon luvut ovat suhteellisia prosentiosuuksia ammattikunnan kaikista rikosnimikkeistä.

Taulukko 7: Poliisien rikosnimikkeet verrattuna palomiesten rikosnimikkeisiin vuonna 2005

Rikosnimike	Poliisien tekemät rikokset %	Palomiesten tekemät rikokset %
Liikenneturvallisuuden vaarantaminen	32.5	32.9
Liikenne rikkomus	20.3	41.0
Pahoinpitely	15.1	10.0
Virkavelvollisuuden rikkominen	10.5	0.5
Lievä pahoinpitely	5.8	4.5
Muu tutkinta	2.9	0.5
Tuottamuksellinen virkavelvollisuuden rikkominen	2.9	0.5
Kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta	2.9	0.5
Rattijuopumus	2.3	2.7
Vaaran aiheuttaminen	1.2	0.5
Toisen vah. Sov. Esin. ¹²	1.2	0.5
Törkeä rattijuopumus	0.6	4.1
Ampuma-aserikkomus	0.6	0.5
Laiton uhkaus	0.6	1.4
Vapaudenriisto	0.6	0.5
Yhteensä %	100	100
N	172	222

Lähde: PATJA 2.1.2006

¹²Toisen vahingoittamiseen soveltuvien esineiden ja aineiden käsittelyä koskevien säännösten rikkominen.

Liikenne rikokset muodostavat yli puolet poliisien rikoksista ja yli 70 prosenttia palomiesten rikoksista. Suhteutettuna oman ammattikuntansa rikosnimikkeisiin syyllistyvät poliisit ja palomiehet liikenneturvallisuuden vaarantamiseen yhtä usein. Palomiesten ammattikunta on kuitenkin pienempi kuin poliisien, ja palomiehet syyllistyvät määrällisesti mitattuna useammin liikenneturvallisuuden vaarantamisiin. Poliisin tekemiksi epäiltyjä liikenneturvallisuuden vaarantamisia oli tässä otoksessa 56 kappaletta ja palomiesten tekemiksi 73 kappaletta. Seuraavaksi suurin rikosryhmä ovat pahoinpitelyrikokset, joita poliisien rikoksista oli noin 21 prosenttia ja palomiesten rikoksista 15 prosenttia.

Liikenneturvallisuuden vaarantaminen

Tarkastelin erikseen poliisien ja palomiesten liikenneturvallisuuden vaarantamisia aineistolla, joka oli haettu PATJA-järjestelmästä 18.3.2006. Kuten huomamme on 2.1.2006 ja 18.3.2006 hakutuloksissa eroa. Tämä johtuu siitä, että PATJA-järjestelmä päivittyy koko ajan. Uusia ilmoituksia saatetaan kirjata jälkikäteen vuonna 2005 tapahtuneiksi ja rikosnimikkeitä poistuu järjestelmästä vanhentumissääntöjen mukaisesti. On kuitenkin todennäköistä, ettei liikenne rikoksia kirjata jälkikäteen, sillä ne tulevat esille yleensä tapahtumahetkellä valvonnan kautta. Monet muut rikostyytit saattavat selvitä vasta pitkän ajan kuluttua. Verrattuna 2.1.2006 aineistoon on poliisien osalta poistunut järjestelmästä 10 liikenneturvallisuuden vaarantamista 18.3.2006. Taulukossa 8 on esitetty liikenneturvallisuuden vaarantamisten tapahtumaolosuhde joko työaikaan tai vapaa-ajalle.

Taulukko 8: Poliisien ja palomiesten liikenneturvallisuuden vaarantamiset vuonna 2005 tapahtumaolosuhteen mukaan

	Työ	Vapaa-aika	Yhteensä	Ryhmän koko	Yhteensä/ Ryhmän koko
Poliisit	33 72%	13 28%	46 100%	7718	0.006
Palo- miehet	11 15%	62 85%	73 100%	4379	0.017

Lähde: PATJA-järjestelmä, TP-tila 18.3.2006

Palomiehiä epäiltiin 73 kertaa liikenneturvallisuuden vaarantamisesta. Näistä 11 oli tapahtunut työaikana. Ne olivat kaikki ambulanssin tai paloauton ja toisen auton kolareita. 62 tapausta (85 %) oli vapaa-aikana tapahtuneita liikenteen vaarantamisia, joista valtaosa oli ylinopeuksia. Siten poliisien kohdalla liikenneturvallisuuden vaarantamiset tapahtuivat voittopuolisesti työaikana ja palomiesten kohdalla vapaa-aikana. Kun otetaan huomioon, että poliisien määrä on suurempi kuin palomiesten, ja poliiseilla on silti vähemmän vapaa-aikana tapahtuneita liikenneturvallisuuden vaarantamisia, voidaan sanoa, että poliisit ovat liikennekuriltaan vapaa-aikanaan lainkuuliaisempia kuin palomiehet. Toinen selitys saattaa olla se, etteivät poliisit anna toisilleen niin helposti ylinopeussakkoja kuin palomiehille. Tästä teemasta lisää luvussa 6.

Poliisin tekemiksi epäiltyjen työaikana tapahtuneiden liikenneturvallisuuden vaarantamisten suhteellisesti korkeaan määrään voi olla syy poliisin toimintatavoissa. 72 prosenttia poliisien liikenneturvallisuuden vaarantamisista tapahtui työaikana. Tälle voi olla selityksenä se, että työtehtävissä tapahtuneista kolareista kirjataan aina rikosilmoitus, koska ulkopuolisia on osallisena liikennevahingossa. Poliisin yleinen käytäntö on se, että jos kaksi tavallista kansalaista ajaa kolarin, jossa ei tapahdu suuria vaurioita eikä ollenkaan henkilövahinkoja, rikosilmoitusta ei kirjata. Asianosaiset jätetään selvittämään asiaa keskenään, mikäli he ovat yksimielisiä siitä, kumpi on syyllinen kolariin. Rikosilmoitus kirjataan vain jos syyllisyydestä on epäselvää. Muussa tapauksessa asia käsitellään huomautuksella Tieliikennelain 104§:n mukaan:

Jos 103 §:ssä tarkoitettu (liikenne)rikkomus on olosuhteet huomioon ottaen vähäinen, voidaan siitä jättää syyte ajamatta ja rangaistus tuomitsematta.

Milloin rikkomus ilmeisesti on sellainen kuin 1 momentissa säädetään, voi poliisimies muihin toimenpiteisiin ryhtymättä antaa rikkomukseen syyllistyneelle huomautuksen (Tieliikennelaki 3.4.1981/267, 104§)

Poliisiauton ollessa osallinen rikosilmoitus kirjataan aina. Tieliikennelaki 104§ puhuu liikennesrikkomuksesta eikä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta. Tapaus voidaan kuitenkin helposti tulkita liikennesrikkomukseksi, jos vauriot rajoittuvat siihen, että autoihin tuli joitakin naarmuja tai pieni lommo (Haastattelu 1, järjestyspoliisitehtävissä toimivan kokeneen poliisimiehen haastattelu).

Pahoinpitelyrikokset

Poliiseilla on pahoinpitelyrikoksia hieman enemmän kuin palomiehillä. Poliisien rikoksista noin 21 prosenttia oli pahoinpitelyrikoksia. Palomiehillä vastaava osuus oli noin 15 prosenttia. Palomiesten tekemät pahoinpitelyrikokset tapahtuivat kaikki vapaa-aikana, kun taas poliisin tekemistä pahoinpitelyistä valtaosa tapahtui työtehtävissä. Selitys löytyy poliisin työstä. Siinä joudutaan käyttämään joskus voimakeinoja.

Voimankäyttötilanteet ovat usein tulkinnanvaraisia sen suhteen onko kyseessä pahoinpitelyrikos. Poliisilla on oikeus käyttää tarvittavaa voimaa virkatehtävän suorittamiseksi. Joskus on tulkinnanvaraista se, mikä on tarvittavaa voimankäyttöä. Tähän viittaa myös poliiseilla oleva virkavelvollisuuden rikkomisten korkea määrä verrattuna palomiehiin. Poliiseja epäiltiin 23 virkavelvollisuuden rikkomisrikoksesta. Näihin luetaan virkavelvollisuuden rikkomiset ja tuottamukselliset virkavelvollisuuden rikkomiset. Palomiesten tekemiksi epäilty virkavelvollisuusrikosten lukumäärä oli kaksi. Lähes kaikki poliisin tekemiksi epäillyt virkavelvollisuusrikokset liittyivät työhön ja voimankäyttötilanteisiin. Tämä johtuu osin myös rikosilmoitusten kirjaamiskäytännöstä. Virkavelvollisuuden rikkomisen tunnusmerkistöön liittyy tahallisuus. Pahoinpitelyrikosta tutkittaessa epäillään rutiininomaisesti lähes aina myös virkavelvollisuuden rikkomista, koska jos pahoinpitelyn tunnusmerkistö täyttyy, täytyy yleensä myös virkavelvollisuuden rikkominen.

Törkeä rattijuopumus

Törkeät rattijuopumukset ovat suhteellisen selkeästi todettavia rikoksia. Jos puhalluskokeessa todetaan, että moottoriajoneuvon kuljettajalla on veren alkoholipitoisuus yli rangaistavuuden rajan, on kyseessä rikos. Tätä on vaikea kiistää enää myöhemmin. Tavallisessa rattijuopumuksessa raja on 0.5 promillea ja törkeässä rattijuopumuksessa 1.2 promillea. Palomiehet syyllistyivät törkeään rattijuopumukseen yhdeksän kertaa ja poliisi yhden kerran. Törkeä rattijuopumus ei oikeastaan voi olla vahinko tai huonoa harkintakykyä ilmentävä rikos samalla tavoin kuin tavallinen rattijuopumus, sillä alkoholia on veressä niin paljon, että kyseisen henkilön on todennäköisesti huomattava se. Lisäksi törkeän rattijuopumuksen tunnusmerkistöön kuulu se, että olosuhteet ovat sellaiset, että rikos on omiaan aiheuttamaan vaaraa toisten turvallisuudelle (RL 23:3-4§). Tavalliseen rattijuopumukseen voi siis syyllistyä esimerkiksi siirtäessään autoaan omalla suljetulla pihallaan. Asiaan ei vaikuta edes se, että kyseessä olisivat valvotut olosuhteet, joissa sivullisten loukkaantumisen mahdollisuus on eliminoitu. Törkeään rattijuopumukseen tarvitaan korkeamman veren alkoholipitoisuuden lisäksi olosuhteet, jotka ovat omiaan aiheuttamaan vaaraa toisten turvallisuudelle.

Poliisit syyllistyvät törkeään rattijuopumukseen huomattavasti harvemmin kuin palomiehet. Poliiseilla oli niitä vain yksi tapaus kun palomiehillä oli yhdeksän tapausta. Tähän voi olla syynä yksinkertaisesti korkeampi lain kunnioittamisen taso. Myös tietoisuus siitä, mitkä ovat kiinnijäämisen seuraukset poliisille voivat toimia estävänä tekijänä. Törkeää rattijuopumusta on vaikea selittää vahingoksi, ja näin seurauksena voi olla viran menettäminen. Kun ottaa huomioon vielä poliisien korkean ammattisolidaarisuuden, voidaan ajatella poliisimiesten pitävän työtovereidensa mielipidettä tärkeänä. Mikäli työyhteisön epävirallinen tuomio on todennäköisesti häpeää tuottava, voi tämä lisätä varovaisuutta ja harkintaa. Braithwaiten mukaan häpeän kokemisen mahdollisuus on rikoksia ennalta estävä tekijä (Eamonn & al. 2004, 63).

5.4. Iän vaikutus rikoksiin

Seuraavaksi kiinnitin huomioni siihen vaikuttaako ikä poliisien tekemiin rikoksiin. Wilsonin ja Herrnsteinin mukaan nuoremmat ihmiset syyllistyvät rikoksiin enemmän kuin vanhemmat (Wilson & Herrnstein 1998, 129-144). Voidaan myös ajatella, että poliisiorganisaation rekrytoinnissa ja koulutuksessa on tapahtunut muutoksia viimeisten vuosikymmenten aikana. Näin eri-ikäisten poliisien tekemissä rikoksissa saattaa olla eroa.

7.4.2006 tehdyllä haulla PATJA-järjestelmästä tutkin poliisirikosepäilyjen jakautumista ikäryhmittäin. Hakuun tulivat kaikki rikosilmoitukset, joissa poliisi oli epäiltynä tutkinnan päättyessä. Rikosten tapahtuma-aika on vuosien 1998 ja 2006 välillä. Rikoksista kaksi kolmasosaa on 26-45-vuotiaiden poliisimiesten tekemiä. Osaan ryhmistä kuuluu kuitenkin eläkeläisiä tai ulkomaalaisia. Näiden osuutta ei kuitenkaan ole otettu huomioon luvuissa aineiston suuren koon vuoksi. Minulla oli mahdollisuus käydä vain kolme vanhinta ikäryhmää läpi yksityiskohtaisesti. En tehnyt näiden ikäryhmien lukuihin vähennyksiä, koska suurempiakaan ryhmiä ei ole käyty läpi. En halunnut vääristää lukuja poistamalla ei-relevantteja tapauksia vain muutamista ikäryhmistä. Näin lukujen vertailtavuus säilyy parempana.

Taulukko 9: Poliisirikosepäilyt ja niiden jakautuminen rikoksesta epäillyn poliisimiehen syntymävuoden mukaan.

Rikoksesta epäillyn poliisin syntymävuosi ¹³	Rikosilmoitusten lukumäärä PATJA-järjestelmässä %	Rikosten tapahtumavuodet
1981-85	1.6	2004
1976-80	15.9	2001-2006
1971-75	18.2	2000-2006
1966-70	20.2	2001-2006
1961-65	13.7	2001-2005
1956-60	10.9	1998-2005
1951-55	8.9	1999-2004 ¹⁴
1946-50	7.3	2002-2005
1941-45	2.4	2001 ¹⁵
1936-40	0.6	2003-2006 ¹⁶
1931-35	0.2	2005 ¹⁷
Yhteensä %	100	1998-2006
N	1099	

Lähde: PATJA-järjestelmässä 7.4.2006 näkyvät ilmoitukset

¹³ Kahteen nuorimpaan ikäryhmään kuuluu myös poliisiopiskelijoita ja kolmeen vanhimpaan ikäryhmään kuuluu eläkeläisiä.

¹⁴ Ikäryhmästä löytyi yksi ulkomaalainen, joka oli tehnyt rikoksen vuonna 2006. Suomalaiset poliisit olivat syyllistyneet rikoksiin mainitulla aikavälillä.

¹⁵ Ryhmään kuuluu viisi eläkeläistä.

¹⁶ Ryhmään kuuluu viisi eläkeläistä. Useimmat olivat siis eläkeläisiä.

¹⁷ Molemmat epäillyt olivat eläkeläisiä.

Poliisiasiain tietojärjestelmässä näkyi yhteensä 1099 poliisirikosilmoitusta. Tuloksesta näkee, että järjestelmästä poistuu rikoksia jatkuvasti. 1990-luvulla tapahtuneet rikokset olivat poikkeuksia. Lähinnä järjestelmässä näkyy 2000-luvun rikoksia.

Valitettavasti taulukko 9 kertoo enemmän PATJA-järjestelmästä kuin poliisirikosten ilmiöstä. Järjestelmästä poistuu rikosnimikkeitä, joten syntymävuosien perusteella tehdyt vertailut eivät ole luotettavia. Valitsin tämän vuoksi kaksi ikäryhmää tarkempaan tarkasteluun.

Kahden ikäryhmän tarkastelua

Valitsin erityistarkastelun kohteeksi kaksi poliisien ikäryhmää; tällä hetkellä 26-30-vuotiaat poliisit ja 46-50-vuotiaat poliisit. Ikäryhmien syntymävuodet ovat 1976-80 ja 1956-60. Nämä kaksi ryhmää kuuluvat pääpiirteissään eri ikäryhmiin. Ikäeroa ryhmillä on kaksikymmentä vuotta ja ryhmiin kuuluvat poliisit ovat saaneet myös mahdollisesti erilaisen poliisikoulutuksen. Vanhemman ikäryhmän käydessä poliisikoulutusta oli koulutus muutaman kuukauden mittainen. Nykyisin poliisin peruskoulutus on kahden ja puolen vuoden mittainen. Poliisikoulutuksen pääsyaatimukset ovat myös muuttuneet 1990-luvulla. Esimerkiksi naisia on tullut alalle lisää ja pituusvaatimuksista on joustettu. Myös hakijoiden henkisiin ominaisuuksiin on kiinnitetty enemmän huomiota. Poliisikoulun lehtori Mikko Ylikangas kuvaa muun muassa rikospoliisiksi hakeutuvien toivottuja ominaisuuksia:

Menestyminen nykypäivän rikostutkinnassa painottaa muitakin ominaisuuksia kuin fyysistä voimaa. Rikostutkijoiksi haetaan mitä erilaisimpia ihmisiä: ylioppilaita, insinöörejä, tradenomeja, peruskoulun käyneitä, maistereita jne. Tänä päivänä ovat merkityksellisiksi nousseet moninainen tietotekninen osaaminen ja muu tekninen lahjakkuus. Myös vanhan ajan mietiskelijöille alkaa taas olla kysyntää (Ylikangas 2006).

26-30-vuotiaiden poliisien käydessä Poliisikoulua vuosituhannen vaihteessa oli Suomi jo Euroopan Unionin jäsen, ja voimassa oli vuonna 1995 säädetty Poliisilaki. Vanhemman ryhmän poliisikoulutuksen aikana 1980-luvulla olivat poliisin voimankäytösäännökset vapaammat, ja rikostutkinnassa käytetyt pidätysajat moninkertaiset nykyiseen verrattuna. Tarkastelun pohjaksi oletin, että näiden kahden ryhmän välillä saattaisi olla jokin ero, joka indikoi erilaista suhtautumista työhön ja rikoksiin. Oletin etenkin, että nuoremmat poliisit syyllistyisivät vähemmän pahoinpitelyrikoksiin, koska voimankäytösäännökset ja -koulutus on tullut tarkemmaksi 1990-luvun aikana. Oletin koulutuksen sisällön vaikuttavan poliisien työetiikkaan.

Taulukossa 10 on esitetty kahteen eri ikäryhmään kuuluvien poliisien epäillyt liikenne- ja pahoinpitelyrikokset vuosilta 2000-2006. Valitsin nämä kaksi rikostyyppiä vertailuun, koska ne ovat yleisimmät rikostyypit (vrt. taulukko 5). Täytyy muistaa, että PATJA-järjestelmästä poistuu rikoksia vanhentumissääntöjen mukaan. Esimerkiksi liikenne rikkomukset voivat poistua järjestelmästä aiemmin kuin pahoinpitelyt, koska ne vanhenevat aiemmin. Vanheneminen määräytyy rikoksen maksimirangaistuksen mukaan. Tämä tulee ottaa huomioon lukuja tarkastellessa. Liikenne rikokseen kuuluvat liikenneturvallisuuden vaarantaminen, törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen ja liikenne rikkomus. Pahoinpitely rikokseen kuuluvat lievä pahoinpitely, pahoinpitely ja törkeä pahoinpitely. Taulukossa olevien lukujen perässä on suluisissa esitetty kyseisen rikostyyppin prosentuaalinen osuus suhteessa molempiin rikostyyppiin.

Taulukko 10: Liikenne rikos- ja pahoinpitely rikosnimikkeet vuosilta 2000-2006 kahden ikäryhmän osalta

Ikäryhmä	Liikenne rikos kpl (%)	Pahoinpitely -rikos kpl (%)	Yhteensä kpl (%)	Ryhmän koko	Suhdeluku Yhteensä kpl/ryhmän koko
26-30-v ¹⁸	58 (43.6)	75 (56.4)	133 (100)	1071 ¹⁹	0.124
46-50-v ²⁰	17 (27.4)	45 (72.6)	62 (100)	1302 ²¹	0.047

Lähde: PATJA 7.4.2006, TP.

¹⁸ Ryhmään kuuluvien poliisien ikä tällä hetkellä, ei välttämättä rikoksen tapahtumahetkellä.

¹⁹ Luku on Poliisin henkilöstötilinpäätöksestä 2002 ja kuvaa 25-29-vuotiaita poliiseja. Käytän sitä tässä vertailutarkoituksessa, koska tarkempaa tietoa ei ollut saatavilla. Luvussa on mukana myös poliisiopiskelijoita, joiden tekemät rikokset tutkitaan poliisirikoksina.

²⁰ Ryhmään kuuluvien poliisien ikä tällä hetkellä, ei välttämättä rikoksen tapahtumahetkellä.

²¹ Luku on Poliisin henkilöstötilinpäätöksestä 2002 ja kuvaa 45-49-vuotiaita poliiseja.

Aikaisemmin taulukossa 5 tuli esille, että liikenne rikokset ovat tavallisempia kuin pahoinpitely rikokset. Tämän taulukon perusteella molemmissa ikäryhmissä on pahoinpitely rikoksia enemmän kuin liikenne rikoksia, mikä johtuu todennäköisesti edellä mainitusta poistumissäännöstä.

Rikostyyppien erilainen jakautuminen ikäryhmissä on kuitenkin huomionarvoinen. Vaikuttaa siltä, että 26-30-vuotiaat poliisit syyllistyvät useammin rikokseen kuin 46-50-vuotiaat. Vanhemmat poliisit syyllistyvät harvemmin rikokseen kuin nuoremmat. Kun kuitenkin verrataan

pahoinpitelyrikosten osuutta liikenne rikosten ja pahoinpitelyrikosten yhteismäärään, syyllistyvät vanhemmat poliisimiehet suhteellisesti useammin pahoinpitelyrikoksiin kuin nuoremmat. Vanhempien poliisien pahoinpitelyrikosten osuus molemmista rikostyypeistä oli yli 70 prosenttia. Nuoremmilla pahoinpitelyrikosten osuus oli 56 prosenttia. Tähän voi syynä olla esimerkiksi poliisihenkilöstön tehtävä rakenne. Nuoremmat poliisit ovat useimmiten miehistöä ja toimivat järjestyspoliisin tehtävissä. He ajavat enemmän hälytysajoa ja suorittavat määrällisesti enemmän kiinniottoja. Vanhemmat poliisit ovat mahdollisesti jo edenneet urallaan ja heistä on suurempi osuus toimisto-, rikostutkinta- ja työnjohtotehtävissä, joihin kuuluu vähemmän asiakaskontakteja kuin järjestyspoliisille. Poliisin henkilöstötilinpäätöksen tiedot tukevat tätä olettamusta. 45-49-vuotiaista poliiseista 57.8 prosenttia oli alipäällystö-, päällystö tai päällikkötehtävissä. 25-29-vuotiaita oli vastaavissa tehtävissä 0.2 prosenttia (Poliisin henkilöstötilinpäätös 2002, 10).

Vanhempien poliisimiesten suhteellisesti korkeampi syyllistyminen pahoinpitelyrikoksiin saattaa selittyä sillä, että liikenne rikosten osuus on niin alhainen. Tähän saattaa olla syynä työtehtävien painottuminen sisätöihin, jolloin vanhemmat poliisimiehet eivät joudu ajamaan niin paljon hälytysajoa. Syynä voi olla yksinkertaisesti myös kokemuksen tuoma rauhallisuus liikennekäyttäytymisessä sekä työtehtävissä että vapaa-ajalla.

Nuoremmat poliisit syyllistyvät ikäryhmän kokoon verrattuna useammin pahoinpitelyrikoksiin kuin vanhemmat. Suhteutettuna ryhmän kokoon on pahoinpitelyrikoksiin syyllistymisen ja ryhmän koon suhde nuoremmilla poliiseilla 0.07 ja vanhemmilla 0.03. Tämä tukee sitä olettamusta, että vanhempien poliisien suhteellisesti korkeammat pahoinpitelyluvut suhteessa liikenne rikoksiin selittyvät alhaisemmalla liikenne rikoksiin syyllistymisellä. Liikenne rikoksiin syyllistymisen ja ikäryhmän koon suhdeluku on nuoremmilla poliiseilla 0.05 ja vanhemmilla 0.01. Vanhemmat poliisit syyllistyvät sekä liikenne rikoksiin että pahoinpitelyrikoksiin vähemmän kuin nuoremmat.

Vertailtaessa kahta edellä mainittua ikäryhmää pahoinpitelyrikosten olosuhteiden osalta huomataan olennainen ero pahoinpitelyjen määrässä ja luonteessa. Valitsin tarkasteluväliksi vuodet 2002-2004, jotta kahden ikäryhmän rikosepäilyt olisivat samoilta vuosilta. Kävin

ilmoitukset läpi sen osalta onko rikos tapahtunut työssä vai vapaa-aikana, ja tarkistin myös onko joukossa eläkeläisiä tai ulkomaalaisia. Vanhemmassa ikäryhmässä oli 37 rikosilmoitusta, joissa kahdessa oli epäiltynä ulkomaalainen poliisi. Vanhemman ikäryhmän suomalaisia poliiseja epäiltiin 35 ilmoituksessa. Nuorempia poliiseja epäiltiin 71 rikosilmoituksessa. Luvut perustuvat PATJA-järjestelmästä tehtyyn hakuun 9.4.2006.

Taulukko 11: Vuosina 2002-2004 tapahtuneet poliisien pahoinpitelyrikosilmoitukset ikäryhmittäin töissä tai vapaa-ajalla.

Ikä-ryhmä, Poliisit²²	Pahoinpitely-rikokset töissä	Pahoinpitely-rikokset vapaa-ajalla	Yhteensä kpl ja (%)	Ryhmän koko henkilöä	Suhdeluku töissä/vapaa-ajalla/yhteensä verrattuna ryhmän kokoon
26-30-v	65 (92%)	6 (8%)	71 (100%)	1071	0.061 (töissä) 0.006 (vapaa)
46-50-v	22 (63%)	13 (37%)	35 (100%)	1302	0.066 (yht) 0.017 (töissä) 0.010 (vapaa) 0.027 (yht)

Lähde: PATJA TP, 9.4.2006

²² Ikäryhmän poliisien ikä tällä hetkellä. Syntymävuodet olivat 1976-80 ja 1956-60.

Taulukosta 11 näemme, että samalla aikavälillä vuosina 2002-2004 tekivät vanhemmat poliisimiehet noin kaksi kertaa niin vähän pahoinpitelyrikoksia kuin nuoremmat (35 ja 71 kpl). Vanhemmat poliisimiehet syyllistyivät vapaa-aikana tapahtuneisiin pahoinpitelyihin useammin kuin nuoremmat (13 kertaa). Myös vapaa-aikana tapahtuneiden pahoinpitelyrikosten suhteellinen osuus kaikista ikäryhmän tekemistä pahoinpitelyrikoksista oli korkeampi vanhemmilla kuin nuorilla. Vanhempien poliisien pahoinpitelyrikoksista 37% tapahtui vapaa-ajalla. Nuoremmilla poliiseilla vastaava osuus oli 8%.

Suhteutettuna ikäryhmän kokoon syyllistyivät nuoremmat poliisit huomattavasti useammin työtehtävissä pahoinpitelyrikoksiin. Sen sijaan vaikka nuorempien poliisimiesten ryhmä on pienempi, tekivät he määrällisesti vähemmän pahoinpitelyrikoksia vapaa-ajalla kuin vanhemmat. Vaikuttaisi siltä, että nuoremmat poliisit syyllistyvät useammin pahoinpitelyrikoksiin työtehtävissä, mutta ovat lainkuuliaisempia vapaa-ajallaan. Täytyy edelleen muistaa, että

ilmoituksessa on kyse epäillyistä rikoksista – ei tuomituista. Selityksenä nuorten poliisien pahoinpitelyrikoksiin voidaan pitää heidän suurta osuuttaan järjestyspoliisien tehtävissä ja miehistössä. Vanhempien poliisien työnkuva on todennäköisemmin sellainen, jossa on vähemmän asiakaskontakteja kuin nuoremmilla. Vanhempien poliisimiesten suurempi syyllistyminen pahoinpitelyrikoksiin vapaa-ajalla jää tässä vaiheessa ilman selkeää selitystä. Ilmoituksia läpi käydessä vaikutti siltä, että suurin osa tapauksista oli parisuhderiitoja, joihin liittyi alkoholi. Muutama ravintolassa tapahtunut tappelu tuli myös ilmi. Alkoholilla on kriminologisessa kirjallisuudessa havaittu olevan yhteys väkivaltaan, joka ilmenee myöhemmin elämässä (Wilson & Herrnstein 1998, 142). Tapausten määrä suhteessa poliisien määrään on kuitenkin hyvin alhainen.

Törkeät rikosnimikkeet

Vertailin näitä kahta ikäryhmää myös suhteessa törkeisiin rikosepäilyihin. 7.4.2006 tehdyllä haulla löytyi näiden kahden ikäryhmän tekemiksi rikoksiksi 14 törkeää rikosnimikettä hieman yli kuuden vuoden tarkastelujaksolla (tammikuu 2000- huhtikuu 2006). Nimikkeitä olivat törkeä rattijuopumus, törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen, törkeä kunnianloukkaus, törkeä pahoinpitely, törkeä vammantuottamus ja törkeä kotirauhan rikkominen.

Törkeitä rikosnimikkeitä on niin vähän, ettei tilastollista vertailua ole mielekäästä tehdä. Vanhempaa vertailuryhmää epäiltiin kuitenkin samalla ajanjaksolla vuosina 2000-2006 useammasta törkeästä rikoksesta kuin nuorempaa ryhmää. Ero selittyy enimmäkseen törkeillä rattijuopumustapauksilla, joita oli vanhemmassa ikäryhmässä neljä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että törkeisiin rikoksiin poliisit syyllistyvät erittäin vähän.

5.5. Poliisien tekemien rikosten kokonaiskuva

Poliisien rikollisuus on kaiken kaikkiaan kovin vähäistä. Rikoksiin syyllistyy vuosittain laskennallisesti korkeintaan 2.6 prosenttia ammattikunnasta, mikä on erittäin alhainen luku. Vastaava luku muussa aikuisväestössä on 7.3 prosenttia. Pääosa rikoksista on liikennesrikoksia ja pahoinpitelyitä, ja näistäkin suuri osa tapahtuu työn kautta. Poliisin työ vaikuttaa vievän poliisin tilanteisiin, joissa rikosta voidaan epäillä. Tällaisia tilanteita ovat hälytysajotilanteet, joissa joudutaan virkatehtävän suorittamiseksi ottamaan riskejä. Yleensä kiireellisen hälytysajon syynä

on se, että jonkun kansalainen henki tai terveys on uhattuna toisaalla ja poliisilla on kiire auttamaan. Pahoinpitelyepäilyjä syntyy kun kansalaista viedään säilöön päihtymyksen vuoksi ja näin kiinniottotilanteessa käytetty voima voi tuottaa kipua kiinnioton kohteelle, joka tulkitsee tilanteen pahoinpitelyksi. Nuoremmat poliisit, jotka toimivat järjestyksenpitotehtävissä, syyllistyvät useammin virkatehtävissä tapahtuviin pahoinpitelyrikoksiin. Vanhemmat poliisimiehet sen sijaan syyllistyvät vapaa-ajallaan pahoinpitelyrikoksiin. Poliisien rikollisuus on kuitenkin erittäin alhaista. Vuoden 2002 lukujen mukaan 528 epäillystä poliisirikoksesta päätyi langettavaan tuomioon vain korkeintaan 35 tapausta. Suhteutettuna 7718 poliisin määrään on luku pieni.

Kahden ikäryhmän vertailussa tuli esille, että nuoremmat poliisimiehet syyllistyvät useammin rikoksiin kuin vanhemmat. Alkuperäinen olettamukseni siitä, että nuoremmat tekisivät vähemmän rikoksia kuin vanhemmat, oli väärä. Olettamukseni perustui siihen, että nuorempi ikäryhmä on saanut poliisikoulutuksensa myöhemmin ja on sen vaikutuksesta lainkuuliaisempi ryhmä kuin vanhemmat poliisit. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että iällä on vaikutusta rikoksiin syyllistymiseen. Tähän on todennäköisesti syynä se, että nuoremmista poliisimiehistä on suurempi osuus sellaisissa työtehtävissä, joissa voimankäyttötilanteet ovat todennäköisempiä.

Uuden näkökulman asiaan saa, kun tarkastelee rikoksia, joihin poliisit eivät syyllisty. Törkeitä rikoksia on ensinnäkin hyvin vähän. Muutama törkeä rikosnimike toki poliisiltakin löytyi. Törkeät rikosnimikkeet ilmentävät tekijässään välinpitämättömyyttä lain määräyksiä kohtaan. Voidaan kuitekin ajatella, ettei esimerkiksi törkeä rattijuopumus kuvaa rikosentekijän oikeustajua samalla tavalla kuin esimerkiksi törkeä pahoinpitely. Törkeän pahoinpitelyn tekijä aiheuttaa vakavan vamman tai hengenvaarallisen tilan toiselle niin, että teko on kokonaisuudessaankin arvostellen törkeä. Se ilmentää ihmisen koskemattomuuden vähäistä kunnioitusta. Törkeä rattijuopumus on toki törkeä rikos, mutta se on kuitenkin ns. uhriton rikos. Päihtyneenä moottoriajoneuvoa kuljettava henkilö ei suoranaisesti joudu kasvatusten rikoksensa aiheuttaman oikeushyvän loukkauksen kanssa.

Virkatoimista irrallaan tapahtuneiden rikosten määrä on pieni. Alunperin tämän tutkimuksen näkökulmana oli, että virkatehtävien ulkopuolella tapahtuneista rikoksista voitaisiin päätellä

jotain poliisien lainkuuliaisuuden asteesta. Tällaisia rikoksia on kuitenkin vähän. Ne ovat myös varsin tavallisia: liikenne rikoksia ja juovuspäissä tapahtuneita pahoinpitelyitä. Sellaisen päätelmän voi tehdä, että alkoholi aiheuttaa joskus ongelmia myös poliisien keskuudessa. Tapausten määrä on kuitenkin vähäinen. Virkatoimien ulkopuolella tapahtuneiden rikosten vähäisestä määrästä voi tehdä sen johtopäätöksen, että poliisien lainkuuliaisuusaste on korkea.

Lisäksi, selkeästi epärehellisyttä indikoivia rikoksia ei aineistosta löytynyt. Tällainen on esimerkiksi petos, jonka tunnusmerkistöön kuulu tarkoituksellisesti erehdystä käyttämällä hankkia taloudellista hyötyä tai tuottaa taloudellista haittaa. Petoksen tekijän tarkoitus on huijata ja hyötyä siitä. Tällaisia tapauksia ei aineistosta löytynyt. Silloin harvoin kun poliisimies syyllistyy rikokseen, on kyseessä usein erehdystä tai hetkellistä väärää tilanearviointia indikoiva toiminta, ei suoranainen epärehellisyys.

6. Näkökulmia poliisien tekemiin rikoksiin

Ovatko poliisit lainkuuliaisempia kuin muut? Lyhyt vastaus kysymykseen on kyllä. Sekä palomiesten ammattikuntaan että muuhun työikäiseen väestöön verrattuna poliisit tekevät vähemmän rikoksia. Ilmentävätkö poliisien rikokset tahallisuutta vai erehdystä? Tähän onkin vaikeampi vastata. Oikeustieteellisessä kirjallisuudessa puhutaan tahallisuuden monesta asteesta ja ne viittaavat *subjektiiviseen syyllisyyteen*. Subjektiivinen syyllisyys on se tietoisuuden tai tahdon tila, joka rikosentekijällä on rikosta tehdessään. On vaikea venyttää tahallisuuden käsitettä kokonaiseen rikosnimikkeeseen, sillä tapauskohtaisesti olosuhteet vaihtelevat suuresti. Subjektiivisen syyllisyyden käsitteen on tarkoitettu merkitsevän sitä tahdon tilaa, joka rikokseen syyllistyvällä henkilöllä on. Minkä tahansa rikoksen voi tehdä monenlaisessa tahdon tilassa. Esimerkiksi ylinopeutta voi ajaa tarkoituksella ja ajatella, että ”nyt teen tämän moottoritien nopeusennätyksen”. Toisaalta ylinopeutta voi ajaa myös niin, että ajattelee ehtivänsä pian lähtevään junaan. Tällöin ylinopeus ei ole itse tarkoitus, vaan päämääränä on junaan ehtiminen. Ylinopeus voi olla myös välinpitämättömyydestä tai huolimattomuudesta johtuvaa.

Yleisimpiä rikoksia poliiseille ovat liikenne rikokset. Näistä suuri osa tapahtuu virkatehtäviä suorittaessa. Tyypillinen esimerkkitapaus on hälytysajossa tapahtunut tieltä suistuminen tai kolari risteysalueella. Hälytysajossa poliisi voi olla noudattamatta tiekohtaista nopeusrajoitusta, mikäli virkatehtävän suorittaminen sitä vaatii. Jos poliisi on saanut esimerkiksi ilmoituksen tappelusta, jossa käytetään teräasetta, on perusteltua rikkoa nopeusrajoitusta, jotta tapahtumapaikalle päästäisiin mahdollisimman nopeasti. Kansalaisen turvallisuus on painavampi oikeushyvä kuin nopeusrajoituksen noudattaminen. Jos tällaisessa tehtävässä tapahtuu tieltä suistuminen, voidaan kysyä onko kyse tahallisesta rikoksesta.

6.1. Tahallisuus

Oikeustieteellisessä kirjallisuudessa tahallisuus jaetaan kolmeen asteeseen. Näitä ovat tarkoitustahallisuus, varmuustahallisuus ja todennäköisyystahallisuus (tai vaihtoehtoisesti välinpitämättömyystahallisuus). Tarkoitustahallisuus (*dolus determinatus*) määritellään usein niin, että rikoksen tekijällä on ollut tarkoitus pyrkiä tiettyyn lopputulokseen. Jos esimerkiksi A

haluaa tappaa B:n mustasukkaisuudesta ja sen vuoksi iskee B:tä puukolla rintakehään viisi kertaa aiheuttaen B:n kuoleman, voidaan puhua tarkoitustahallisuudesta. B:n kuolema oli A:n toiminnan itsetarkoitus. Varmuustahallisuus (*dolus directus*) on toinen tahallisuuden muoto. Siinä rikoksentehtyjä ei tavoittele rikosta päämääränä, mutta on varma, että se syntyy hänen pyrkiessään johonkin toiseen päämäärään. Esimerkiksi vanki, joka karkaa vankilasta ja onnistuu siinä ainoastaan eliminoimalla vartijan, syyllistyy todennäköisesti tahalliseen henkirikokseen. Vartijan kuolema ei kuitenkaan ole ollut vangin tavoite, vaan keino päästä vapauteen. Hän on kuitenkin suhtautunut vapauspyrkimyksessään vartijan kuolemaan johtavaan toimintaansa hyväksyvästi, ja tekoa voidaan siten pitää tahallisena.

Todennäköisyystahallisuus (*dolus eventualis*) on tahallisuuden asteista epämääräisin ja tulkinnanvaraisin. *Dolus eventualis*-tasoisesta tahallisuudesta käytetään näkökulmasta riippuen joko sanaa todennäköisyystahallisuus tai välinpitämättömyystahallisuus. Dan Frände (2005) käsittelee *dolus eventualiksen* probleemaa kirjassaan *Yleinen rikosoikeus*. Esimerkkinä Frände pitää tapausta, jossa A lyö B:tä kasvoihin ja B:n kaaduttua maahan jatkaa tämän pahoinpitelemistä potkimalla. A:n tarkoitus on aiheuttaa B:lle vaikea ruumiinvamma, mutta ei tappa häntä. A ei myöskään pidä B:n kuolemaa pahoinpitelyn väistämättömänä seurauksena. Kun B sitten kuolee pahoinpitelyn seurauksena, herää kysymys onko A tappanut hänet tahallaan. Tahallisuusmuodot *dolus determinatus* ja *dolus directus* eivät tule kyseeseen. Rikoslain mukaan ”Tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on ... pitänyt seurauksen aiheutumista ... varsin todennäköisenä” (RL 3:6§). Tämän vuoksi Suomen oikeuskäytännössä *dolus eventualis* merkitsee yleensä todennäköisyystahallisuutta. Fränden mielestä asiassa on kuitenkin se ongelma, että tahallisuus vaatii tässä tapauksessa todennäköisysharkintaa. Frände pitää parempana puhua välinpitämättömyystahallisuudesta, koska rikoksen tekijän tulee osoittaa rikoksen seurauksia kohtaan vähintäänkin välinpitämättömyyttä. Tekijä voi suhtautua seurauksiin myös hyväksyvästi, mutta tällöin asennoitumiselta vaaditaan Fränden mukaan enemmän. Voiko B:tä pahoinpitelevä A siis syyllistyä tappoon ainoastaan sillä perusteella, että on harkinnut B:n kuoleman varsin todennäköiseksi. Vai riittääkö se, että hän on suhtautunut B:n kuolemaan välinpitämättömästi? Tästä on kyse *dolus eventualiksen* määrittelyssä. Lisäksi oikeuskäytäntö muokkaa käsitteen määritelmää.

Vuoteen 1993 asti käytettiin välinpitämättömyystahallisuutta ja todennäköisyystahallisuutta rinnakkain tuomioiden perusteluissa, mutta sen jälkeen oikeuskäytäntö on kallistunut todennäköisyystahallisuuden suuntaan. Korkeimman Oikeuden (KKO 1993:92) ratkaisulla HIViä sairastanut mies jätettiin tuomitsematta tahallisesta rikoksesta todennäköisyystahallisuuden perusteella. Hän oli tartuttanut homoseksuaalisessa yhdynnässä HIViruksen partneriinsa. Välinpitämättömyystahallisuuden perusteella hänet olisi voitu tuomita tahallisesta rikoksesta.

Todennäköisyystahallisuuden argumenttina on usein yleinen elämäkokemus. Frände ottaa esimerkin tieliikenteestä. Useimmat ihmiset tietävät mitä seuraa suurella nopeudella ajetusta nokkakolarista. Vaaditaan hyvin erikoisia olosuhteita, jotta joku voisi menestyksellä väittää, että häneltä puuttui tällainen tieto. Tuomioistuin toteaa tavallisesti, että tekijän ”on täytynyt pitää” tietyn seurauksen syntymistä varsin todennäköisenä. Tuomioistuin siis pitää toteennäytettynä, että tekijä ei ole voinut välttyä ymmärtämästä mitä on tapahtumassa. Näin teon seuraus määritellään tahalliseksi. Jos nimittäin käytetään sanoja ”olisi pitänyt ymmärtää”, on kyse huolimattomuudesta eikä enää tahallisuudesta (Frände 2005, 122-131).

Tieliikennelain mukaan poliisimies voi poiketa liikennesäännöistä, mikäli virkatehtävän suorittaminen sitä edellyttää:

Hälytysajoneuvon kuljettaja saa kiireellisessä tehtävässä tarpeellista varovaisuutta noudattaen ja erityisiä ääni- ja valomerkkejä antaen poiketa niistä liikennesäännöistä, jotka eivät erityisesti koske häntä (TLL 48§).

Onko siis virkatehtävässä kiirehtivän poliisiauton kuljettajaa pidettävänä syyllistyneenä liikenteen vaarantamiseen, mikäli auto suistuu mutkassa ojaan? *Dolus determinatus*-ajattelun mukaan vastaus on ei. Hänen tarkoituksensa ei ole ollut pyrkiä auton tieltä suistumiseen. *Dolus directuskaan* ei tule kysymykseen, sillä vaikka se ei vaadi tarkoitusta, vaatii se varmuuden. Hälytystehtävässä kiirehtivän poliisiauton kuljettaja ei todennäköisesti ajaisi tavalla, jossa tieltä

suistuminen on varmaa. *Dolus eventualis* onkin sitten monimutkaisempi. Voidaanko ajatella, että hälytystehtävälle kiirehtivän poliisiauton kuljettaja suhtautuu hyväksyvästi tai välinpitämättömästi tieltä suistumiseen tai pitää sitä jopa todennäköisenä ja hyväksyy sen? Tämäkin kuulostaa järjettömältä. Näin ajateltuna ei hälytysajossa tapahtunut ulosajo ole tahallista, vaan korkeintaan huolimattomuudesta syntynyt vahinko. Poliisin on kuitenkin hälytystehtävässäänkin noudatettava tarpeellista varovaisuutta. Tämän vuoksi hälytysajossa mutkassa ulos ajanut kuljettaja on todennäköisesti syyllistynyt liikennerikokseen. Ulosajon syynä on se, ettei kuljettaja ole noudattanut tarpeellista varovaisuutta. Näin hän on mahdollisesti syyllistynyt Tieliikennelain rikkomiseen. Tai ainakin on tutkittava, onko hän menetellyt lainvastaisesti.

Tahallisuuden määrittelemisen vaatii vielä riskinoton käsittelyä. Oikeustieteellisessä kirjallisuudessa on erotettu sallitun ja kielletyn riskinoton käsitteet (Frände 2005, 99-114). Kun tapahtuu rikos tai aiheutetaan vahinko, täytyy syyllisyyttä tarkastella sitä vasten, mikä oli rikoksesta epäillyn tarkoitus ja mihin hän pyrki. Jos hän on pyrkinyt jonkin oikeushyvän (henki, terveys, omaisuuden suoja) suojeluun, mutta toiminnallaan tuottanut jonkin toisen ei-toivottavan seurauksen ottamalla tietoisesti riskin, täytyy miettiä oliko riskinotto sallittua. Vahinkoa aiheuttava toiminta, joka *de facto* vähentää jo olemassa olevaa riskiä, on selvästi sallittua riskinottoa. Lääkäri, joka toimenpiteellään lykkää uhkaavaa kuolemantapausta ja saa aikaan uuden välittömän kuolinsyyn, on osasyynä kuolemantapaukseen. Kausaalisuhteesta huolimatta lääkäri ei ole tehnyt tunnusmerkistön mukaista tekoa. Hän on sen sijaan hoitotoimenpiteellä tilapäisesti vähentänyt vahinkoseurauksen riskiä. Lääkäri teki sen minkä kykeni riskille, joka oli syntynyt muulla tavoin.

Tätä taustaa vasten voidaan arvioida onko poliisin virkatehtävissä aiheuttama liikennevahinko tai voimakeinojen käytössä kiinniotetulta murtunut käsi sallitun riskinoton seuraus. Oikeudessahan usein puidaan viikkotolkulla asioita, jotka ovat tapahtuneet muutamassa sekunnissa. Sallittu riskinotto täytyykin suhteuttaa tavoiteltuun oikeushyvään.

Luottamusperiaate lienee tärkein oikeusperuste sille, että vahinkoa aiheuttava toiminta katsotaan sallituksi riskinotoksi. Vuosittaisten liikennekuolemien määrä ylittää reilusti tahallisten

henkirikosten määrän. Useimmat liikennekuolemat ovat epäilemättä sellaisia, joissa onnettomuuden yhteydessä rikotaan tieliikennelainsäädännön turvallisuusnormeja. Mutta ihmisiä kuolee ja vammautuu liikenteessä myös ilman, että liikennesääntöjä rikotaan. Esimerkiksi hirvikolari voi johtaa kuolemaan. Näistä tosiasioista huolimatta valtiovalta sallii tieliikenteen ja ryhtyy jopa erilaisiin toimenpiteisiin sen edistämiseksi. Tällöin riskin suuruus ja vakavuus on punnittu yleisellä tasolla tieliikenteestä saatavaa yhteiskunnallista hyötyä vasten. Lainsäätäjät on katsonut yksiselitteisesti, että hyödyt ovat vahinkoriskejä painavammalla (Frände 2005, 106).

Fränden mukaan henkilö, joka aiheuttaa kausaalisesti rikosoikeudellisesti relevantin seurauksen, on ottanut *prima facie* (suom. ”ensi silmäykseltä”) kielletyn riskin seurauksen syntymisestä. Tiekohittaisen nopeusrajoituksen ylittäminen on tietoinen kielletty riskin ottaminen. Poliisimiehellä on TLL 48§:n nojalla oikeus ylittää nopeusrajoitus, mutta hänellä ei silti ole sallittua riskinotto-oikeutta suhteessa tarvittavan varovaisuuden noudattamiseen. Toisin sanoen, ylinopeuden riski on arvioitava suhteessa varovaisuuteen niin, että varovaisuusperiaatetta pidetään tärkeänä. Tarkoitus ei ole aiheuttaa lisävahinkoja huonosti harkitulla hälytysajolla. Näin tieltä suistuminen on mahdollisesti tahallinen teko. Suunnitelmallisesta tahallisesta teosta ei kuitenkaan voida puhua.

Selkeämpiä kielletyn riskinoton alueita ovat väkivaltarikokset. Tällaisiin tapauksiin on luettava esimerkiksi pahoinpitelyt, ryöstöt ja vapaudenriistot. Näillä teoilla hyökätään laittomasti toisen terveyttä vastaan. Tällaiset teot ovat kiellettyä riskinottoa suhteessa niissä mahdollisesti syntyviin vammoihin, joita tekijän tahallisuus ei kata. Yksi isku kasvoihin on sinänsä pahoinpitelyä. Rangaistavana tekona isku on myös kiellettyä riskinottoa suhteessa ruumiinvammaan, jonka uhri saa iskun seurauksena maahan kaatuessaan (Frände 2005, 99- 101).

Poliisin vapaa-ajalla tekemät pahoinpitelyt eivät ole kovin kiinnostavia tahallisuuden tarkastelun kannalta. Ne eivät poikkea olemukseltaan pahoinpitelyistä, joihin muut syyllistyvät (Haavisto 2006). Koska suuri osa poliisin tekemistä pahoinpitelyistä tapahtuu virkatehtävissä, voidaan miettiä missä määrin kiinniottotilanteessa tapahtunut pahoinpitely on ollut tahallinen. Poliisilla on Poliisilain mukaan oikeus käyttää voimakeinoja virkatehtävän suorittamiseksi:

Poliisimiehellä on virkatehtävää suorittaessaan oikeus vastarinnan murtamiseksi, henkilön paikalta poistamiseksi, kiinniottamisen toimittamiseksi, vapautensa menettäneen pakenemisen estämiseksi, esteen poistamiseksi taikka välittömästi uhkaavan rikoksen tai muun vaarallisen teon tai tapahtuman estämiseksi käyttää sellaisia tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina.

Voimakeinojen puolustettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat sekä muut tilanteen kokonaisarvosteluun vaikuttavat seikat (Poliisilaki 27 §).

Tahallisuutta voidaan peilata esimerkkitapaukseen, josta kirjoitettiin Helsingin Sanomissa joulukuussa 2005:

Kaksi konstaapelia on tuomittu Helsingin käräjäoikeudessa sakkoihin liioiteltujen voimakeinojen käyttämisestä hälytystehtävissä. Mies- ja naiskonstaapelit saivat tuomion tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta ja vammantuottamuksesta. Nainen ei käskyistä huolimatta siirtynyt syrjään oviaukosta eikä halunnut päästää poliiseja asuntoon. Tuolloin konstaapelit vetivät hänet porraskäytävään ja kaatoivat lattialle. Naiselle napsautettiin käsiraudat. Oikeuden mukaan poliisit väänsivät naisen käsiä niin, että hänelle aiheutui olkaluuhun murtuma sekä mustelmia niskaan ja käsiin. Oikeus katsoi, että käytetyt voimakeinot olivat liioiteltuja (HS 28.12.2005).

Tämän yksittäistapauksen taustoja tai yksityiskohtia ei ole tiedossa, eikä ole tarpeenkaan käsitellä yksittäistapauksen ongelmaa tässä. Tapausta voi käyttää kuitenkin esimerkkinä tilanteesta, jossa poliisin on todettu työtehtävässä syyllistyneen liialliseen voimankäyttöön. Tässä tapauksessa poliisin voimankäytön seurauksena on kiinnioton kohteelle tullut luunmurtuma sekä mustelmia. Voidakseen välttää tällaiset vauriot, olisi poliisin voimaa käyttäessään tiedettävä aina tilannekohtaisesti kuinka helposti kenenkin luut murtuvat tai kuinka helposti mustelmia tulee. Poliisin on lisäksi suhteutettava voimankäyttönsä tavoiteltavaan lopputulokseen. Tässä

tapauksessa lopputulos, johon pyrittiin oli, asuntoon pääseminen. Asuntoon pääsemisen syistä emme tiedä mitään. Mikäli asunnossa oli oletettavasti joku henkilö hengenvaarassa, on voimankäyttö puolustettavampaa. Täytyy muistaa, että ratkaisu on tehtävä muutamassa sekunnissa niiden tietojen perusteella, joita tilanteessa on saatavissa. Syyllisyyttä mietittäessä tulee myös muistaa, että poliisilla oli oikeus päästä asuntoon ja käyttää siihen voimakeinoja. Kiinniotettu henkilö olisi voinut välttää vammansa tottelemalla poliisin käskyjä. Lisäksi olisi mietittävä millainen oikeus kiinniotetulla henkilöllä oli olla tottelematta poliiseja. Mikäli tällainen oikeus oli, on voimankäyttö tuomittavampaa.

6.2. Poliisien tekemien rikosten syyt ja piilorikollisuus

Poliisirikoksien syitä voi etsiä esimerkiksi työtehtävien olosuhteista. Kiireelliset hälytystehtävät aiheuttavat hälytysajoa, jonka aikana riski liikenneonnettomuuteen on kohonnut. Usein kolarin sattuessa on poliisiautoa ajanut poliisimies epäiltynä liikenteen vaarantamiseen. Myös voimankäyttö työtehtävissä on yksi poliisin tekemien rikosten olosuhteista. Kiinniottotilanteessa poliisilla on oikeus käyttää voimakeinoja, ja tilanteiden vakavuutta on joskus vaikea arvioida. Puolusteltavat voimakeinot ovat laillisia. Poliisirikosten vähyys herättää kysymyksen mahdollisesta piilorikollisuudesta: onko poliisirikollisuutta olemassa enemmän kuin tutkimustulokset osoittavat? Peittelevätkö poliisit toistensa rikoksia?

Ensinnäkin suuri osa rikoksista tapahtuu työaikana virkatehtävää suorittaessa. Itse virkatehtävien suorittamisella on siis jokin yhteys rikoksiin. Tämä on ymmärrettävää poliisin ammatin luonteen vuoksi. Poliisit liikkuvat paljon liikenteen seassa ja joutuvat käyttämään voimakeinoja rikollisia kiinniottaessaan. Virheitä sattuu joskus. Ylilyönnit voivat johtua väärästä tilanneharkinnasta tai vääristä toimintamalleista. Työ saattaa vaativuudessaan tuoda esiin poliisimiehistä inhimillisiä piirteitä, jolloin professionaalisuus hetkeksi unohtuu. Suoritustehtävissä järjestyspoliisissa toimivat poliisimiehet ovat myös suhteellisen nuoria. Ikä on James Q. Wilsonin mukaan yksi rikollisuutta selittävä tekijä (Wilson & Herrnstein 1998, 129-144). Tämä tulikin esille kun verrattiin nuorempia ja vanhempia poliiseja: nuoremmat syyllistyivät rikoksiin useammin. Vanhemmat poliisit syyllistyivät kuitenkin enemmän vapaa-aikana tapahtuneisiin

pahoinpitelyihin. Wilsonin mukaan alkoholilla on yhteys myöhemmällä iällä tehtyihin pahoinpitelyrikoksiin (Wilson & Herrnstein 1998, 142-144).

Suuri osa liikennerikoksista, joihin poliisi syyllistyy työaikana, on yksinkertaisesti vahinkoja. Rikosoikeudellisesti voidaan tietenkin sanoa, että syyllisyys täyttyy ainakin *dolus eventualiksen* pohjalta, mutta on vaikea kuvitella yhdenkään poliisin tahallaan ajavan kolaria hälytysajossa. Väärää tilanneharkintaa onnettomuus tietenkin indikoi.

Vapaa-aikana poliisit eivät syyllisty liikennerikoksiin niin usein kuin palomiehet. Tähän voi olla syynä joko suurempi liikennekurinalaisuus tai väärä ammattisolidaarisuus, jonka perusteella kollegalle ei anneta sakkoja kovin helposti. Suomessa on tällä hetkellä 20 poliisirikossyyttäjää. Kysyin kymmeneltä heistä sähköpostilla maaliskuussa 2006, onko poliisien keskuudessa havaittavissa jotain poikkeavaa kollegiaalisuutta, jonka perusteella virkaveljeä suojellaan syytteiltä. Neljä syyttäjää vastasi kysymykseen. Vastaukset olivat seuraavat:

”Rikosilmoituksen tekeminen jää muiden (poliisimiesten) kuin partiokaverin tehtäväksi eli (poliisit) eivät poikkea (muista ammattikunnista) kuin ainoastaan siihen suuntaan, että suojelua on vielä enemmän. Selvästi havaittavissa, että siinä vaiheessa, kun asia menee päällystön tietoon, niin suojelu pienenee ja päällikkötasolla suojelua ei juurikaan ilmene. Päällikkö ei halua itse kastua alaistensa ”töppäilystä” salaamalla sitä”
(Vastaaja 1).

”En ole huomannut että poliisit olisi yrittänyt suojella virkaveljiään rikossyytteiltä”
(Vastaaja 2).

”En usko suojelua tapahtuvan ainakaan yhtään vakavampien rikosten kohdalla. Mielestäni poliisit eivät poikkea muista ammattikunnista ainakaan siihen suuntaan, että he suojelisivat virkaveljiä muita enemmän” (Vastaaja 3).

”Toisaalta virkarikoksia syyttäneenä tiedän, että kaikki ammattikunnat suojelevat ulkoista kuvaansa ja kollegoitaan. Ei poliisi pahin ole. esim. lääkärit ovat paljon kollegiaalisempia” (Vastaja 4).

(Sähköpostikysely 2006)

Koska kyse on poliisirikosten asiantuntijoista, kannattaa vastaukset noteerata. Vastajan 1 mielestä poliisit suojelevat partiokaveriaan. Myös Vastajan 4 vastauksesta voi tulkita, että jonkinlaista suojelua ilmenee. Vastausten yleissävy on, ettei ainakaan vakavampien rikosten kohdalla suojelua tapahdu. Vastaja 4 ilmaisee lisäksi, että poliisi ei ole ammattikunnista pahin, vaan lääkärit ovat poliiseihin verrattuna kollegiaalisempia. Vastajan 3 mielestä poliisit eivät poikkea muista ammattikunnista ainakaan siihen suuntaan, että suojelisivat virkaveljiään enemmän kuin muiden ammattikuntien edustajat. Jonkinlainen ammattikunnan sisäinen kollegiaalisuus on tietenkin ymmärrettävääkin. Työyhteisön ihmissuhteet luultavasti tulehtuisivat, jos työkavereiden kesken vallitsisi kyttäysmentaliteetti. Vakavampia rikoksia ei peitellä ehkä myös siksi, että jokaisessa ammattikunnassa on kuitenkin myös kilpailua ja jonkinlaista erileirisyttä. Vakavan rikoksen tapauksessa joku varmasti kertoisi asian julkisuuteen. Tähän viittaa myös poliisien korkea oikeudentaju ja ammattietiikka. Suomalaiset poliisit tuntevat ylpeyttä puolueettomuudesta (Das 1993, 212). Pidän todennäköisenä, että mikäli poliisit syyllistyisivät rikoksiin merkittävästi tutkimuksessa esiintyneitä tietoja enemmän, siitä tiedettäisiin julkisuudessa.

6.3. Rikoksen subjektiiviset selitysmallit

Yhdysvaltalaiset kriminologit Sykes ja Matza sanovat, etteivät rikolliset poikkea tavallisista kansalaisista ainakaan sen suhteen, että he tuntevat syyllisyyttä ja huonoa omatuntoa. Heidän arvomaailmansa on yhteydessä yhteiskunnassa oleviin arvoihin siinä määrin, että jokaisen rikollisen tulee jollain tavoin oikeuttaa rikollinen toimintansa itselleen voidakseen sen hyväksyä. Tällaisia oikeuttamistapoja kutsutaan *neutralisointitekniikoiksi* (Sykes & Matza 1957 kirjassa Cullen & Agnew 2003, 135-141). Sykes ja Matza esittävät viisi neutralisointitekniikkaa:

1. Vastuun kieltäminen (*denial of responsibility*). Rikollinen kokee olevansa olosuhteiden uhri. Vastuu on esimerkiksi yhteiskunnalla, vanhemmilla, alkoholilla tai laki on yksinkertaisesti väärässä.
2. Vahingon kieltäminen (*denial of injury*). Rikollinen väittää, ettei hänen käyttäytymisensä aiheuta mitään todellista vaaraa tai vahinkoa. Esimerkiksi pankin ryöstäminen ei vahingoita ketään, koska pankilla on vakuutus, joka korvaa ryöstösaaliin ja muut vahingot.
3. Uhrin kieltäminen (*denial of victim*). Rikollinen näkee itsensä oikeudentuojana tai kostajana, joka varastaa rikkaalta ja antaa köyhille (vrt. Robin Hood). Rikkaalta varastaminen voi olla vaikka sellaiselta yritysjohtajalta varastaminen, joka on saanut suuret optiot, vaikka firma on irtisanonut ihmisiä.
4. Tuomitsijoiden tuomitseminen (*condemnation of the condemners*). Rikollinen näkee tuomitsijansa vääryyden tekijöinä. Esimerkiksi talousrikollinen näkee lainsäätäjän rikollisena, joka säätää lakeja rajoittaakseen yrittäjän vapaata toimintaa.
5. Vetoaminen korkeampiin velvollisuuksiin (*appeal to higher loyalties*). Rikollinen kokee joutuneensa ristiriitaan lain asettamien ja muualta tulevien velvollisuuksien vuoksi. Kyseessä voi olla esimerkiksi jengin reviiirin puolustaminen väkivallalla tai ruuan varastaminen nälkää näkeväälle köyhälle perheelle. Sosiaaliset odotukset saavat rikollisen rikkomaan lakia.

Tällaisten neutralisointitekniikoiden avulla rikolliset siis voivat häivyttää omantuntonsa äänen ja hyväksyttää itsellään lainvastaiset teot (Laitinen & Aromaa 2005, 59). Omantunnon ääntä tai omien tekojensa kokemista vääräksi vähentää myös tietenkin jo aiemmin mainitun differentiaaliassosiaation mukainen *oppiminen*. Jos lain rikkomisen on oman viiteryhmän keskuudessa tietyissä tilanteissa sosiaalisesti hyväksyttävää, ei subjektiivisia neutralisointitekniikoita ehkä edes tarvita, koska yhteisö hyväksyy toiminnan. Syyllisyyden neutralisointia tapahtuu siis myös sosiaalisesti.

Rikoksien subjektiiviset selitysmallit liittyvät subjektiivisen syyllisyyden käsitteeseen. Jotta rikoksen tekijä voisi paremmin hyväksyä oman subjektiivisen syyllisyytensä, on hänen selitettävä asia jotenkin itselleen. Esimerkiksi liikaa voimakeinoja käyttävä poliisi voi olla sitä

mieltä, että laki on yksinkertaisesti väärässä; poliisilla tulisi olla oikeus kohdella rikollisia kovalla kädellä. Poliisi voi myös ajatella, ettei lain rikkomisesta ole mitään haittaa. Rikolliset rikkovat lakia, joten heidän kiinni saamiseen voidaan joustaa lain noudattamisessa. Eiväthän rikollisetkaan noudata lakia. Koska rikolliset luopuvat lain asettamista velvoitteista, ei heillä ole myöskään lain mukaisia oikeuksia. Hallintotehtävissä oleva poliisimies voi oikaistessaan lain määräyksiä vedota esimerkiksi korkeampiin velvollisuuksiin (kohta 5). Lain määräyksiä korkeampi velvollisuus voi olla esimerkiksi sosiaalinen paine, joka saa hallintovirkamiehen suosimaan vanhaa työtoveria lainvastaisesti virkanimityspäätöksessä tai lupahakemusmenettelyssä. Tällaisista esimerkeistä ei tosin löydy viitteitä tässä tutkimuksessa. Osa virkamiesten lainvastaisista teoista käsitellään kantelumenettelyssä Eduskunnan Oikeusasiamiehen toimistossa.

6.4. Poliisirikossyyttäjien näkökulmia poliisirikoksiin

Lisävalaistusta poliisirikosten ilmiöön saadakseni tein kyselyn kymmenelle poliisirikossyyttäjälle poliisirikoksiin liittyvistä asioista sähköpostilla (Sähköpostikysely 2006). Sain haastatteleamalla näkökulmia myös poliisirikossyyttäjä Jukka Haavistolta.

Ensimmäiseksi syyttäjiltä kysyttiin onko poliisirikoksissa joitain erityispiirteitä verrattuna muiden kansalaisten tekemiin rikoksiin. Kolme syyttäjää kuudesta vastasi kielteisesti; mitään erityisiä piirteitä verrattuna muiden kansalaisten rikoksiin ei ole. Yhden vastaajan mielestä poliisien ammatissa on monia sellaisia piirteitä, jotka puuttuvat muiden kansalaisten elämästä. Tärkein sellainen on oikeus ja toisinaan myös velvollisuus puuttua kansalaisten oikeuksiin. Tämä johtaa tilanteisiin, joista tehdään tutkintapyyntöjä. Poliisirikossyyttäjä Jukka Haaviston (2006) mielestä poliisirikoksissa on joitain erityispiirteitä, jotka johtuvat lähinnä virantoimituksesta. Vapaa-ajalla tapahtuneissa rikoksissa ei ole mitään selkeitä eroavaisuuksia suhteessa muiden kansalaisten rikoksiin. Suureksi osaksi suomalaisten yleisimmät rikokset ovat liikennesrikoksia ja pahoinpitelyitä, kuten poliisillakin. Poliisit tosin syyllistyvät näihin rikoksiin työnsäkin kautta. Tämän tutkimuksen tulokset tukevat syyttäjien näkemyksiä. Poliisit syyllistyvät enimmäkseen liikennesrikoksiin ja pahoinpitelyrikoksiin. Nämä ovat yleisimmät rikostyyppit myös muilla työikäisillä kansalaisilla.

Kysyttäessä altistaako poliisin ammatti joillekin rikoksille kaksi vastaajaa vastasi kielteisesti. Toisen mielestä ammatti ei sinänsä altista rikoksille, mutta tiettyjä rikosepäilyjä silti johtuu ammatista. Rikoksia ei kuitenkaan ole pakko tehdä edes viran puolesta. Kolme vastaajaa vastasi myönteisesti, eli heidän mielestään poliisin ammatti altistaa joillekin rikoksille. Nimeltä mainittiin voimakeinojen liiallinen käyttö eli pahoinpitely ja virkavelvollisuuden rikkominen. Myös Haaviston mukaan poliisin ammatti altistaa poliisimiehet ilmoituksiin voimankäytön väärin arvioinneista. Poliisi on viranomainen, joka joutuu työssään käyttämään voimakeinoja, ja näin työ altistaa poliisit tilanteille, joista tehdään tutkintapyyntöjä (Haavisto 2006).

Kun kysyttiin, tehdäänkö poliisista enemmän aiheettomia rikosilmoituksia kuin muista kansalaisista, olivat vastaukset myös vaihtelevia. Kolme vastaajaa vastasi myöntävästi. Poliisilta odotetaan moitteetonta käytöstä, ja tutkintapyyntöjä tehdään alhaisemmalla kynnyksellä kuin muista kansalaisista. Yksi vastaaja ei ottanut asiaan kantaa, mutta totesi, että merkittävä osa rikosilmoituksista ei johda edes esitutkinnan käynnistämiseen. Haaviston mielestä poliisista tehdään enemmän aiheettomia rikosilmoituksia kuin muista kansalaisista, kun kyse on nimenomaan virantoimituksessa tapahtuneista rikoksista. Tälle on mahdollisesti syynä se, että poliisi joutuu puuttumaan ihmisten oikeuksiin. Osittain kyse on ns. vastailmoituksista, eli rikoksesta epäilty henkilö tekee rikosilmoituksen hänet kiinniottaneista tai rikostutkintaa suorittavista poliiseista jäävätäkseen nämä. Vapaa-aikana tapahtuneiden rikosten kohdalla tällaista eroa ei ole (Haavisto 2006).

Kun kysyttiin onko poliisirikosten esitutkinnan aloituskynnys ja syytekynnys sama kuin muita kansalaisia koskevissa rikoksissa vastaukset olivat mielenkiintoisia. Yksi vastaajista vastasi lyhyesti, että kynnykset eivät ole samoja. Kaksi vastaajaa sanoi, että tutkintakynnys on alhaisempi poliisirikoksissa kuin muiden kansalaisten tekemissä rikoksissa. Syytekynnys oli heidän mielestään sama. Tämä tarkoittaa sitä, että poliisin toimintaa pidetään tarkemmin silmällä laillisuusvalvonnan näkökulmasta, mutta syytekynnys on sama kuin muillakin kansalaisilla. Poliisien oikeusturva ei siis kärsi. Yksi vastaajista oli sitä mieltä, että sekä tutkinnan aloittamiskynnys, syytekynnys että tuomiokynnys on alhaisempi poliisin tekemissä rikoksissa kuin muiden kansalaisten tekemissä rikoksissa. Tämä on poliisien oikeusturvan kannalta huolestuttava tieto. Kaikkien kansalaisten tulisi olla samanarvoisia oikeuden silmissä. On

perusteltua, että poliisien toimintaa pidetään silmällä tarkasti. He joutuvat puuttumaan työssään ihmisten vapauksiin. Sen sijaan tuomiokynnyksen pitäisi olla sama. Poliisien käytökselle asetetaan toki tarkemmat kriteerit kuin muille kansalaisille. Poliisimiehen on vapaa-aikanaanakin käyttäydyttävä Poliisilain mukaan niin, ettei poliisin arvo siitä kärsi. Rikostuomioiden pitäisi silti olla samoin perustein annettuja kuin muillekin kansalaisille.

Haaviston mukaan poliisirikosten epäilykynnyksen ja syyttämiskynnyksen pitäisi tällä hetkellä olla sama kuin muiden kansalaisten kohdalla, ja kynnyksen tulisi olla sama myös riippumatta ilmoitetun rikoksen törkeydestä. Viime vuosina rajaa on syyttäjäpuolella lähtökohtaisesti pidetty samana. Poliisirikostutkinnassa tehdyllä uudistuksella, jossa tutkinnanjohtajuudet keskitettiin 20 syyttäjälle pyrittiin siihen, että syyttäjien ammattitaito arvioida yhtenäisesti *syytä epäillä*-kynnystä paranisi. Erikoistuminen poliisirikoksiin tuo syyttäjälle enemmän poliisirikosjuttuja. Tämä yhdistettynä poliisirikossyyttäjille kohdennettuun lisäkoulutukseen lisää syyttäjien kykyä arvioida syytekynnystä yhtenäisesti (Haavisto 2006).

Kysyttäessä poliisirikostutkinnassa ilmenevistä ongelmista, syyttäjät vastasivat runsassanaisesti. Yksi ongelma on se, että syyttäjätutkinnanjohtajilla ei ole (vielä) erityistä rutiinia tutkinnanjohtajan roolissa toimimiseen. Yliopistossa suoritettu oikeustieteellinen tutkinto ei sellaisenaan anna valmiuksia tutkinnanjohtajana toimimiseen. Joillakin poliisilaitoksilla on nimetty poliisirikoksiin erikoistuneita tutkijoita. Poliisirikostutkijat eivät yhden vastaajan mielestä ole kovin motivoituneita, ja hän ehdotti erillisen poliisirikoksiin erikoistuneen yksikön perustamista. Käytännön ongelmaksi yksi vastaaja sanoi, että tutkinnanjohtajana toimiva syyttäjä ja varsinaiset tutkijat toimivat eri paikkakunnilla. Henkilökohtainen yhteistyö on sen vuoksi hankalaa. Lisävaikeuksia tuottaa, jos poliisirikoksesta epäillään ruotsinkielistä poliisia. Kaikilla poliisirikostutkijoilla ei ole tähän riittävää kielitaitoa.

Ongelmia tuottaa myös ns. kahden tutkinnanjohtajan tila. Jos samassa rikosilmoituksessa on epäiltynä sekä poliisimies että joku muu henkilö, on rikoksella kaksi tutkinnanjohtajaa. Poliisirikossyyttäjä ei ole toimivaltainen esitutkintaviranomainen kuin poliisin tekemän rikoksen osalta. Jutulla täytyy olla myös poliisiorganisaatiosta tuleva tutkinnanjohtaja, joka johtaa muita henkilöitä koskevaa rikostutkintaa. Mikäli samaan epäiltyyn rikokseen kuuluu poliisien lisäksi

muita henkilöitä, tulisi poliisirikokselle ja samassa yhteydessä olevalle muulle rikostutkinnalle saada erilliset rikosilmoitusnumerot. Tällöin poliisirikossyyttäjä olisi toimivaltainen poliisin tekemäksi epäiltyä koskevan rikosilmoituksen osalta, koska samassa ilmoituksessa ei olisi muita rikoksesta epäiltyjä. Syyttäjällä on lain mukaan päätösvalta vain poliisia koskevan rikostutkinnan osalta.

Haaviston mielestä organisaatioiden kannalta hankaluuden aiheuttaa lähinnä se, ettei syyttäjätutkinnanjohtajalla ole suoranaista mahdollisuutta päättää tutkijan töiden priorisoinneista. Poliisirikosta saatetaan määrätä tutkimaan poliisimies, jolla on ennestään paljon töitä. Syyttäjällä ei ole poliisiorganisaation ulkopuolisena henkilönä suoraa mahdollisuutta vaikuttaa poliisimiehen työtehtävien priorisointiin. Asia on jäänyt paikallisen sopimisen varaan. Seuraavana askeleena olisi Haaviston mukaan hyvä saada yhtenäinen käytäntö koko maahan. Sinällään käytännössä asiat kuitenkin toimivat. Lyhyesti sanottuna ongelma on siinä, että tutkinnanjohtaja ja tutkija tulevat eri organisaatioista. Haavisto haluaisi määritellä syyttäjätutkinnanjohtajan esitutkintaviranomaiseksi. Näin syyttäjätutkinnanjohtajalla olisi mahdollisuus toimia joissakin tilanteissa myös muun kuin poliisimiehen osalta tutkinnanjohtajana (Haavisto 2006).

6.5. Suomalaisen poliisin rehellisyys

Travis Hirschin *kontrolliteoria* olettaa että jokaisella on silloin tällöin halu tehdä rikoksia. Siksi hän kysyykin, mikseivät kaikki tee rikoksia. Estävinä tekijöinä toimivat Hirschin mukaan kiinnittyminen yhteiskunnassa hyväksytyihin päämääriin ja esikuvana toimiviin lainkuuliaisiin henkilöihin. Tästä ilmiöstä hän käyttää ilmaisua *sosiaalinen side* (Laitinen & Aromaa 2005, 65). Tämän tutkimuksen tulosten valossa poliisien sosiaalinen side yhteiskuntaan on voimakas. Poliisien rikollisuus on vähäistä. Lahjonta on lähes olematonta. Suomen poliisi on kunnioitettu organisaatio, ja poliisien rehellisyyttä pidetään itsestäänselvyytenä (Das 1993, 216-219).

Transparency International on kansainvälinen järjestö, joka tutkii viranomaistoimintaa ympäri maailmaa. Tulosten mukaan Suomi on jo pitkään ollut yksi maailman vähinten korruptoituneista maista. Vuoden 2005 tutkimuksen mukaan on poliisikorruption osuus Suomessa maailman

alhaisin. Tutkimus tehtiin haastattelemalla yli 55000 ihmistä 69 maassa. Taulukossa 12 on esitetty joitakin tutkimuksessa selville tulleita lukuja.

Taulukko 12: Poliisikorruption määrä joissakin maissa lukuarvoilla 1-5 mitattuna.

Maa	Lukuarvo asteikolla 1-5 ²³
Suomi	1.7
Saksa	2.4
UK	2.8
Hollanti	2.9
Pakistan	4.3
Intia	4.7
Kamerun	4.7

²³Vastaajilta kysyttiin: “To what extent do you perceive the following sectors in this country/territory to be affected by corruption?” Vapaa suomennos kuuluu: ”Missä määrin olet sitä mieltä, että korruptio vaikuttaa kyseisessä maassa/alueella?” Lukuarvo on poliisiorganisaatioiden tutkimuksessa saama arvo. Lukuarvo vaihtelee välillä 1-5 (1- ei ollenkaan korruptoitunut, 5 – erittäin korruptoitunut).

Lähde: Transparency International (2006)

Suomi sai alimman korruptiolukeman kaikista tutkimuksessa mukana olleista maista. Tutkimus on poliisin kannalta siinä mielessä arvokas, että korruption määrää on kysytty nimenomaan kansalaisilta. Suomen kansalaiset luottavat poliisiinsa.

Samantapaisia tuloksia on saatu myös suomalaisia poliiseja tutkimalla (Das 1993). Suomalaisista poliiseista vuonna 1993 tehty vertailututkimus, jossa verrattiin Australian, Kanadan, Suomen, Saksan, Intian ja Uuden Seelannin poliiseja, on samansuuntainen *Transparency Internationalin* tutkimuksen kanssa. Suomalaiset poliisit ovat lainkuuliaisia ja mieltävä ihmisoikeudet tärkeiksi. Suomalaiset poliisit pitivät vuonna 1993 tehdyssä tutkimuksessa rikollisten oikeuksia merkittävinä, mutta eivät halunneet vähentää niitä. Rikollisten oikeudet nähtiin ihmisoikeuksien ilmentymänä ja sen ilmentymänä, että suomalainen yhteiskunta on lakiin perustuva. Laki edellyttää, että poliisi ottaa huomioon sekä epäiltyä puolustavat seikat että häntä vastaan olevat seikat (Das 1993, 212-213).

Suomalaisten poliisien oli kuitenkin vaikea selittää, miksi kollegoilla on niin korkea käytösmoraali. He sanoivat, että rehellisyys on suomalainen elämäntapa. Jotkut mainitsivat hyvän kotikasvatuksen ja ylpeyden omasta itsestä. Jotkut sanoivat, että olisi kummallista jos poliisikoulutus olisi vaikuttanut heidän arvoihinsa. Niiden lähteet ovat jossain kauempana. Ylpeys, rehellisyys ja moraalisuus ovat antaneet suomalaisille poliisille korkean moraalitajun ja psykologista hyvinvointia (Das 1993, 216-217).

Suomen rauhaiset poliittiset olot, kulttuurillinen yhtenäisyys, laillisuuden korkea aste, terrorismin puute ja lainkuuliaisuuden korkea aste ovat johtaneet ns. *low policing*-tilaan, jossa poliisi keskittyy rutiininomaiseen lain ylläpitoon ja katutason järjestykseen (Das 1993, 213).

Myös tuorein poliisikulttuuria koskeva tutkimus toteaa, että on erittäin harvinaista, että suomalainen poliisi syyllistyisi väärinkäytöksiin (Korander 2004).

6.6. Poliisikulttuurissa olevat riskitekijät

Poliisirikollisuus on vähäinen ja marginaalinen ilmiö. Poliisikulttuurissa on kuitenkin riskipaikkoja, joiden kautta vääränlainen kehitys voi saada alkunsa. Poliisin tehtävänä on valvoa, että kansalaiset noudattavat lakia. Poliisikulttuurista tehdyt tutkimukset kuitenkin osoittavat, että poliisityön suorittaminen lain puitteissa on joskus vaikeaa tai mahdotonta (Das 1993 ja Holdaway 1983). Lainsäädännön vaatimukset ovat joskus kaukana käytännön poliisityöstä. Esimerkkinä tilanteesta, jossa laki ja käytäntö eivät kohtaa on takavarikko. Pakkokeinolain mukaan poliisin on annettava takavarikoidusta esineestä todistus sille henkilölle, jonka hallusta takavarikoitu esine on otettu. Todistukseen on lueteltava takavarikoidut esineet (PKL 9§, 30.4.1987/450). Lain tarkoitus on tietenkin suojata kansalaisen yksityisomaisuutta poliisin mielivallalta. Lain noudattaminen on helppoa mikäli takavarikoitavana on yksi pieni esine, esimerkiksi vasara. Myös sen säilyttäminen on helppoa. Mutta mitä poliisi voi tehdä tilanteessa, jossa rikosta tutkittaessa joudutaan takavarikkoon ottamaan kokonaisen varaston tai liiketilan sisältö? Takavarikoitavien esineiden lajitteluun ja kirjaamiseen ei käytännössä ole aikaa, jos esineitä on kymmeniätuhansia kappaleita. Poliisin on kuitenkin pystyttävä oikeudessa vannomaan, että takavarikointi tehtiin lakien ja säädösten mukaan kenenkään oikeuksia rikkomatta. Poliisi joutuu siis joustamaan lainsäädännön vaatimuksista käytännön toiminnassaan.

Tällainen joustaminen ei liene vakava ongelma, mutta se herättää ajattelemaan sitä ristipainetta, jossa poliisit työskentelevät. Toisaalta olisi noudatettava lakia, ja toisaalta pidettävä yllä yleistä järjestystä ja turvallisuutta ja selvítettävä rikoksia. Tutkimuksissa on tullut esille, että käytännön toiminnasta kaukana olevat hallinnon antamat ohjeet ja määräykset ovat poliisille vieraita (Kiehelä 1997, 17-18). Lainsäädännön ja ohjeiden tulisikin olla sellaisia, että niiden noudattaminen on mahdollista poliisin käytettävissä olevilla resursseilla. Jos lainvalvoja joutuu rikkomaan lakia saadakseen työnsä tehtyä, ollaan heikoilla jäillä. Lainsäädäntötyössä tulisikin aina ottaa huomioon kenttätason työolosuhteet, eli ne olosuhteet, joissa lakia päivittäin sovelletaan. Samoin poliisien resurssien tulisi olla suhteessa poliisiorganisaatiolle asetettuihin tavoitteisiin.

Toinen riskialue poliisien kulttuurissa liittyy anomian käsitteeseen. Anominen tila syntyy, kun organisaation tai yksilön arvopäämäärien ja niiden saavuttamiseen käytettävissä olevien keinojen välillä on epäsuhta. Tällöin sääntöjen ja normien merkitys yksilölle heikkenee, ja niistä tulee ennen pitkää merkityksettömiä. Organisaation arvopäämäärien suhteen esimerkkinä voisi olla tilanne, jossa rikospoliisi ylittää valtuutensa tavoitellessaan rikoksen selvittämistä. Tavoittelun kohteena voi olla myös rikoksen selvittämisestä koituva ammatillinen arvostus ja sen mukana menestys uralla. Toinen esimerkki voisi olla poliisimies, joka tekee työtehtävissään ”kaiken oikein”, muttei silti menesty organisaatiossa. Kumpaakin riskitekijää voidaan vähentää työnohjauksella ja hyvällä esimiestyöllä. Työnohjauksen välineenä voisi olla esimerkiksi se, että suurempiin kihlakuntiin perustettaisiin poliisin henkilöstön hyvinvointiin keskittyviä virkoja. Pienempien kihlakuntien osalta asian voisi hoitaa alueellisilla henkilöstöasiantuntijoilla. Poliiseiksi otetaan alunperin lainkuuliaisia ihmisiä – hakijalla ei saa olla rikosrekisteriä. Organisaation tulisi olla tätä lainkuuliaisuutta edistävä. Silloin kun legitiimi organisaation tai sen osien päämäärien tavoittelu estyy, syntyy helposti organisaation alakulttuureja, joiden päämäärät eivät ole hyväksyttäviä (Laitinen & Aromaa 2005, 171). Tällöin luottamus virallisiin ohjeisiin hälvenee ja toimintamallit muotoutuvat ohjauksen ulkopuolelta epävirallisten käytänteiden kautta.

Poliisin ammattikulttuurin osana on tavoite luoda ryhmäsolidaarisuutta (Goldsmith 1990, 91-114). Ryhmäsolidaarisuuden riskitekijänä on liiallisen tilan antaminen epävirallisille käytännöille

ja siten mahdollisesti väärälle toimintaetiikalle. Simon Holdawayn (1983) esimerkin Britanniasta ei soisi toteutuvan Suomessa. Holdaway kertoo kollegoistaan, joiden oikeustaju perustui väärällä tavalla ryhmäsolidaarisuuteen. Jos joku hyökkäsi poliisin kimppuun, hän sai tuntea sen nahoissaan joko heti tai myöhemmin muiden poliisien toimesta (1983, 123). Ja kun oikeuden antamat tuomiot koettiin liian lieviksi, muistutettiin rikollista rikoksen kannattamattomuudesta rankaisemalla häntä jotenkin fyysisesti (1983, 129). Tällaisen toiminnan taustalla on vääränlainen ryhmäsolidaarisuus, jossa organisaation nähdään toimivan rankaisijan roolissa vihamielisessä ympäristössä. Hyvä esimiestoiminta ja poliisiorganisaation avoin suhde yhteiskuntaan on avain tämänkin ongelman välttämiseen. Lähtökohta poliisin ja yhteiskunnan avoimelle suhteelle on kuitenkin hyvä. Suomalaisilla poliiseilla on “hyvinvointivaltiollisen poliisikulttuurin” -etos vahvana periaatteena toiminnassaan. Pohjoismaiset tasa-arvon, oikeudenmukaisuuden ja solidaarisuuden periaatteet ovat poliisitoiminnan kantavat perusarvot. Suomalainen poliisi ei ole eriytynyt “omalakiseksi” ja vieraaksi alakulttuurimaiseksi organisaatioksi kuten esimerkiksi brittiläisessä yhteiskunnassa (Saari 2001, 46).

Tilanteessa, jossa organisaatiossa sallitaan jonkinlaista laittomuutta, saattavat paineet rikkoa lakeja ylittää paineet noudattaa lakeja. Tästä käytetään nimitystä muuttuvan tasapainon teoria (Laitinen & Aromaa 2005, 171-172). Jossain vaiheessa laillisuuden noudattaminen tulee sekundaarikseksi tavoitteeksi organisaatiossa. John Braithwaite käyttää tällaisesta kohdasta nimitystä *tipping-point*, jonka voisi suomentaa keikahduspisteeksi. Ohjeeksi laillisuuden ylläpidossa Braithwaite antaa ”epävirallisen häpeän”. Varsinaista häpeää ei tarvitse kokea, mutta tietoisuus siitä, että teosta voi seurata häpeää, toimii estävänä tekijänä. Näin häpeä tuottaa odotusten mukaista käyttäytymistä (Laitinen & Aromaa 2005, 171-172). Braithwaiten mukaan henkilökohtaisesti tärkeiden ihmisten antama tuomio on usein merkityksellisempi kuin yhteiskunnan tuomio tai virallinen tuomio. Sillä on enemmän vaikutusta (Eamonn & al. 2004, 63). Organisaatiossa tärkeiden työtovereiden ja esimiesten antama epävirallinen esimerkki ja tuomio on tehokkaampi keino laillisuuden ylläpidossa kuin virallinen ohjeistus. Tähän liittyy myös organisaation suhde itse yhteiskuntaan. Jos organisaation suhde yhteiskuntaan on avoin, rikollisten alakulttuurien todennäköisyys vähenee. Häpeän kokemisen mahdollisuus toimii estävänä tekijänä (Das 1993, 173).

Myös ns. leimautumisteoria liittyy tähän. Kannattaako poliisi erottaa virastaan, jos rike on pieni? Leimautumisteorian mukaan poikkeavaan rooliin leimautuminen johtaa roolin oppimiseen ja sen sisäistämiseen ja rooli tulee osaksi persoonallisuutta (Sulkunen 2003, 117-118). Rikokseen syyllistynyt poliisi voidaan työyhteisössä ottaa vastaan leimattuna henkilönä. Tämä vaikuttaa vääjäämättä myös hänen ammattirooliinsa. Virheen tehnyt poliisi voi olla voimavara koko organisaatiolle, jos virheestä voidaan oppia leimaamatta virheen tekijää tarpeettomasti. Pahimmassa tapauksessa rikokseen syyllistynyt poliisi leimataan rikolliseksi, ja leimaamisprosessi tekee hänestä rikollisen myös oikeasti. Poliisiorganisaation kannalta rikolliseksi käänntynyt poliisi lienee huonoin mahdollinen lopputulos. Koulutukseen käytetyt resurssit ovat menneet hukkaan ja tietotaitoa käytetään organisaation tavoitteiden vastaisesti. Työyhteisön yksilölle antamat roolit eivät saisi olla taakka kenellekään. Myös työyhteisön epävirallisten normien rikkoja voi leimautua tavalla, joka vähentää hänen sitoutumistaan työhön. Työyhteisön hyvinvoinnilla on siten suuri merkitys.

Laillisuusriskin muodostaa myös poliisien toimintakenttä: yhteys rikollisiin. Poliisien yhteys rikollismaailman tiedottajiin ja muuhun rikollismaailmaan saattaa hälventää rajaa laillisuuden ja rikollisuuden välillä ja johtaa ”säännöistä joustamiseen” ja rikollisuuden hyväksymiseen ja jopa rikollisuuteen (Eamonn & al. 2004, 284). Esimerkin tästä antaa oheinen Helsingin Sanomien artikkeli. Ammattirikollisuuden parissa työskennellyt poliisi erehtyi lain väärälle puolelle:

Kavallustuomio vei poliisin viran – KHO hyväksyi

...Hän oli nostanut erään poliisien urheiluseuran tililtä varoja omaan käyttöönsä lähes kolmentoista vuoden ajan. Virkamieslautakunnan mukaan teko tapahtui virantoimituksen ulkopuolella, mutta se liittyi poliisin urheilutoimintaan. Miehen virkatehtävät taas liittyivät salaisiin operaatioihin, joita KRP:ssä tehdään kaikkein vakavimman järjestäytyneen rikollisuuden parissa. Siksi häneen kohdistui vielä erityinen vaatimus luotettavuudesta (HS 24.2.2006).

Esimiesten ja tavallisten poliisimiesten välinen suhde on huomionarvoinen tekijä poliisin työetiikkaa tarkasteltaessa. Suomalaiset eivät pidä pomotuksesta tai kärkevästä esimiestoiminnasta, ja Suomessa on voimakas yksilöllisyyden kunnioitus. Siksi ne esimiehet, jotka ohjaavat alaisiaan kunnioittaen heitä, pärjäävät parhaiten (Das 1993, 202). Eräänlainen

ristiriita on myös mahdollisesti poliisin työn vaativuuden ja huonon johtamisen välillä; jos poliisin työssä menestyminen vaatii henkilökohtaista panosta, ajattelua ja tilanteiden kokonaishallintaa, ei kärkevä ”tee-äläkä-kysele”-johtamistyyli voi toimia. Avoin kommunikaatio on tässäkin avainasemassa. Jos esimiesten ja suorittavan portaan välille muodostuu kommunikaatiokuilu, ammattikunnan sisällä oleva ryhmäsolidaarisuus voi vääristyä liialliseksi kunnioitukseksi. Alainen ei uskalla puuttua korkeamman poliisivirkamiehen laittomuuksiin peläten toimenpiteen vaikuttavan epäedullisesti omaan urakehitykseensä. Tällaisissa tapauksissa julkisuus voi toimia väärennäläisen kunnioituksen riisujana. Näin kävi jokin aika sitten. Helsingin Sanomien artikkelissa (23.3.2006) kerrottiin, että liikennevalvontaa suorittanut poliisi oli jättänyt ylinopeutta ajaneen korkean poliisivirkamiehen sakottamatta. Julkista kohua seurasi kyseiselle liikennevalvontaa suorittaneelle poliisimiehelle syyte virkavelvollisuuden rikkomisesta.

Poliisin ammattisolidaarisuudella ja organisaation lainkuuliaisuuden asteella vaikuttaa olevan yhteys organisaation hyvinvointiin. Poliisien ammattisolidaarisuuden (tai kollegiaalisuuden) ja lainkuuliaisuuden problematiikkaa voi käsitellä alla olevan nelikentän avulla (Kuvio 1). Jos ammattisolidaarisuus ja lainkuuliaisuuden aste ovat työetiikkaa ja organisaation tilaa selittäviä tekijöitä, voidaan ajatella vallitsevan neljä ammattietiikan ja organisaatiokulttuurin tilaa.

Ensimmäinen variaatio (A) on se, että vallitsee sekä alhainen ammattisolidaarisuuden ja lainkuuliaisuuden taso. Tällaisessa tilanteessa virkakunta on hajanainen, eikä mitään selkeitä käyttäytymissääntöjä ole. Organisaatio ei ole johtajiensa hallinnassa. Poliisimies ei tunne kuuluvansa porukkaan, eikä myöskään näe voimakkaita syitä noudattaa itse lakia, koska ammattisolidaarisuus ja yhteishenki eivät sitä tue. Toisessa vaihtoehdossa (B) vallitsee pieni ammattikunnan yhteen hiileen puhaltaminen ja joukkoon kuuluminen, mutta suuri lainkuuliaisuuden odotus. Tämä odotus voi muodostua esimerkiksi tilassa, jolloin rangaistussäännökset poliisin tekemästä rikoksesta ovat hyvin ankarat, ja poliisirikoksen paljastaja saa palkankorotuksen tai muun organisaation myöntämän etuuden paljastettuaan työkaverinsa rikoksen. Palkintojen tavoittelu ja yhteishengen puute hajottavat organisaation sisältä päin. Ne kohdistavat organisaation jäsenten energian organisaation sisäiseen kamppailuun sen sijaan, että organisaatio toteuttaisi sille määrättyä tarkoitusta. Kolmannessa tilanteessa (C) on ammattisolidaarisuuden aste korkea, mutta laillisuusvalvonnan tila alhainen. Tällöin alalle

tuleva rehellinen poliisikokelas kohtaa ammattikulttuurin, joka yrittää saada hänet mukautumaan totuttuihin ja osin laittomiin epävirallisiin toimintamalleihin. Laillisten arvojen puolustaminen ei vaikuta edesauttavan uuden poliisin menestymistä organisaatiossa. Syntyy omien arvopäämäärien ja käytettävissä olevien keinojen välinen epäsuhta, eli anominen tila, joka vieraannuttaa lainkuuliaisen poliisin oman organisaationsa ammattikulttuurista. Vasta suuren ammattisolidaarisuuden ja korkean laillisuusasteen (D) tilassa saavutetaan hyvinvoinnin tila. Kun ammattikunnan sisällä vallitsee luottamus työtovereihin, ja organisaation laillisuusvalvonnan taso on hyvä, voi organisaatio keskittyä varsinaiseen tehtäväänsä: lain vahvistamiseen ja valvomiseen (*law enforcement*).

Kuvio 1: Poliisien ammattisolidaarisuuden ja lainkuuliaisuusasteen ulottuvuuksien vaikutukset organisaation tilaan

Lainkuuliaisuuden aste tai sen odotus

		<i>Pieni</i>	<i>Suuri</i>
Ammatti-Solidaarisuuden aste	<i>Pieni</i>	A. Anarkia. Hallitsemattomuus. Juurettomuus. Merkityksettömyys.	B. Kytäysmentaliteetti. Luottamuksen puute. Erileirisuus. Organisaation sisäinen kilpailu. ”Selkäänpuukotus”.
	<i>Suuri</i>	C. Laittomat alakulttuurit. Lainkuuliaisen yksilön kokema anomia.	D. Korkea työetiikka. Ehyt organisaatio. Kehitys ja tavoitteiden saavuttaminen. Hyvinvointi.

Poliisikulttuuria kuudessa maassa vertaillut tutkinut Dilip Das kertoo, että Suomen poliisin johtavat virkamiehet ovat kiireisiä, ja alaisia turhauttaa heidän tavoittamattomuutensa. Suomen poliisissa ei Dasin mukaan ole tilaa laajasti ajatteleville johtajille (*thinkers*). Tällaiset johtajat olisivat tarpeellisia innovaatioiden kannalta (Das 1993, 203-204). Tulevaisuuden mahdollisuudet ovat Dasin mukaan siinä, että organisaation muutokset hyväksytään. Muutosten täytyy olla sekä

organisatorisia että kulttuurisia. Poliisiorganisaatioon tarvitaan erilaisia johtajia ja enemmän mahdollisuuksia uralla etenemiseen. Tärkeää on myös organisaation resurssien järkevä jakaminen, mikä tarkoittaa pienten piirien sulauttamista isommiksi yksiköiksi. Organisaation myönteistä kehitystä edesauttaa henkilöstön jatkuva koulutus ja suuremman huomion antaminen fyysiselle terveydelle (Das 1993, 218).

Poliisien ammattiorientaatiotutkimus antaa vinkkejä siihen, miten poliisien rikollisuutta voitaisiin ehkäistä. Poliisi kokee olevansa vastuussa rikollisten saattamisesta edesvastuuseen (Kiehelä 1997, 167). Se on luonnollista, sillä rikostutkinta on yksilökeskeistä. Rikostutkinta keskittyy yksilöiden tekemisten selvittämiseen: on rikoksesta epäilty henkilö ja asianomistaja. Poliisi nimeää aina jonkun yksilön epäillyksi, eikä olosuhteita oteta huomioon. Tämä saattaa selittää poliisien vähäistä rikollisuutta, sillä yksilön vastuuta korostetaan. Poliisien rikollisuuskäsitys myötäilee klassisen kriminologian mukaista näkemystä siitä, että rikoksen tekijä ei voi syyttää rikoksesta olosuhteita. Vastuu on yksilöllä. Jokainen kokee vastuun siis itsessään olla tekemättä rikoksia. Tätä yksilönvastuuta koulutuksessa korostamalla voidaan parantaa poliisien ammattietiikkaa ja samalla ehkäistä vääränlaista ryhmäsolidaarisuutta.

Tutkimuksessaan Hannu Kiehelä toteaa, että poliisikokelaiden ja kokeneiden poliisien arvot ovat yhteisiä. Poliisiksi ei ryhdytä sattumalta. Poliisiksi hakeutumiseen ohjaa kiinnostus lakiin ja oikeudenmukaisuuteen. Rikollisuus on poliisien mielestä piittaamattomuutta. He korostavat yksilönvastuuta (Kiehelä 1997, 200). Jos kerran poliisiksi hakeutuu rikollisuuteen voimakkaan negatiivisesti suhtautuvia henkilöitä, poliisirikollisuuden torjunnalla on erinomaiset lähtökohdat. Tältä näkökannalta poliisirikokset eivät ole yksittäisen poliisin ongelma, vaan merkki jonkinasteisesta järjestelmän epäonnistumisesta (Eamonn & al. 2004, 286).

Poliisirikollisuuden vähäinen määrä voidaan kuitenkin tulkita myös niin, että poliisien koulutus ja esimiestoiminta on oikeanlaista. Jos tuomittujen poliisien lukumäärä on vuosittain muutamia kymmeniä, se on poliisien määrään ja poliisin valtavaan toimintakenttään suhteutettuna minimaalinen määrä. Täydellistä organisaatiota ei ole.

7. Yhteenveto

Poliisirikollisuus on marginaalinen ilmiö. Suomessa on noin 7700 poliisimiestä. Vuosittain poliisirikosilmoituksia tehdään Valtakunnansyyttäjänvirastolle muutamia satoja. Oikeuslaitoksen langettavaan tuomioon johtaa vain muutaman kymmentä tapausta vuodessa. Ilmoitusten määrä on vuosittain noussut, mutta se saattaa johtua järjestelmän terävöitymisestä. Suomessa on nykyään 20 poliisirikossyyttäjää. Vielä 1990-luvun lopulla oli syyttäjiä kymmeniä. Tutkintajärjestelmää kehitetään jatkuvasti, ja poliisirikossyyttäjien asiantuntemus kasvaa. Näin poliisirikosten tutkintaan voidaan saada yhtenäisempi linja.

Poliisien rikokset tapahtuvat enimmäkseen työtehtävissä. Tyypillisiä tapauksia ovat hälytysajossa ajettu kolari tai liiallinen voimankäyttö rikollista kiinni otettaessa. Joskus on tulkintakysymys, onko kyseessä rikos vai virkatehtävän ei-toivottu sivutuote. Poliisilla tuskin on tarkoituksena ajaa hälytysajossa kolaria, joten tahallisuudesta ei voida puhua. Tutkimukset poliisikulttuurista sanovat myös, että liiallinen voimakeinojen käyttö on poliisimiesten mielestä moitittavaa. Suomalainen poliisi tuntee ylpeyttä omasta lahjomattomuudestaan ja rehellisyydestään. Tämän pohjalta on vaikea uskoa, että liiallinen voimankäyttökään yleensä olisi tahallista. Vahinkoja sattuu.

Poliisit eivät myöskään todennäköisesti peittele toistensa rikoksia. Rehellisyyttä pidetään poliisien keskuudessa arvossa. Vakavien rikosten peittely tulisi todennäköisesti ilmi, mikäli sellaista olisi. Poliisirikossyyttäjät eivät pidä väitettä poliisien vääränlaisesta ammattisolidarisuudesta ja rikosten peittelystä todennäköisenä. Myös organisaation sisällä oleva jonkin asteinen kilpailu hyvistä viroista toisi väärinkäytökset julkisuuteen. Pääsyyntä poliisien lainkuuliaisuuteen on kuitenkin poliisien korkea työetiikka. Poliisit kunnioittavat rikollisten oikeuksia reiluun kohteluun.

Poliisikulttuurissa on kuitenkin riskitekijöitä poliisirikosten suhteen. Lainsäädäntö on joskus sellaista, että poliisin on jonkin verran oikaistava saadakseen työnsä tehtyä. Erään järjestyspoliisissa työskentelevän kokeneen poliisimiehen mukaan yhteiskunta todennäköisesti pysähtyisi, jos poliisi alkaisi noudattaa kaikkia lakeja ja sääntöjä ”viimeisen päälle” (Haastattelu 2). Resurssit eivät yksinkertaisesti riitä pilkuntarkkaan lain noudattamiseen, jos varsinainen

yhteiskunnallinen tehtävä halutaan suorittaa tehokkaasti. Lainsäätäjien tulisikin kuunnella kenttätason työntekijöiden mielipiteitä lakeja säädettäessä. Muussa tapauksessa vaarana on se, että viralliset säädökset koetaan poliisimiesten keskuudessa etäisiksi, ja lain tarkoitus hämärtyy. Yhteys järjestäytyneeseen rikollisuuteen saattaa myös aiheuttaa lainkuuliaisuuden vähenemistä. Avainasemassa poliisiorganisaation laillisuuden ylläpidossa on arkinen esimiestyö. Työnjohdon luodessa luottamuksellinen ja professionaali ilmapiiri työpaikalle voidaan saavuttaa organisaatiossa tila, jossa yhteishenki ja lainkuuliaisuuden aste ovat korkeat. Se mahdollistaa myös organisaation keskittymisen varsinaiseen tehtäväänsä: yhteiskuntarauhan ylläpitoon.

Poliisirikollisuutta voitaisiin tutkia tehokkaammin, jos siihen olisi käytettävissä joitakin apukeinoja. Esimerkiksi PATJA-tietojärjestelmään voitaisiin luoda ominaisuus, joilla kaikki poliisirikosilmoitukset löytyisivät helposti. Tällaista on aiemmin ehdottanut myös esimerkiksi Marko Viitanen (2000). Kyseisen toiminnon avulla voitaisiin tarkemmin seurata kuinka paljon poliisirikosilmoituksia tehdään, ja mikä on juttujen luonne. Kuinka paljon esimerkiksi rikosilmoituksen tekemisen motiivina on rikostutkijan jääväminen tai henkilökohtainen kosto jollekin poliisimiehelle?

Mielenkiintoinen tutkimuskohde olisi tämän tutkimuksen ulkopuolelle jäävä poliisien mahdollinen piilorikollisuus. Onko sitä ja millaista se on? Tapahtuuko sitä, että poliisikoulutuksen saanut henkilö eroaa poliisista, ja käyttää ammattitaitoaan järjestäytyneen rikollisuuden parissa? Tapahtuuko poliisiorganisaatiosta aivovuotoa rikollismaailmaan? Oma ehdotukseni on, että poliisiin käyttöön tulisi rekisteri kaikista niistä elossa olevista ihmisistä, joilla on poliisikoulutus, tai jotka ovat olleet poliisin palveluksessa. Tämän *poliisirekisterin* käyttö olisi tarkkaan rajattu ainoastaan poliisirikollisuuden tutkintaan. Rekisteristä löytyisivät kaikki poliisista eronneet, eläkkeelle jääneet, erotetut ja tietenkin kaikki virassa olevat poliisimiehet. Tämä rekisteri voitaisiin yhdistää PATJA-järjestelmään. Kun *poliisirekisterissä* olevan henkilön henkilötunnus tallennettaisiin PATJA-järjestelmässä olevaan rikosilmoitukseen rikoksesta epäillyn asemaan, ilmoittaisi järjestelmä, että kyseisellä henkilöllä on poliisikoulutus.

Myös poliisirikosten tutkinnan keskittäminen yhteen valtakunnalliseen yksikköön on asiantuntemusta keskittävä ja lisäävä mahdollisuus. Poliisirikollisuuden määrä on Suomessa

kuitenkin niin pieni, että tällaisen yksikön kustannukset voisivat olla melko korkeat suhteessa tutkittavien juttujen määrään. Yksikkö on kuitenkin harkinnan arvoinen asia. Sen tehtävä voisi olla poliisirikosten tutkintaa koordinoiva, asiantuntemusta keräävä, koulutusta järjestävä ja tutkimusta tekevä.

Osa poliisien tekemistä laittomuuksista käsitellään kanteluina Eduskunnan Oikeusasiamiehelle. Hänellä on kantelun perusteella mahdollisuus myös nostaa virkarikossyyte, mikäli hän katsoo sellaisen aiheelliseksi. Osa rikosilmoitusten kautta poliisirikostutkintaan menneet asiat eivät sen sijaan useinkaan päädy kanteluviranomaiselle. Joissakin tapauksissa poliisimiehen toiminta ei täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä, mutta saattaisi silti aiheuttaa huomautuksen kantelumenettelyssä. Kansalaisia tulisi ehkä neuvoa mahdollisuudesta saattaa asia kanteluviranomaisen käsiteltäväksi myös sellaisen poliisirikosasian käsittelyn jälkeen, josta on tullut rikosoikeuden suhteen vapauttava tuomio. Asialla olisi merkitystä myös poliisitoiminnan laadunvalvonnan kannalta. Mikäli pienemmätkin rikkeet huomattaisiin, voitaisiin esimiestoimintaa ja koulutusta ohjata oikeaan suuntaan (Mattila 2004, 12).

Poliisin tekemä rikos ylittää Suomessa yleensä uutiskynnyksen. Syynä on mahdollisesti se, että poliiseja pidetään lainkuuliaisina ja poliisirikoksia tapahtuu vain vähän. Vuosittainen poliisitehtävien määrä on valtava. Tuhatta asukasta kohti on poliisilla vuosittain 112 hälytystehtävää (Kynsilehto & Palovaara 2005). Tämä tarkoittaa vuosittain satojätuhansia hälytystehtäviä. Poliisi hälytetään paikalle yleensä vain kun joku oikeushyvä on vaarassa. Hälytystehtävän ollessa kyseessä on yleensä jonkun henki, terveys tai ainakin omaisuus uhattuna. Poliisi kutsutaan paikalle auttamaan. Näiden satojentuhansien hälytystehtävien ja muiden viranhoidon vaatimusten keskellä suomalaiset poliisit syyllistyvät vuosittain vain muutamaankymmenen rikokseen. Suomen poliisi on tämänkin tutkimuksen valossa arvostettava ja lakeja noudattava organisaatio.

Kirjallisuus

Brodeur, Jean-Paul (ed.) (1998) *How to Recognize Good Policing – Problems and Issues*. Sage Publications, Thousand Oaks, California.

Bell, Daniel (1973) *The Coming of the Post-Industrial Society. A venture in social forecasting*. Basic Books Inc, New York.

Braithwaite, John (1989) *Crime, Shame and Reintegration*, Cambridge University Press.
 Teoksessa Eamonn Carrabine, Paul Iganski, Maggy Lee, Ken Plummer & Nigel South (2004) *Criminology – A Sociological Introduction*. Routledge, London, 63.

Cullen, Francis, T. & Agnew, Robert (2003) *Criminological Theory – Past to Present, Second Edition*. Roxbury Publishing Company, Los Angeles.

Das, Dilip, K. (1993) *Policing in Six Countries Around the World – Organizational Perspectives*. Australia, Canada, Finland, Germany, India, New Zealand. The Office of International Criminal Justice, The University of Illinois at Chicago, USA.

Durkheim, Émile (1985) *Itsemurha*. Tammi, Helsinki.

Eamonn Carrabine, Paul Iganski, Maggy Lee, Ken Plummer & Nigel South (2004) *Criminology – A Sociological Introduction*. Routledge, London.

Fogelson, Robert (1977) *Big-City Police*. Harvard University Press, London.

Giddens, Anthony (1994) *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. University of California Press, Berkeley.

Frände, Dan (2005) *Yleinen rikosoikeus*. Edita, Helsinki.

Giddens, Anthony (1984) *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. University of California Press, Berkeley.

Goldsmith, A. (1990) *Taking Police Culture Seriously. Police Discretion and the Limits of Law. Policing and Society*, Vol. 1, 91-114.

Holdaway, Simon (1983) *Inside the British Police – A Force at Work*. Basil Blackwell, Oxford.

Holdaway, Simon & Rock, Paul (1998) *Thinking about criminology*. UCL Press, London.

Kiehelä, Hannu (1997) *Rikollisuuskäsitykset ja ammattiorientaatio. Poliisin oppikirjasarja 6/97. Sisäasiainministeriön poliisiosasto, Helsinki*.

King, Roy, D. & Wincup, Emma (eds.) (2000) *Doing Research on Crime and Justice*. Oxford University Press, Oxford.

Korander, Timo (2004) *Poliisikulttuuri- poliisiammatin ja tutkimuksen väline. Oikeus 2004:1, 4-24*.

Kyntäjä, Timo (2004) *Rikollisuus ja rikoskontrolli. Teoksessa Kantola Ismo, Koskinen Keijo & Räsänen Pekka (toim.) Sosiologisia karttalehtiä. Vastapaino, Tampere*.

Laitinen, Ahti & Aromaa, Kauko (2005) *Rikollisuus ja kriminologia. Vastapaino, Tampere*.

Levin, J & McDevitt, J. (2002) *Hate Crime Revisited: America's War On Those Who Are Different*, Westview Press, Boulder CO .

Mattila, Pauli (2004) *Poliisirikokset 1998-2004. Valtakunnansyyttäjävirstolle 15.11.2004 tehty selvitys, 22 s. moniste. Saatavissa Valtakunnansyyttäjänvirastosta*.

Maxfield, Michael, G. & Babbie, Earl (1998) *Research Methods for Criminal Justice and Criminology*, Second Edition. Wadsworth Publishing Company, Belmont, California.

Muncie, John & McLaughlin, Eugene (editors) (1998) *The Problem of Crime*. Sage Publications, London.

Nordman, Risto & Nykänen, Harri (1990) *Huumekeyttä*. WSOY, Juva.

Reiman, Jeffrey (2001) *The Rich Get Richer and the Poor Get Prison* (6th edn). Allyn and Bacon, Boston.

Reiner, Robert (1992) *Politics Of The Police* (2nd edn). Oxford University Press, Oxford

Reiner, Robert (2000) *The Politics Of The Police* (3rd edn). Oxford University Press, Oxford.

Saari, Kari (2001) *Poliisi pamputtaa, aate elää ja toimittajat raportoivat - Tapaustutkimus vuoden 1998 Mustavihreistä päivistä*. Sosiologian pro gradu –tutkielma. Sosiaalitieteiden laitos, Kuopion yliopisto.

Sisäasiainministeriö (2005) *Poliisin tekemäksi epäillyn rikostutkinta, ohje 2.12.2005, SM-2005-01645/Ri-2*.

Sulkunen, Pekka (2003) *Johdatus sosiologiaan – näkökulmia ja käsitteitä*. WSOY, Helsinki.

Sutherland, Edwin & Cressey, Donald (1978) *Criminology* (Tenth Edition). J.B.Lippincott Company, New York.

Viitanen, Marko (2000) *Poliisirikos*. Tutkielma, Helsingin Yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta. Saatavissa: Poliisin Kirjastot, Poliisikoulu, PK7412 Tutkielmavarasto, 342:351.74 Viitanen.

Virta, Sirpa (1998). *Poliisi ja turvayhteiskunta. Lähipoliisi turvallisuusstrategiana. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 1/1998*. PAKK, Helsinki.

VKSV (2005) Valtakunnansyyttäjänvirasto. Poliisirikosten tutkintajärjestelyt. Työryhmän mietintö 15.6.2005, 11s moniste. Saatavissa Valtakunnansyyttäjänvirastosta.

Weber, Max (1989) Maailmanuskonnot ja moderni länsimainen rationaalisuus. Vastapaino, Tampere.

Weber, Max (1960) Rechtssoziologie. Herman Luchthand Verlag, Neuwied.

Wilson, James, Q. & Herrnstein, Richard, J. (1998) Crime and Human Nature/the Definitive Study of the Causes of Crime. The Free Press, New York

Muut lähteet

ApulaisOKan ratkaisu 604/1/99 (1999) [WWW-dokumentti]
<<http://www.oikeus.fi/vksv/13066.htm>> (Luettu 15.4.2006)

Esitutkintalaki (2993) Esitutkintalaki 27.6.2003/645. [WWW-dokumentti] <www.finlex.fi>
(Luettu 3.4.2006).

Haastattelu 1 (2006) Järjestyspoliisissa toimivan kokeneen poliisimiehen haastattelu Tampereella 1.4.2006. Haastateltava halusi pysyä tuntemattomana.

Haastattelu 2 (2006) Järjestyspoliisissa toimivan kokeneen poliisimiehen haastattelu Vantaalla 20.4.2006. Haastateltava halusi pysyä tuntemattomana.

Haavisto, Jukka (2006) Haastattelu. Poliisirikoksista vastaava kihlakunnansyyttäjä Jukka Haavisto. Vantaan Kihlakunnanviraston syyttäjäosastolla 20.3.2006.

Haavisto, Jukka (2006) Sähköpostiviesti tekijälle 30.3.2006

HS 28.12.2005 (2005) Artikkelit. Helsingin Sanomat. Sanoma Osakeyhtiö, Helsinki.

Kynsilehto, Markku & Palovaara, Markku (2005) Poliisitoimi 2004 Sisäasiainministeriö. Kihlakunnanvirastojen tuottamat poliisipalvelut. [WWW-dokumentti]

<[http://www.intermin.fi/poliisi/llh/home.nsf/files/Poliisitoimi2004/\\$file/Poliisitoimi2004.pdf](http://www.intermin.fi/poliisi/llh/home.nsf/files/Poliisitoimi2004/$file/Poliisitoimi2004.pdf)>
(Luettu 3.5.2006).

Laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa 22.8.2003/761 (2003) WWW-dokumentti]
<www.finlex.fi> (Luettu 7.4.2006).

OikK (2006) Oikeudenkäymiskaari 4/1734 [WWW-dokumentti] <www.finlex.fi> (Luettu 7.4.2006).

PKL (1987) Pakkokeinolaki 30.4.1987/450 [WWW-dokumentti] <www.finlex.fi> (Luettu 7.4.2006).

Poliisin henkilöstötilinpäätös 2002 (2003) [WWW-dokumentti]. Sisäasiainministeriön
poliisiosaston julkaisuja 7/2003.

<[http://www.poliisi.fi/intermin/biblio.nsf/2FD0B2473B249AADC2256D8E0042C389/\\$file/7-2003.pdf](http://www.poliisi.fi/intermin/biblio.nsf/2FD0B2473B249AADC2256D8E0042C389/$file/7-2003.pdf)> (Luettu 3.4.2006).

Poliisilaki (1995) [WWW-dokumentti] <www.finlex.fi> (Luettu 3.4.2006).

Päihdehuoltolaki (1986) Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41 [WWW-dokumentti] <www.finlex.fi>
(Luettu 3.4.2006).

Rikoslaki (1889) Rikoslaki 19.12.1889/39 [WWW-dokumentti] <www.finlex.fi> (Luettu
7.4.2006).

Sevon, Marja (2006) Sähköpostiviesti tekijälle 1.4.2006.

Sähköpostikysely (2006) Kuudelle poliisirikossyyttäjälle tehty sähköpostihaastattelu maaliskuu
2006.

Tekijänoikeuslaki (1961) Tekijänoikeuslaki 8.7.1961/404. [WWW-dokumentti]
<www.finlex.fi>, (Luettu 3.4.2006).

Tieliikennelaki (1981) Tieliikennelaki 3.4.1981/267. [WWW-dokumentti] <www.finlex.fi>
(Luettu 3.4.2006).

Transparency International (2006) Global Corruption Barometer 2005. [WWW-dokumentti]
<http://www.transparency.org/policy_and_research/surveys_indices/gcb> (Luettu 23.3.2006)

Ylioppilaslehti (1998) 17/98. [WWW-dokumentti]
<<http://www.ylioppilaslehti.fi/1998/981127/981127laakis.html>> (Luettu 4.3.2006).

Ylikangas, Mikko (2006) [WWW-dokumentti]
<<http://www.poliisikoulu.fi/poliisi/poliisikoulu/home.nsf/pages/C6CFC15872FC041FC2256BAD003FE33>> (Luettu 15.4.2006).

LIITTEET**MÄÄRÄYS****VKS:2005:3**

Dnro 56/31/05

Annettu**Voimassa**

19.12.2005

1.1.2006 - 31.12.2006

Määräys poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinnan johtajaksi

1 Taustaa

Esitutkintalain 14 §:n 2 momentin mukaan poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkintaa johtaa aina virallinen syyttäjä lukuun ottamatta rikesakkoasiana ja rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltäviä asioita.

Esitutkintalain 44 §:n mukaan suppea esitutkinta saadaan poliisimiehen osalta toimittaa vain, jos asia käsitellään rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä. Suppeassa esitutkinnassa ei ole tutkinnanjohtajaa.

Poliisiasetuksen 1 §:ssä määritellään ketkä ovat poliisimiehiä.

Valtakunnansyyttäjänvirastosta annetun asetuksen 1 §:n 3 momentin mukaan valtakunnansyyttäjä määrää poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkintaa johtavat syyttäjät ja heidän toimialueensa. Valtakunnansyyttäjä voi määrätä yksittäistapauksessa myös muun syyttäjän johtamaan poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkintaa.

Kihlakunnansyyttäjistä annetun asetuksen 13a §:n mukaan valtakunnansyyttäjä voi järjestää varallaolon alueittain tai asiaryhmittäin järkevällä tavalla niin, että varallaolovuorossa oleva syyttäjä on erikseen määrättyllä alueella toimivaltainen hoitamaan syyttäjän tehtäviä asioissa, joissa jokin alueen käräjäoikeuksista on toimivaltainen.

Valtakunnansyyttäjä on antanut syyttäjille ohjeen syyttäjän varallaolosta poliisirikosten tutkinnanjohtajana (VKS:2002:4) ja poliisimiesten tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinnasta (VKS:2005:1)

2 Tutkinnanjohtajat

Valtakunnansyyttäjänvirastosta annetun asetuksen 1 §:n 3 momentin (1017/1997) nojalla määrään poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen (ns. poliisirikoksen) esitutkintaa johtavat syyttäjät ja heidän toimialueensa oheisen **liitteen** mukaisesti.

Tämän määräyksen lähtökohtana on, että tutkinnanjohtaja on toisesta kihlakunnasta kuin rikoksesta epäilty poliisimies. Tutkinnanjohtaja määräytyy poliisimiehen sijoituskunnan mukaisesti myös niissä tapauksissa, joissa rikoksesta epäiltynä on esimerkiksi liikkuvaan poliisiin kuuluva poliisimies. Tutkinnanjohtajina toimivien syyttäjien lukumäärä on 20 ja heidät on sijoitettu 14 eri syyttäjäyksikköön.

Tutkinnanjohtajien ja tutkijoiden tulisi olla mieluiten samasta kihlakunnasta tai mahdollisimman lähellä toisiaan olevista tutkintajärjestelyihin osallistuvista kihlakunnista. Mikäli he ovat eri kihlakunnista, tulee syyttäjän kiinnittää erityisesti huomiota hyviin työkäytäntöihin ja tiiviiseen yhteistoimintaan.

Poliisin ylijohtoon tai lääninjohtoon kuuluvan poliisimiehen rikosepäillyn tutkinnanjohtaja määrätään Valtakunnansyyttäjänvirastosta. Tutkijat tulevat tällöin keskusrikospoliisista.

Valtakunnansyyttäjä voi määrätä tutkinnanjohtajan erityisjärjestelyistä yksittäistapauksessa, esimerkiksi rikosepäilyjen laajuuden ja kielikysymyksen johdosta.

Tutkinnanjohtajalla on tehtävänsä suorittaessaan tutkinnanjohtajan valtuudet koko maassa.

3 Varallaolo poliisin tekemiksi epäillyissä rikoksissa

Kihlakunnansyyttäjistä annetun asetuksen 13a §:n nojalla määrään tutkinnanjohtajiksi määrättyt kihlakunnansyyttäjät olemaan varalla päättämään kaikista varallaoloaikana ratkaistavaksi tulevista kiireellisistä esitutkintatoimenpiteistä ja pakkokeinojen käytöstä poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen osalta sekä tarvittaessa olemaan varalla maasta poistuvien ja pakoilevien haastamista varten.

Varallaolevan syyttäjän toimialue on koko maa.

Kukin syyttäjä on varallaolovuorossa määräyksen mukaisessa järjestyksessä yhden viikon kerrallaan. Uusi varallaolovuoro alkaa perjantaisin klo 16.15. Varallojärjestyksestä voi poiketa loman, sairauden tai muun esteen sattuessa sopimalla vuoron vaihtamisesta jonkun toisen varallaoloon määrätyn syyttäjän kanssa. Järjestyksen muuttamisesta on mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ilmoitettava Valtakunnansyyttäjänviraston syyteasiainyksikköön.

Varallaolovuoronsa päättävän syyttäjän on, soittamalla seuraavalle vuorossa olevalle, varmistauduttava siitä, että tämä voidaan tavoittaa päivystysnumerosta.

4 Kumottavat määräykset

Tällä määräyksellä kumotaan valtakunnansyyttäjän 10.2.2003 antama määräys poliisirikosten esitutkinnan johtajaksi VKS:2003:3 (Dnro 60/31/02) liitteineen ja sen jälkeen annetut erilliset tutkinnanjohtajuutta koskevat yleismääräykset.

Ennen 1.1.2006 aloitetut tutkinnat voidaan kuitenkin suorittaa loppuun aikaisempien määräysten nojalla.

Apulaisvaltakunnansyyttäjä

Jorma Kalske

Valtionsyyttäjä

Jarmo Rautakoski

LIITE

Poliisirikostutkinnan paikkakuntajärjestelyt

Epäillyn kihlakunta	Tutkinnanjohtaja	Tutkija
---------------------	------------------	---------

Etelä-Suomen lääni

Helsinki (JKP, JIP, JLE, JUP), Forssa, Hyvinkää, Keski-Uusimaa, Riihimäki	Espoo Mäkinen, Tapio Huhtala, Erkki	Espoo
Helsinki (JPP, JMP, ROS, ESK), Kotka, Lohja, Lahti, Vihti	Vantaa Aho Sari Jukka Haavisto 1.1-11.8 Appelsin Mika 12.8-31.12	Vantaa
Espoo, Vantaa, Raasepori, Porvoo, Loviisa	Helsinki Kuusisto Hannu Simola Antti	Helsinki
Hämeenlinna, Orimattila, Hamina Lappeenranta, Imatra, Kouvola, Heinola	Lahti Ästedt Anne	Lahti

Länsi-Suomen lääni

Turku, Ikaalinen, Kangasala, Mänttä, Nokia, Valkeakoski, Vammala, Keuruu, Jämsä, Äänekoski, Saarijärvi, Pori, Seinäjoki	Tampere Frilander Kari Kännö Kirsi	Tampere/Jyväskylä
Tampere, Kankaanpää, Rauma, Kokemäki, Kaarina, Loimaa, Raisio, Salo, Turunmaa, Vakka-Suomi, Vaasa	Turku Selander Kai Uotinen Markku	Turku/Pori

Jyväskylä, Kokkola, Kaustinen, Mustasaari, Närpiö, Pietarsaari, Kauhajoki, Kyrönmaa, Lapua, Alavus	Seinäjoki Pelkonen Anssi	Vaasa/Seinäjoki
Ruotsinkieliset jutut koko maa (myös Ahvenanmaa)	Pietarsaari Ek-Bäck Marina	Pääsääntöisesti sijoituspaikkojen mukaan

Itä-Suomen lääni

Kuopion seutu, Mikkeli	Joensuu Sissala Lauri	Joensuu
Joensuu, Ylä-Savo, Koillis-Savo, Juva, Pieksämäki, Ilomantsi, Varkauden seutu, Kitee, Savonlinna, Lieksa, Nurmes, Sisä-Savo	Kuopio Heiskanen Veli-Matti Ylisirniö Heikki	Kuopio/Mikkeli

Oulun lääni

Haapajärvi, Haukipudas, Kuusamo, Liminka, Oulu, Pudasjärvi, Raahe, Suomussalmi, Ylivieska	Kajaani Lehto Ilpo	Kajaani
Kajaanin yt-alue (= Kajaani ja Kuhmo)	Oulu Talonen Tauno	Oulu

Lapin lääni

Ranua-Posio Rovaniemi, Tornio Tornionlaakso	Kemi Hekkanen Pentti	Kemi
Inari-Utsjoki, Kemi Kittilä, Koillis-Lappi, Käsivarsi, Sodankylä	Rovaniemi Mäkinen Arto	Rovaniemi